

نورنی قورئان

« کورته باسیکه له باره ی قورئان و نووسینه وه ی و
کوکردنه وه و قورپا و ته جویدی قورئانه وه »

دادراوی

مه لاجبدی کریمی مدریس

۱۴۰۵ ی کۆچی

۱۹۸۵ ی زایینی

بسم الله الرحمن الرحيم

به ناوی به رزی خالیقی عه للام
که قورئانی کرد به یاسای ئیسلام

ناوی پیروزی ته و خوداوه نده
ده رگای گوشاده بو ته و به ی به نده

هر بووه و نه بی و نه بوونی نی یه
ذاتی له بوونی وینه به ری یه

پاکه و بی نیاز له سوئی کائینات
بی پاکه و تاکه به ذات و صفات

زیندوووه و زاناو صاحب ئیراده
ته وانا له سهر ههرچی موراده

ته بینی و نه بینی زه ره و خشه ی بی
پنی میرووله ی ورد له ههر شوینی بی

خواه ن و تاره له گهل ره هبه ران
هم فرمان داره له سهر سهر و هرازا

په روه ردگاره و (واجب الوجود)
هر نه و مه عبوده و نه شی بو سجوود

بوون هر بو نه وه به مه عنای لایق
به مه یلی نه وه بوونی حه قایق

له سهر خواستی خوئی خالیقی زانا
له نه بوونه وه جیهانی دانا

رازاندیه وه جیهان به پرته و
به روژ و مانگ و نه ستیره ی به ده و

مه وسیمی سالی کرد به خزمه تکار
عه رزی ره نگین کرد به گول و گولزار

له مشتی خاکی پاکی سهر زه مین
(ئاده م) ی هیناو کردی به نه مین

(حه وا) یشی بو کرد به یار و هاوسهر
بوون به سهر ده فته ر بو هه موو به شهر

پاش بوون له به هه شت هینایه سهر عهرز
بو عیلم و زانست بو ره وشتی به رز

وه چه و نه ته وه ی له سهر بساتا
بلاو بوونه وه به پرووی ولاتا

کردی به ره هبه ر له رووی جیهانا
ده ستووری ژین و دینی بو دانا

جا بو ته علیمی رنی به ختیار
لنی هه لبراردن پیای دیاری

له هه ر چه رخیکا ته م سه ر تا ته و سه ر
پابه رانی نارد بو ته منی به شه ر

به جو به ئیلا فریشته ی ته مین
یاسای راستی نارد له بو سه رزه مین

ده بو سه ر (ئاده م) په نجا له بو (شیث)
سی سه حیفه هات بو دینی (ئیدریس)

ده بو ئیبراهیم (خلیل الرحمن)
بابه ی ره هبه ران تا ئاخو ره مان

گشت به سه حیفه ناویان براوه
سه حیفه مادده ی لی نوو سراوه

مادده که ی چه رمه یا به رده یا دار
وه زعی نووسینی به پنی روزگار

حه والهی علیمی زاتی خودایه
عه قل رینومای دلی ئاگایه

ته ورات بو (مووسا) ره هبهری جه لیل
بو ته و فیرعه و نی خسته ناوی نیل

زه بوور بو (داوود) مه ردی پآله وان
به به رده قانی (جالووت) ی فه وتان

که نه یخوینده وه ثایاتی زه بوور
ده ورویه ری خوئی پر ته کرد له نوور

کیوو په له وه ره به نه غمه ی (داوود)
ته سبیحیان نه کرد بو خودای مه عبود

ئینجیل کتیبی (عیسا) ی بن (مهریه م)
به نده ی خالیصی خالیقی نه کره م

یه هوود به جه فا که وتنه سه ودا
بیکوژن به لام ره همه تی خودا

به رزی کرده وه بو قه لای نه مان
هه لی گرت له عه رز هه تا ناسمان

داینا به وینه ی فریشته ی قودسی
له ماوای حورمه ت باشتر له کورسی

(عیسا) به بی باب بیته رووی جیهان
بیته سه ره بیان بو رازی په نهان

هه ره به مندالی به بی مه لاله ت
بلی ره سوولم خاوه ن ریساله ت

به نه مری خودا گل بکا به ته یر
کویری ماده رزاد بینا کا بو سه یر

به نیزنی خودای (اعراض) و (أعیان)
زیندوو کاته وه مردووی بی گیان

سفره راکیشی له رووی ئاسمان
بو ئیطمیشانی حه واری به کان

چون دانه مینی بو ریگه و بو جی
له باتی زه وی با عاسمان بی

پاش ره فعی عیسا سه رزه وی به کسه ر
پر بوو له ئاشووب به کرده وه ی شه ر

ژینی ئاده می بوو به ژاری مار
مردن چاتر بوو له ژین و ژیار

تا خودای جیهان به میهره بانی
(موحه محمد) ی نارد بو نیگابانی

بو ئاوه داننی رووی جیهان به ژین
به یاسای ره حهت بو ژین و بو دین

له قهومی قوره‌یش نه ته‌وه‌ی قه‌یدار
کورپی (ئیسماعیل) ره هبه‌ری نازدار

کورپی (ئیراهیم) دوستی خوداوه‌ند
دژمنی (نه مروود) خاوه‌ن دارو به‌ند

له پاش رزگاری له ئاگری سوور
ده‌رچوو له عیراق بو ولاتی دوور

له گه‌ل کومه‌تی له دوست و خزمان
هیج‌ره‌تی فەرموو بو خاکی که‌نعان

له پاش ماوه‌یی به‌ ئه‌مری جه‌لیل
چوو بو خاکی میصر خاوه‌ن ئاوی نیل

له وئی پادشا له عه‌ینی جیدا
(هاجهره) ناوی جاریه‌ی پی دا

کاتی هاته‌وه له و (هاجهر) ناوه
خوا (ئیسماعیل) ی به‌رزی پی داوه

له پاش ماوه‌یی (ئیسحاق) په‌یدا بوو
له (سارا) خاتوون که‌ ئاموزای بوو

جا به‌ فه‌رمانی خودای سه‌به‌ب ساز
(هاجهره) و پو‌له‌ی بردن بو حیجاز

(ثيسماعيل) له گه ټ دا به ی بې له ککه
داينان له و شوينا که بووه مه ککه

له کاتي ويداع (هاجر) ی غه مبار
له گه ټ (خه ليل) دا هاته سه روتار :

له م شوينه چوله بې ده ست و بې که س
چون ده وام نه که ين به بې فرياد پر س

وه لامي دواوه حه زره ق (خه ليل) :
مه نمووري نه مرم بو خودای جه ليل

(هاجر) به م واته دلي تارام بوو
چاوه پړني لوظفي خودای عه للام بوو

که به جبي هيشتن له بهر بې تاوی
(ثيسماعيل) نه سرين نه هات له چاوی

له و کاتا ته پړني داهات له بهرزا
چه ن جار ده نووکی دا به سه ر عه رزا

تاو ده رچوو له ويا به زوري نه ک که م
بو به سه رچاوه ی مه شهوور به زه مزه م

نه ونه ی پې نه چوو قه بيله ی جورهوم
قه حطاني نه سب هاتنه سه ر زه مزه م

له سه ر بعايهى حوقوقى به شهر
ئيجازهيان خواست له دايه (هاجر)

ئه ویش به عه هدی وه فا به ئه دهب
ئيجازهي فه رموو به (شيخ العرب)

له ويا مانه وه به شهرم و حيا
وه كو خزمه تكار له ده شت و چيا

(ئيسماعيل) له وان ژنيكي هينا
ئه بجا (ئيراهيم) هات له بوينا

له گه ل (ئيسماعيل) كه عه ي كرده وه
به ناوي خوداي ته نيای فرده وه

تا له نه ته وه ي پاكي (ئيسماعيل)
پهيدا بوو چه زره ت ره هبيري جه ليل

كاتي پهيدا بوو هه تاوي رووي ئه و
جيهان رووناك بوو به نووريكي نه و

له چل سالي دا ره هبيري نازدار
بوو به چلچراي چه رخی رۆزگار

به سروشتي پاك به خوئكي شيرين
ناردی به ره هه نت له بو عاله مين

بوو به ره هنوماى گهلى به هه شتى
بوو به پيشه وای زانستی گشتی

خوا بوی نارد قورئان بو به ختیارى
بو بوی پیروزی و سه عاده تکاری

جیهان رازاوه به پیروزی نهو
به یاسای ره ساو به دلسوزی نهو

* * * *

په روه ردگارا تو به حق خودای
شایانی چه مدو سوپاس و نه نای

نه نای پر صه فاهه ز له بو تو به
سوپاس بو عه طای باره گای تو به

له سه ر نهو نووره ناردت به که ره م
به فه یضی ره حمت بو هه موو ئومه م

نه ونه کافی بی بو باره ی ذاتت
له بو باره گای پر که رامانت

* * *

دروودی بّ حەد نەك له من له تۆ
بۆ ئەرەبەرە کە ناردت له نو

یانی (موحه مەد) خوشە وستی تۆ
بە ندهی موخلیصی حەقەرستی تۆ

بوو بە ئاوینە بۆ تەجەللای تۆ
بوو بە نوینەر بۆ تەوەللای تۆ

کە بوو بە مەنبە بۆ ئیحسانی تۆ
کە بوو بە مەلە بۆ قورئانی تۆ

هەم له سەر ئالی خانەدانی تۆ
له سەر یارانی یاوەرانی تۆ

له سەر پەرەوان له بۆ دینی تۆ
کە بوون بە بلوور بۆ ئایینی تۆ

له سەر قاریشان بۆ قورئانی تۆ
کە بە راستی بوون بە قوربانی تۆ

هەم موحه ددیثان بۆ حەدیشی تۆ
بۆرە سم و پرێگە ی زۆر نە فیزی تۆ

بۆ موجتە هیدان له بەر دینی تۆ
ئارەزوومە ندان بۆ تەمکینی تۆ

له بۆ ئه ولياي خاوه ن وه فاي تۆ
له سهر ئه صفياي خاوه ن سه فاي تۆ

ياني : مهرداني دڵ پر له ئه نوار
كه بوون به شيفاي جه فاي ده رده دار

بۆ ئيمه يش به لكو به رقي يٰ له نوور
ريٰ يٰ ده ر بكه ين بۆ ليقاي حضور

ئه وه ل تا ئاخهر بۆ نزيك و دوور
حوضووري تۆيه مه قصوود له حضور

* * *

(وبعد) له بهر ناره سايي دڵ
به وه فاي ئه ده ب به ياساي كامل

دڵ دوور كه وته وه له نوور و پرته و
رؤزي رووناكي له لا بوو به شه و

له بهر تاريكي دلي دامام
به عه لاوه ي دڵ پهش بوو به رچاوم

به م وه زعه تاله زۆر ترسام له خۆم
چاري خۆم نه كه م به جاري ئه پۆم

جا دل به هیوای وه سیله سازی
که وته هاتوچو بو دلنه وازی

زور پارامه وه له خوای میهره بان
نووری بینیری بو صه فای دلمان

به ئیخلاصی دل زور پارامه وه
له دوعا کردن نه گه پارامه وه

به هیوای نووری بینیری بو دل
تا ریگه ده رکاو بگاته مه نزل

روچی ره هبه رم کرد به وه سیله
بونه یلی نوورو فه وزی فه ضیله

(الحمد لله) به فه یضی ره هبه ر
موژده ی قوبوولم له بو که وته ده ر

وه ها حالی بووم که نووری دلمان
وا له خزمه قی ئایاقی قورئان

تاوی پرته وی له نووری قورئان
ئه بی به چرای کاره بای دلمان

هه تا هه تایه ناکور یته وه
له به هه شتیشا ئه دره وشیته وه

شه وغمی فه یضی ده ریای هیمنه ته
ئاوی حه یاتی به قای ئوممه ته

ئه بی به زه یقی ده روونی ئینسان
شه وق ئه داته وه ئه نواری ئیحسان

نورهم یسعی یین آیدیهیم
له داتیهیم ومهتدیهیم

* * *

ئه نواری قورئان به فه یضی سه رمه د
سه ری وا له ناو سینه ی (موحه عمه د)

واته ئه و جیلوه کاتی نازل بوو
واریدی سینه ی مه ولای کامله بوو

له سینه ی ئه وو وه کو کاره با
به سینه ی صافی موسولمان ئه گا

وایه ر په یوه نده به مه عنا ئیمان
به و نه هجه ئه نوار دئی بو موسولمان

به م موژده دلم بوو به په ره ی گوئ
رووم کرده قورئان به ئیخلاصی دل

چەن دە رزم نووسی بو موسولمانان
عینوانم دانا به (نووری قورئان)

له ده رزی میژ ووی قورئانی ئه نوهر
چلون هاته خوار بو لای پیغه مبه ر ؟

چون نووسرایه وه کی بوو نووسه ری
له گه لی یاران کی کردیه به ری ؟

ته عریفی چی یه و ئه حوالی چه نده ؟
که هو ی پیرو زین بو دلی به نده

مه ککی و مه ده نی و حه ضه ری و سه فه ر
له یلی و نه هاری و فیراشی ئه نوهر

صه یفی و شیتائی به شیوه ی ئه کمه ل
(أَوَّلُ مَا نَزَلَ آخِرُ مَا نَزَلَ)

چه ن ئه حوالی تر پیو پستن بومان
زانینیان خیره بو حالی خومان

پاش فه وق ره هبه ر چون بوو ته رتییی
جه معی دوو جار هه و خه ط و ته هذییی

چونیان خوینده وه قاریئانی پاک
قیرائهی سه به عه به شیوه ی پرووناک

حوکمی چلونه ته جویدی قورئان
چون بوو ئادابی گه لی قارئان

(الحمد لله) به فیهیضی ره سول
خامه هاته سهر نووسینی مه ئموول

ئه مه یه غایه ی به مایه ی (نامی)
به نووری قورئان باش بی ئه نجامی

ئیوهیش به دوعای ده وامی ته و فیق
له م تیکوژشانا بین به ره فیق

هیوام وه هایه له هه ردوو جیهان
بگه ین به به هره به نووری قورئان

نووری وه ربگرین بوو و ناکی دل
هه ر به و نووره وه بگه ین به مه نزل

ده رزی یه که م

ده رزی یه که مین ده رزی طلوعه
طلوعی رۆزی تکه مه سموعه

ده رزی تیژگی نووری به مایه
نووری هه تاوی هه تا هه تایه

به ره به یانی هاتنی ره هه به
ره هه به ری پێگای پیرۆزی به شه به

وتمان پاش (عیسا) تاریک بوو جیهان
تاریک بوو سه فحه ی ئه رزو ئاسمان

چه رخی بوو نه بوو وه حی ئاسمان
ده وری بوو نه ما ئیمان و په یمان

که ئیمان نه ما په یمان نامینی
نه مانی په یمان سته م ئه پروینی

جا ذاتی باری به میهره بانی
جیلوهی خسته سه به نه وعی ئینسانی

سالی پینج سه ده وحه فتاویه که نه چوو
ته جه للای ئه نوار که وته هاتوچوو

به ره به یانی دووشه مئی پیروز
هاته دونیاوه ره هبه ری دلسوز

له شه وی دوازه ی ره بیعی یه که م
بیستی نیسانی رو می موقه دده م

به وینه ی گولی گولباغی به هه شت
جیهان بین خوش بوو هه رده و کیو و ده شت

دونیا رازاوه زیاتر له عاده ت
بوو به سه مری صوبخی سه عاده ت

ئه م ذاته به رزه کاتی په یدابوو
چهن مانگی پیشتر باوکی فه وتابوو

بویه باپیره ی به شان و عه رزی
بوو به موره بی رو له ی سه ره رزی

به هیوای ئه نای سیمای تا ئه به د
ناوی خوشناوی کرد به (موحه نمده)

واقیعه ن وابوو چهن ئه نای بو هات
له لای خوداوه به گه لی ثایات

ئیسته یش به ده وام هه ر ئه نای بو دی
هه تا هه تایه ئاخری نایی

پاش چه ندی رابورد له ویلاده ق
له نه شتونومای پر سه عاده ق

دایه (حه لیمه) ی سه عدیه نه سه ب
هات بردی له بو بادیه ی عه ره ب

تا به هه وای پاک له گه ل سه فای دل
پی بگا بی غه ش وینه ی په ره ی گول

له پاش ماوه ی شیر هینایه وه شار
به لام بردیه وه بو خوشی ژوار

له چوار سالدیدا جبریلی ته مین
(شق الصدر) ی کرد بو نووری یه قین

جا هینایه وه دایه ی بی له ککه
بو مالی باپیر له شاری مه ککه

ته مجاره دایکی ته و نه وره سیده
به خیری ته کرد وه نووری دیده

له سالی شه شدا ته و پرته مکینه
له گه ل دایکیا چوو بو مه دینه

که گه رانه وه بو مه ککه ی تاوا
دایکی نه خوش که وت له خاکی (ته بوا)

هەر له ئه بوا دا موته وه ففا بوو
حه زه رت به و مه رگه دل پرجه فا بوو

جا (آم آيمن) خاديمه ي ژيري
زوو هينايه وه بو لاي باپيري

باپيري به رزي به صيدق و صه فا
خزمه تي نه کرد بي جه ورو جه فا

هه شته مين سالي شاي شيرين ليقا
باپيري رو يي بو (دار البقا)

له نه خوشيدا (عبدالمطلب)
وه صيبه قى کرد بو (أبو طالب)

خزمه تي بکا به ياساي ره حه ت
ته ویش وه فاي کرد به حه ققى خزمه ت

له پيش بلوو غا سه يیدی نه نام
له گه ل نه م ذاتا رو يي له بو شام

که چوونه (بوصرا) به نه مری راهيب
مه نعي سه فەر بوو له (أبو طالب)

زوو گه رانه وه بو شاري مه ککه
له ترسي يه هو د دل پر له له ککه

له بیست و پینجا زور به ده ستوبرد
عه قدی نیکاحی (خه دیجه) ی بو کرد

له سی و پینجا بوو که قوره یش به جه م
چوون بو ته عمیری که عبه ی معظم

له سه ر دانانی جه جه رولته سه د
ئیختیلا فیان کرد بی سامان و حه د

هه موو جه زره تیان دانا به جه که م
ئه ویش ته مری کرد بو ده فعی ته له م

جه جه ریان هینا به قه درو که مال
دایاننا له ناو جلی وه که به رمال

قه و مه کان هاتن هه موو به یه کجار
به رزیان کرده وه ته و نایه دیوار

خیلاف له به یینی ته وان زائیل بوو
خویشی به فه یضی نه صبی نائیل بوو

له و ته تر یخه وه به دل ته و ذاته
که وته ته فه ککور له م کائیناته

چون ته بی عالم بی سه رو سامان
بی په روه ردگار بی دین و ئیمان

چۆن ئەب ئىنسان لەبۆ بەردو دار
بىيى بە بەندهى عىيادەت گوزار

وا ئەم فيكره يە شعورى داگرت
لە ھەموو بەشەر بە دل دوورى كرد

ھەر سالى مانگى ئەرويشتە غار
ناو غارى حيرا لە ھەفھەى كۆسار

بە فكري عالي نووراني ئەبوو
روژ بەروژ نەفسى روھاني ئەبوو

ھەتا تەمەنى گەيشتە چل سال
عەقلى گەيشتە مەرتەبەى كەمال

ده رزی یه که م به په خشان

زاناکانی ستیره ق چه زره ق پیغه مبه ر (ﷺ) تنووسیویانه که :
چه زره ق موچه مده دی عه ره بی (د . خ) کوری (عه بدوللا) ی کوری
(عه بدولوطه لیب) ی کوری (هاشم) ی کوری (عه بدوله ناف) ی
کوری (قوصه ی) ی کوری (کیلاب) ه . دایکیشی ناوی (ثامینه) ی
کچی (وه هب) ی کوری (عه بدوله ناف) ی کوری (زه ره) ی کوری
(کیلاب) ه . له م ذاته دا رسته ی نه سه بی باوک و دایکی ته گه نه وه به
یه ک .

ته مانه له هوژی (قوره یش) وه له ته ولادی (عه دنان) و له نه ته وه ی
(قه یدار) ی کوری (ئیسماعیل) ی کوری (ئیراهیم) ی خه لیلن دروودی
خودایان له سه ری .

باسی ئیراهیم له میژووی دینا دیاره . کورته که ی ته مه یه :
ئیراهیم کوری (نازه ر) ه و له عیراقا له دایک بووه . شوینی له دایک بوونی
شاری (کوئا) بووه له ولاتی (بابل) یا (شهرقات) له به یینی (تکریت) و
(موصل) دا ، یا (شوش) له نزیکی شاری (عه قره) دا له شیمالی
مووصله وه .

پاش ته وه خودا کردی به پیغه مبه ری خو ی و (نه مرود) به مه نه ج نیق
فره یدایه ناو ناگره وه و به سه لامة ق رزگار بوو ، به زوری (نه مرود) له
عیراق کوچی کرد بو ولاتی (که نعان) له فه له ستین و له وی دانیش . جا
سه فهری کرد بو (میسر) بولای پاشای (میسر) . پاشای (میسر) زوری
حورمه ت گرت و جاریه یه کی (هاجره) ناوی پی دا . پاشان (ئیراهیم)
گه رایه وه بو که نعان ؛ پاش ماوه پی له (هاجره) کوریک ی بوو ناوی نا
(ئیسماعیل) . نه (سارا) ی نامورایستی کوریک ی بوو ساوی نا
(ئیسحاق) .

جا به فرمانی خودای ته‌عالا (هاجر) و (ئیسماعیل) ی کوری له
 که نعان‌وه برد بو (مه‌ککه) که له و کاته‌دا چۆل بوو . به هاجره‌ریشی
 فرموو که له‌ویدا بچینه‌وه . هاجره‌ر وئ : له‌م شوینه‌دا بی‌که‌س چۆن
 نه‌ژین ؟ ئیبراهیم فرمووی : خودا فرمانی وایه‌و خودا زایه‌تان نا‌کا .
 ئیبراهیم گه‌رایه‌وه . له‌وساته‌دا (ئیسماعیل) داوای ئاوی کرد ، (هاجر)
 نه‌یزانی ئاو له‌کویدا هه‌یه . له‌نا‌کا و په‌له‌وه‌ری له‌حه‌واوه‌نشته‌وه ،
 ده‌ستی کرد به‌ده‌نووک‌دان به‌عه‌رزا ، له‌شوینی ده‌نووک‌که‌یدا ئاو ته‌هاته
 ده‌ره‌وه . هاجره‌ر روشت ته‌و شوینه‌ی هه‌ل‌دایه‌وه‌و ئاوی لی هاته‌ده‌ره‌وه‌و
 بوو به‌کانی و هه‌میشه‌ ئاوی لی ده‌ره‌چوو ، که ئیسته‌به‌و کانی یه‌ته‌لین :
 (زه‌مزه‌م) . له‌م سه‌رده‌مه‌دا خیلکی عه‌ره‌بی به‌قه‌حطانی مه‌شه‌وور به
 (جوره‌وم) له‌و شوینه‌دا دابه‌زین و شیخه‌که‌یان هات ئیزی خواست له
 هاجره‌ر له‌و کانی و ئاوه‌و ره‌بگرن ، ته‌ویش له‌سه‌ره‌ه‌دو په‌یمانی ته‌و
 روژه‌په‌یمانی به‌ست له‌گه‌ل‌یاندا که : ئاوه‌که‌ی داگیر نه‌که‌ن و موعامه‌له‌یان
 باش بیت . به‌م قه‌راره‌ته‌و هوژی جورهومه‌له‌ویدا دامه‌زران و خزمه‌تی
 هاجره‌رو ئیسماعیلیان ته‌کرد . ئیسماعیل له‌ناو ته‌واندا فیری زمانی
 عه‌ره‌بی قه‌حطانی بوو ، که زمانی ئیسته‌ی قورئانه .

ئیبراهیم جاره‌به‌جار ته‌هات بو‌لایان جا کاتی که ئیسماعیل گه‌وره
 بوو ، هه‌زهرتی ئیبراهیم هاته‌وه‌له‌گه‌ل ئیسماعیل‌دا خانه‌ی خودا
 (که‌عبه‌) ی پیروزیان دروست کرد که بوو به‌عباده‌تخانه‌ی دینی هه‌زهرتی
 ئیبراهیم و شوینی ته‌وحید و خودای تاق و ته‌نیا په‌رستن . دینی ئیبراهیم له‌و
 ولاته‌دا بلا‌و بووه‌وه . پاش ماوه‌بی ئیسماعیل له‌و هوژی جورهومه‌ژنی
 هیناو دوازه‌کوری بوو . گه‌وره‌که‌یان که ناوی قه‌یدار بووه‌باپیره
 گه‌وره‌ی عه‌دنامه‌که‌باپیره‌گه‌وره‌ی هوژی قوره‌یشه‌و هه‌زهرت (ﷺ) له
 نه‌ته‌وه‌ی ته‌وه .

هه‌زهرتی موحه‌مه‌د (ﷺ) کوری عه‌بدوللا ، کوری
 عه‌بدولموطه‌لیب ، کوری هاشیم ، کوری عه‌بدوله‌نافه . دایکیشی

ثامینه ی کچی وه هه بی کوری عه بدوله نافی کوری زه هره ی کوری
کیلا به .

له به ره به یانی شه وی دووشه ممه ی دوازه هه می ره بیعولته ووه له
ریکه وتی بیستی مانگی نیسانی رومی شهرقی له دایک بووه . له به ره وه که
عه بدوللای باوکی به چند مانگی پیش ته وه للودی حه زره ت له
سه فه ریکی تیجاره تا وه فاتق کرد بوو ، عه بدولوطه لیبی باپیره ی خاوه ن
عائیله که بوو ناوی نا (موحه ممه د) دروودی خوی لی بی . به یاسای
ته شرافی قوره ش که مندالیان له بادیه ی عه ره بدا به خپو ته کرا ، دایان به
حه لیمه ی سه عدیه بردی بو بادیه شیر ی پی بدا . پاش ته واو بوونی
ماوه ی شیریندانی ، حه لیمه هینایه وه بو خزمه تی (عبدالمطلب) ی
باپیری ، له شاری مه ککه ، به لام له به ره ته وه که پیروزی خویانی له وه وه
ته زانی ، به رچا رجای لی کرد پی یاندایه وه بر دیه وه بو بادیه ی عه ره ب .

له ته مهنی چوار سالیدا روژی له گه ل برا هاوشیره که بدا بوو له
ده ره وه ، له ناکاو برا که ی چاوی که وت به پایوکی جل سپی هات ،
موحه ممه دی گرت و سنگی له ت کردو ته وه نده ی پی نه چوو له به رچاوی
ون بوو . موحه ممه د له شوینی خویا ره نگی گورا ، کاتی برا هاوشیره که ی
ته ممه ی چاوپیکه وت رویشت بولای حه لیمه ی دایکی ، ته م رووداوه ی
بو گیرایه وه . حه لیمه که ته ممه ی بیست رای کرد موحه ممه دی هینایه وه بو
ماله وه به میرده که ی وت : ترسم هه یه موحه ممه د له لای ئیمه گیروده ی
نه خوشی یه ک بیی ، با بییه ی نه وه بولای باپیری . بر دیانه وه بولای
(عبدالمطلب) و ته وه زعه یان بو گیرایه وه . ته ویش ووتی : یه عنی

ترساون له وه ته م کوره تووشی ده ردیکتی خراب بیی ؟ حاشا ته م کوره
تووش نابو و پایه یه کی زور به وزی ته بی .

حه زره ت (د . خ) له مالی باپیریا مایه وه تا گه یشته ته مهنی شه ش
ساله . له و ته مهنه دا له خزمه تی (ثامینه) ی دایکی و (آم آمین) ی
کاره که ریان له مه ککه وه چوون بو مه دینه بو زیاره تی مالی خزمان و

برایانیان . ماوه یی له مه دینه مانه وه ، پاش گه رانه وه بو مه ککه کاتی گه یشتن به نه بواء که شویتیکه له به یینی مه ککه و مه دینه دا ، دایکی نه خوش که وت و وه فاتی کرد جا حه زره ت له گه ل (آم ایمن) دا هاته وه بو مه ککه بو مالی باپیری له ووی به ئاسایش نه ژیا .

له ته مه فی هه شت سالیذا بوو که باپیری وه فاتی کرد . باپیری وه صیه تی کرد بوو (أبو طالب) ی کوری که خزمه تی موحه ممه دی برازی بکا ، نه ویش له سه ره نه وه صیه ته خزمه تی نه کرد .

له ته مه فی دوازه سالیذا (أبو طالب) رویش بو شام و موحه ممه دی له گه ل خووی برد . کاتی گه یشتنه شاری بو صرا له سنووری شام (بحیرا) ناوی راهیب نه صیه تی (أبو طالب) ی کرد که نه بیا بو شام نه کا جووله که زیانی پی بگه یه نن . (أبو طالب) هینایه وه بو مه ککه .

له ته مه فی حه قده سالیذا له گه ل (زبیر) ی مامیدا سه فه ری یه مه فی کردو به سه لامه تی گه رانه وه بو مه ککه .

له ده وری عومری بیست و چواردا بوو به عاملی بو (خه دیجه) ی کچی (خویدل) که ژنیکه ده وله مه ند بوو ، وه له گه ل (میسره) ناوی غولامی (خه دیجه) دا هاتو چویان نه کرد له به ره نه وه که به کوریکه شه ریف و خاوه ن قه در هاته پیش چاوی خه دیجه ، ویستی شووی پی بکا . (أبو طالب) که ئاگادار بوو له مه وضوعه که رویش خوازی بیی یه کی به حورمه تی خه دیجه ی کردو ماره ی کرد له حه زره ت (د . خ) که له ته مه فی بیست و پینج سالیذا بوو . (خه دیجه) یش چل سالان بوو .

پاش نه مه حه زره ت (ﷺ) له خانه دانی خویدا به ئاسایش و سه ره رزی و هیمنی و خیر و مه ندی خه ریکی تیجاره ت بوو هه تا عومری گه یشته سی و پینج سال له و ساله دا هوژی قوره یش ته عمیری مالی خودا که عبه ی پیروزیان کرده وه ، به لام له سه ر دانانی (حجر الأسود) له شوینی خویدا بشیوه که وته ناویان . له نه نجامدا حه زره تیان کرد به حه که م بو

چاری ئەو بشپۆه . ئەویش فەرمانی دا بەرمانیکی پاکیان هینا
 بەردە کەیان خستە ناوی . جا فەرمووی : لە هەر طائیفە یەک یەکیان
 بنەوتی لە گۆشە ی ئەو بەرمانە و بە هەموویان هەتی بگرن . کاتی بەرزیان
 کردووە حەزرت (د.خ) خۆی بەردە کە ی لە بەرمانە کە هەلگرت و لە
 شوینی خویا لە دیواری کە عەبە دا داینا . بەو چاری ئاشووبە کە ی کردو
 خۆشی شەرەفی دانانی (حجر الأسود) ی وەرگرت .

لەم کاتە بەولاولە حەزرت (ﷺ) حالی گۆرا ، کەوتە بیرکردنەو لە
 جیهان بە تاییەتی لە خەرافاتی خەلکی مەککە ، کە خویان بەرد ئەتاشن و
 ئەیکەن بە مەعبودو ئەی پەرستن . هەروا بیرى ئەکردووە لە
 پەرورەدگاری جیهان : ئایا ئەم عەرزە جوانەو ئەم ئاسمانەو ئەم
 ئەستێرانەو مانگ و روژ کە لەسەر یاسایەکی رێک هاتوچۆ ئەکەن و شەو و
 روژ و مانگ و سال پەیدا ئەبن چۆن مومکین ئەبن پەرورەدگاریکی زاناو
 توانای نەبن و ، بۆچی کەسێ نەبێ بێر بکاتەو لە خۆی کە : کێ دروستی
 کردووە بۆچی دروست کراوەو ئەنجامی چی یە ؟ خۆ نابێ ئادەمیزاد وەکو
 گیان لە بەرە بێ عەقلە کان بژین و بمرن و پرسیاری نەبن لە کردەوێیان .

لە بەرچی رشتە ی خزمایەتی و رەحم و میهرەبانی بچراوە ؟
 بۆ ئیختیاری شوینیکی خالی و تەنهایی هەموو سالی ماوە ی مانگی
 ئەروێشتە ئەشکەوتی (حراء) لە کێوی لە کێوەکانی ئەطرافێ مەککە دا رای
 ئەبوارد . هەروا لەسەر ئەم یاسایە دەوامی کرد هەتا تەمەنی گەشتە چل
 سالا . لەو ئەشکەوتە دا فریشتە ی خودا هاتە سەری و خەلاتی
 پیغەمبەریتی بو هینا .

ده رزی دووهم : سه ره تای وه حی

له سالی چل دا شه ش مانگی ته واو
پروئیای صادیقه ی له بو هاته ناو

واته هه ر خه وی ته یینی به شه و
بوی ته هاته دی به وینه ی پرته و

به م وه زعه دلی زور نوورانی بوو
خولکی نه فسانی به روحانی بوو

جا هه ر له م سالا مانگی ره مه زان
جبریل هاته خوار بوی هیئا قورئان

هاته لای بو غار ته شکه وق (حیرا)
حیرای بو گورا به قه صرو سه را

غار به کاره بای وه حی پر نوور بوو
قه لبی به نووری ره همه ت مه سروور بوو

جبریل هاته لای باوه شی پیا کرد
به نووری ره همه ت دلی ئاوا کرد

به ته ده ب فه رمووی : ته ی شه خصی عه ظیم
بخوینه ، فه رمووی : من خوینده وار نیم

ديسان وشاردی و ئیشی پئی گه یاند
به نووری قودسی دلی پئی گه یاند

دووباره فەرمووی : ئەی سیرەت سەلیم
بخوێنه . فەرمووی : من خوێندەوار نیم

ئەبجاری ش جبریل بە هیزی قودسی
وشاردی و ئیشی گه یاند بە شەخصی

ئەمری کردەوێ بخوێنی حەزەرەت
ئەویش وەك جارێ کردی مەعزەرەت

جا خوێندیهوێ جبرەئیل بە حەق
ئایاق پێشووی سوورەق (عَلَقَ)

جا کە جیبرەئیل غائب بوو لە غار
حەزەرەتیش لە غار هاتەوێ بو شار

ئەو کارە ساتەیی گێراوێ بە چێن
لە بوخەدیجە (أُمُّ الْمُؤْمِنِينَ)

ئەویش بە خووشی دڵخووشی داوێ
فەرمووی : مژدەبێ لە پرووی دنیاوێ

هەرگیز گێڕدەیی ناباری نابێ
تووشی حالەتی بێزاری نابێ

چون ئىنسانىكى عالى سىروشتى
ئەمىن و پاك و شىرىن پەشتى

لە بۆخزمان و بېگانه يەكجار
وينەى دەرمانى بۆدەردو ئازار

فەرموو با بروين بۆلاى (وەرەقە)
ذاتىكى زاناو خىزمى موشىقىقە

زۆر ئاگادارە لە ئەوزاعى دىن
شەرحى خالى تۆشەكا بە يەقىن

جا ھەردوو ھەستان لە بۆئىستىفسار
پروىشتن بۆلاى وەرەقەى ھوشپار

كە ھەزرىت باسى خالى خوى بۆكرد
وەرەقە جواپى داوھ دەستوبرد :

ئەو شەخىصە لە غار ھاتوھ بۆلات
فرىشتەى ھەقە وا لە سەماوات

سەفىرى خاسە بۆخوداى عالم
بۆلاى پەھبەران ئادەم ناخاتم

وا ھاتە لاى تويش بە خەلانەوھ
بە قەيىقى قودسى و بە ئاپاتەوھ

هه ر ئه و شه خصه يه هاتووه ئه وسا
بو لای ره هبه ران تا موسا و عيسا

تویش بووی به ره به ر له کائیناتا
بووی به هوئی ره حهت له سه ر بساتا

ئاخ له وزه مانه که گه لی خزمان
ئازارت ئه ده ن بی سه روسامان

گه نجی بوومایه به هیژ و قووه ت
یارمه تیم ئه دای به بازووی هیممه ت

فه رمووی : چۆن خزمان ئازارم ئه ده ن
گیرۆده ی جه فای نابارم ئه که ن ؟

وه ره قه فه رمووی : به ئی وه هایه
له سه ر بساتا ئه مه یاسایه

قه ت نه بوه که سی بووی به ره هبه ر
بی ئازار مابی له شه ری به شه ر

له پاش ئه م کاته تاماوه ی سی سالی
وه حی قه طع بوو له شای پر که مانی

به لام جویره ئیل بو صه بووری ئه و
خوئی نیشان ئه دا جار به جار له نه و

حه زره تیش وه کو سالانی پیشوو
بو غاری (حراء) نه یکرد هاتوچوو

روژی له روژان له غار گه راوه
جبریل به هه یهت خوی نیشان داوه

به لام هه یهت پر بوو له هیممهت
ثافقی پر کرد له نووری ره حمهت

به م نیشان دانه سه ییدی سه روهر
رژا به سه ریا نه نواری نه کبه ر

شه پۆلی نووری دهرونی نه نوهر
بوو به شه پۆلی سه ر ده ریا یی نه حهر

به ههر حالی بوو هاته وه بو مال
فه رمووی : دام پۆشن بو ئارامی حال

له م داپۆشینا جبریل ناصر
نازل بوو له گه ل سووره ی (مُدَّر)

فه رمانی هینا به ده عوه بو دین
یه عنی ته وحیدی خودای عاله مین

له بو نه خلاق و ئادابی به شه ر
بو دینی موین بیی به په هبه ر

لە بۆ صیله ی ره حم بۆ میهره بانی
لە بۆ ره وشتی به رزی ئینسانی

بۆ سه خاو که ره م بۆ شه رم و شکۆ
لە بۆ دلگه رمی به وینه ی پشکۆ

بۆ په یمان داری به یاسای وه فا
بۆ ئیستیقامه ت ، بۆ صیدق و صه فا

جا نه هلی مه ککه و بادیه ی نه طراف
نه وه ی به شدار بوو له خولکی ئینصاف

یه که یه لکو دوودوو نه هاتن بۆ لای
موسولمان نه بوون نه بوون به فیدای

ده رزی دووهم به په خشان

کاتې ته مه نې چه زړت (ﷺ) گه یشته چل سالی شه ش مانگ پېش
هاتنی جوړه ٹیل روحي موباره کې نه وه نده نوورانی بوو بوو هر خه ویکي
نه یېنې به ساغی نه هاته دی ، تاروحي بهم خه وه راستانه وه ٹولغه ق گرت و
ثاماده بوو بوو نه وه که وه حی نازل بیته سهری .

جا له سهر عاده ق خوې له مانگی ره مه زاندا له نه شکه وق حیرادا
بوو که چه زړه ق جوړه ٹیل نازل بوو بوو غاری حیراو ، چه زړه ق وشارد به
خوږه وه و پنی وت : بخوږنه ، چه زړه ق فهرمووی : خوږندوار نیم ،
دووباره باوه شی پیا کرده وه و وق : بخوږنه ، دووباره فهرمووی :
خوږنده وار نیم .

تا جاری سې بهم وشاردی به وه به خوږه وه و نه مری کرد : بخوږنه .
نه ویش غوزری هینایه وه به وه که نه ی خوږندووه . جا بهری داو
فهرمووی :

بسم الله الرحمن الرحيم . إقرأ باسم ربك الذي خلق . خلق
الانسان من علق . إقرأ وربك الأكرم . الذي علم بالقلم . علم
الانسان ما لم يعلم .

نهم رووداوه له چه فده یا بیست ویه کی ره مه زاندا بوو . پاش نه مه
چه زړه ق (د . خ) گه رایه وه بوو شاری مه ککه و نهم رووداوه ی گیرایه وه بوو
(خه دیجه ی) چه ره می (رضی الله عنها) و فهرمووی : دلم زور نه ترسی
لهم حاله ، نازانم نه نجامی چوڼ نه بی ؟

خه دیجه دڅو شی داوه و فهرمووی : ترست نه بی ، توئینسانیکي
سروشت پاک و سیره ق چاکي و ، خزمه ق خزم و بیگانه نه که ی ، خودای
ته عالا ئینسانی وه کو تو گیروده ی نازار و دهردی ناهه موار ناکا .

جا (أم المؤمنین خه دیجه) عه رزی کرد : با به یه که وه بروین بولای
(وهره قه) ی کوری (نه و فله) که خزمی خوې بوو ، وه ئینسانیکي پیرو

ژيرو هوشيار بوو ، له ديني حه زره ق عيسايش خه به ردار بوو .

رويشتن بولای ، حه زره ت رووداوه که ی ته شکه و ق (حراء) ی بو
گيرايه وه ، جا وه ره قه له وه لاما عه رزی کرد : ته وه ی هاتووه ته لای توله
غار (حراء) دا هه ر ته و فرشته پيروزه بووه که هاتووه ته لای
پيغه مبه رانی له مه وپيش ، وه کو : عيساو مووساو غه یری ته وانیش ،
موژده بی پيت که خودای ته عالا توی کردووه به پيغه مبه رو ره هبه ر
له ته ره ف خوږه وه و پایه یه کی به رزت ده ست که وتووه ، به لام زور
به داخه وه که من پیرم و نه مرم ، ته گه رزیندو و بومایه له و کاته دا که خزمان
توله سهر ته م وه زعه نازاری دلت ته دهن و ته یانه وئی ده رت بکه ن له
مه ککه ، هه تا یارمه تی یه کی پیاوانه ی باشم بدایتیه .

حه زره ت (ﷺ) فهرمووی : بوچی خزمه کانم نازارم ته دهن و
ته یانه وئی دوورم بخه نه وه له مه ککه ؟ فهرمووی : به لی ، هه رکه سی
وه کو تو پایه یه کی به رزی ره هبه ری ده ست که وتبی گه لی نازار دراوه .
پاش ته مه نیر جویره ئیل تا ماوه ی سی سال ، وه حی نه هینا بو
لای حه زره ت و به م هووه حه زره ت زور دلی په ریشان ته بوو . به لی
جویره ئیل جار به جار خو ی پی نیشان ته داو دلی حه زره ت (د . خ) به وه
نارامی ته گرت . پاش سی ساله ، روژی حه زره ت له غاری (حرا) وه
هاته خوا ره وه بو مه ککه له ریگه دا بوو که جویره ئیل به صوره تیکی زور
به هه ییه ت خو ی پی نیشان داو ، حه زره ت (د . خ) به م چاوپیکه وتنه
زور ته حوالی گوراو ، به هه ر چونیک بوو خو ی گه یانده ماله وه ،
فهرمووی : دام پوشن . له م کاتی داپوشینه یا ، حه زره ت جویره ئیل نازل
بوو و چه ند ثایه تیکی له ته وه لی سووره ق (المذثر) وه خوینده وه به
سه ریا ، که مه عنایان وایه حه زره ت موحه مه د خه لاق پيغه مبه رایه تی بو
هاتووه و فرمانی پی دراوه که هه ستی عالم بانگ بکا بو خودا په رستی و بو

خودا به یه ک ناسین و بویاسای دینی ئیسلام که هو ی پیروزی هه رچی
هوشیاره له جیهاندا . پاش ته وه حه زره ت ده ستی کرد به گه یاندنی

پیسالەت و بانگی ئەهلی مەککە و ئەطرافێ مەککە ی کرد بێن موسولمان
بین ، ئەوانیش یە کە یە کە و دوو دوو ئەهاتن موسولمان ئەبوون .

* * *

دەرزى سىیه م

بەر لە هەموو کەس خەدیجە ی حەرەم
ئیمانی هینا بە شاهی ئەکرەم

ئەبجار حەزەرەق بووبە کرى صیددیق
ئەبجارە زەیدی خادمی عەتیق

حەزەرەق عەلی حەیدەری کەرار
هەرچە ند مندال بوو بە سال ئەک پەفتار

بیلال ، (أم الفضل) حەرەمی عەبیاس
جا (أسماء ذات النطاقین) ی راس

عوثمان وزوبەیر ، هەم (عبدالرحمن)
جا سەعدو طەلحە شاد بوون بە ئیمان

ئەبووعوبەیدە وەلەدی جەراح
ئەبو سەلەمە ی پەرخیرو سەلاح

کورانی مەظعوون هەرسێ بە سەر جەم
عوثمان ، عەبدوللا ، قوددامە ی ئەکرەم

(سعید ابن زید) له گه لَ عه یالی
فاطمه ی خوشکی عومه ری عالی

له چل و شه شدا میر جه مزه ی هومام
چوو موشه پره ف بوو به دینی ئیسلام

ئه مجار عومه ری وه له دی خه ططاب
بوو به هیزی دل بو هه موو ئه صحاب

بو ئه وهات دوعای سید الکونین :
(أَعَزَّ الْإِسْلَامَ بِأَحَدِ الْعَمَرَيْنِ)

هه موو ئازاد بوون به دینی ئیسلام
شادبوون به پایه ی ئیحسان و ئیکرام

خودا به ئیحسان رازی بی لیان
فیرده و سی ئه علا به خشی پیان

تا ئیسته ئیسلام شیوه ی خه فی بوو
شه خصی موسولمان هه رهینی بوو

له پاش ئیسلامی ئه مانه هه موو
نازل بوو : (فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ)

جا جه زرهت ده رچوو بو ده عوه ق عام
بی په رده و په نا بو دینی ئیسلام

ئەمجار كافره كان كەوتنە تەكان
بۆ ئازاردانی موسولمانە كان

جا حەزەت فەرمووی : موسولمانە كان
كۆچ بکەن بکەن برون بۆ حەبەشستان

چوون و هاتنە وە ديسانە وە چوون
هەمووی لە ترسی كافرانى دوون

حەزەرەتى رەهبەر لە گەل خزمانى
بە جەبرى كوففار بە پەريشانی

دەرچوون لە مەككە لە گەل بووطاليب
چوون لە بوشەيى (بنى المطلب)

پاش ماوەى دوو سال هاتنە وە مەككە
هەرچەن هەر پر بوو لە غەدرو لەككە

لە سالى پەنجای تەمەنى رەهبەر
ئەبووطاليب مرد بە قەزاو قەدەر

هەر وایەم سالاً خەدیجەى عولیا
وە فاتى فەرموو دەرچوو لە دونیا

حەزەرەتى رەهبەر لەم سالى پەنجای
بەم پرووداوانە زۆر دلى پەنجای

خه دېجه و مامه ی موته وه فا بوون
ته و نه هله هه موو دل پر جه فا بوون

له په نجاو په کدا شاهي خواهن تاج
بو ی هات خه لاتی (إسراء) هه م (معراج)

له مه ککه وه تا (مسجد الأقصى)
ناوی ئیسرایه به له فظی په سا

له قودسه وه تا (ما فوق السّما)
ناوی میعراجه (عندالعلما)

له په نجاو په کا تا سنی پّ حه ره ج
زور موسولمان بوو له (أوس) و (خزرج)

به هه رحال هه تا ماوه ی سیازده سال
له مه ککه دا بوو شای خواهن ئیقبال

سالی په نجاو سنی کاتی ته واو بوو
کوچی له مه ککه ته مری خودا بوو

به په نامه کی وستیان بیکوژن
خوینی هه یکه لی ئیسلام بریژن

به وه جیی خودا بو ده رچوون له جه ور
له گه ل صیددینقا چوون بو غاری ته ور

ٲه وهى هات بو غار گه راوه مه بهوت
به هيلكهى كوٲرو نه سنجى عه نكه بووت

له پاش سى شه وان ٲه و دل ٲه مينه
له گه ل صيدديقا چوون بو مه دينه

خوزگا ٲه و گلّهى ٲه و پنى نايه سه ر
من ٲه م كرد به كل بو نوورى به صه ر

هات به دوايانا (سراقه) به تاو
كه پييان گه يشٲ روچوو له ناكاو

سى جار واى پنهات ٲه مجا توبهى كرد
به دينى ئيسلام ئيمانى هاورد

موژده يشى پيدا شاى هه ردوو سه را
به تاج و ره خٲى پادشاى كيسرا

جا گه رايه وه دل پر له ٲه نوار
بو موشرىكه كان كردي ئيعتيدار

ده رزی سییه م به په خشان

باش ته وهی که چه زره تی جویره ئیل هات بو خزمه تی چه زره ت
 (ﷺ) له غاری (حراء) داو ته ووه لی سووره تی (عَلَقَی) ی به سه را
 خوینده وه ، ئیتر مائل بوو له وه حی هینان ماوه ی سنی سال و ، به م هووه
 چه زره ت گه لی دلی په ریشان نه بوو ، به لام له م کاتی په ریشانی په دا
 جویره ئیل خو ی نیشان نه داو ، دلی چه زره ت ئارامی بو ته هات ، هه روا
 به م حاله تا سنی سال چه زره تیش ئاموشوی غاری (حراء) ی نه کرد ،
 هه تا جاری له غار ده رچوو ته هاته وه بو مه ککه ی موکه ره مه ، له ریگه دا
 جویره ئیل خو ی نیشان دا به شیوه یه کی زور سامناک و عه جیب که له
 به رچاویا نه وه وایه ی پر کرد بوو ، به م نه وعه چاو پیکه و تنه زور دلی
 سامی لی نیست ، هه روا هاته وه بو ماله وه . که گه یشته وه مال
 فهرمووی : دام پو شن ، دایان پو شی . جا له م داپوشینه دا جویره ئیل
 نازل بوو ته وه لی سووره تی (مدثر) ی به سه را خوینده وه :

بسم الله الرحمن الرحيم

يا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ . قُمْ فَأَنْذِرْ . وَرَبُّكَ فَكَبِيرٌ . وَيُنَايِكَ فَطَهَّرٌ . وَالرُّجْزُ فَاهْجُرْ .
 وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ .

واته : ته ی که سنی که خو ت داپوشیوه به نوین ، هه سته ،
 هو شیاره کان بترسینه له عه ذابی خوداو ، خودای خو ت به گه وره بگروه ،
 پو شاکی خو ت خاوین بکه ره وه ، دوور بکه وه ره وه له بته کان و له هه ر
 شتی که پیسه و ، شت مه ده به موسته حه ققان و به زوری بزانی . واته :
 هه ر نه ندازه یارمه تی په کی داماو بده ی به که می بزانه و به زوری مه زانه .

باش ته مه چه زره ت (ﷺ) ده سنی کرد به بانگ کردنی خه لک بو
 دینی ئیسلام و ، بو ته وه که خودا به تا کو ته نیا بزانی و هه ر خودا

په‌رستن ، به‌لام له‌م کاته‌دا هه‌ر به‌ په‌نامه‌کی خه‌لکی بانگ ته‌کرد .
 به‌که‌م که‌سی ئیمانی هینا له‌ پیاوانی ئازادا ته‌بووبه‌کری صیددیق
 بوو ، له‌ ژناندا (أُمُ الْمُؤْمِنِین خدیجیه) ی کچی (خوێلد) ی ته‌سه‌دی بوو ،
 له‌ منداڵاندا عه‌لی کورێ ته‌بوو طالێپ بوو که‌ له‌ و کاته‌دا حه‌وت سالان
 بوو ، هه‌ندێ که‌سیش ته‌لێن ده‌ سالان بوو . له‌ به‌نده‌ ئازادکراوه‌کانیش
 زه‌یدی کورێ حاریشه‌ و له‌ به‌نده‌ ئازاد نه‌کراوه‌کان بیلالی حه‌به‌شی بوو .
 پاش ته‌مانه‌ (عثمان ابن عفان) و (زبیر بن عوام) و (عبدالرحمن بن
 عوف) و (سعد بن أبی وقاص) و (طلحه) ی کورێ (عبید الله) ته‌مانه‌ له‌
 سه‌ر بانگ کردن و یارمه‌تی ته‌بووبه‌کری صیددیق هاتن ئیمانیان هینا .

پاش ته‌مان (ابو عبیده) عامیری کورێ عه‌بدوللای کورێ جه‌راح و
 (أبو سلمه) و (أرقم) ی کورێ (أبو أرقم) ی مه‌خزومی و عوثمانی کورێ
 مه‌ظعون له‌گه‌ل دوو برای (قدّامه) و (عبدالله) و (عبیده) کورێ حاریث
 کورێ موطظه‌لیب و ، سه‌عید کورێ زه‌ید و ژنه‌که‌ی که‌ فاطیمه‌ی
 خوشکی (عمر) بوو ئیمانیان هینا .

به‌که‌م ژن له‌ پاش (أُمُ الْمُؤْمِنِین خدیجیه) که‌ ئیمانی هینا (أُمُ الْفَضْلِ)
 حه‌ره‌می عه‌بیاس مامی پیغه‌مه‌ر (ﷺ) بوو له‌گه‌ل ته‌سمای کچی
 ته‌بووبه‌بکری صیددیق که‌ مه‌شه‌ووره‌ به‌ (ذات النطاقین) .

ئێتر نازل بوونی وه‌حی گه‌رم بوو ، خه‌لکی ژن و پیاو به‌ زووری
 ته‌هاتن ئیمانیان ته‌هینا ، تانیسته‌ هه‌ر به‌ په‌نامه‌کی خه‌لک بانگ ته‌کران
 بو ئیمان هینان به‌ دینی ئیسلام . پاش ته‌مانه‌ ئایه‌تی (فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ
 وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِین) هاته‌ خواره‌وه‌ ، واته‌ : جامی دلی کافره‌کان
 بشکینه‌ به‌ گیاندنی ته‌و ئایه‌تانه‌ی ته‌مرت بێ کراوه‌ بیان‌گه‌ییی به‌
 هوشیاران . یا ، واته‌ : ته‌وه‌ ده‌ربره‌ که‌ ته‌مرت بێ کراوه‌ بیه‌خوینیته‌وه‌ .
 له‌مه‌ولا حه‌زرت (ﷺ) به‌ ئاشکرا خه‌لکی بانگ ته‌کرد بو دینی

ئیسلام له‌م کاته‌دا که‌ سالی چل و شه‌ش بوو له‌ ته‌مه‌نی حه‌زرت حه‌مه‌زی
 مامی پیغه‌مه‌ر ئیمانی هینا . سی روژ پاش ته‌ویش (عمر بن الخطاب)

ثیمانی هینا به هوی دوعای چه زره ته وه (ﷺ) که فهرمووی : (اللهم أعز الاسلام بأحد العمرین) واته : خودایا عزیزته و هیز بده به دینی ئیسلام به هوی یه کنی له و دوو عومهر ناوانه ، یه کهم عومهر ته بولحه کهم بوو که مه شهووره به ته بووجه هل . دووهم عومهری کوری خه ططاب بوو . ئهم عومهره یان موسولمان بوو .

موشریکه کان شله ژان و ئاگادار بوونه وه و ده ستیان کرد به ئازاردانی موسولمانه کان . جا چه زره ت (ﷺ) ئیجازه ی فهرموو به وانه که تاقه تی ئازارو عه زابیان فی یه له مه ککه ده ربچن و کوچ بکه ن بو چه به شستان . کومه ئی له مه ککه وه کوچیان کرد . (عثمان ابن عفان) له گه ل چه ره می (رقیة) ی کچی چه زره ت (ﷺ) و زوبه یری کوری عه ووام و عه بدولره همان کوری عه وف له م موهاجیرانه بوون ، پاشای چه به ش زور ئیکرامی گرتن و دای مه زراندن . پاش مودده تی موهاجیره کان بیستیان که کافره کانی مه ککه قورئانیان بیستوه له خویندنه وه ی سوره تی (والنجم) دا سوجدیه یان بر دوه بو خوداو ، دنیا گوراوه ، هاتنه وه بو مه ککه ، کانی که ده رکه وت کافره کان هه ر له سه ر یاسای قه دیمیانن ، دووباره کوچیان کرده وه بو چه به شستان و له وی مانه وه تا چه زره ت له مه ککه وه هیجهره تی فهرموو بو مه دینه ، جا به یه کجاری له چه به شستانه وه هاتنه وه بو مه دینه و له مه دینه ی منه وه وه دا لئی گردبوونه وه .

له م لایشه وه مه ککه یی یه کان له ناو خویندا بریاری په یمانیان دا له سه ر دوورخستنه وه ی چه زره ت (ﷺ) و طایفه ی (عبدالمطلب) که یارمه تی ئه و ته ده ن و مه جبووریان کردن له مه ککه ده رچن بو شونی که مه شهوور بوو به (شعب ابی طالب) و دوو سال له ویدا مانه وه ، به زه حه ت له ویدا رایان ته بوارد هه تا چه ند که سنی له خاوه ن ویزدانه کان که وته نیوانیان و چه زره ت و خزمه کانیان هینایه وه بو شاری مه ککه و دایانمه زرانده نه وه . هه ر چونی بی به زه حه ت رایان بوارد تا ته مه نی چه زره ت گه یشته به په نجا سال . له و سالآ به قه زاو قه ده ری خوا

ئەبووطالبی مامی پیغمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) مۆتەوہ فابوو ھەروا
 (ام المؤمنین خدیجە) ی ھەرەمی ئەویش وەفاتی کرد . بەم رووداوانە
 ھەزەرەت گەلی دلی نارەھەت بوو ، چونکی خەدیجە ئاسایشی ناو
 خیزان و مندالەکانی بوو ، ئەبووطالبی مامیشی پیاویکی بەشان و شکو
 بوو ، یارمەتی ھەزەرەتی ئەدا ، بە ھەر حال لەم سالانە ھەزەرەت (ﷺ)
 رویشت بو شارێ طائیف بۆ بانگ کردنی خەلک بۆ دینی ئیسلام و ، ماوەی
 مانگی مایەوە موبالاتیان پێ نەکرد ، بە لکوزور ئازاری دلیاندا ، جا
 گەراپەو بو مەککە و رویشتە مالی (مطعم بن عدي) بۆ ئەو کە
 یارمەتی بدادە فەعی بۆ ھەبایی کافرەکان بکا ، ئەویش بە راستی ھەدی
 بو کرد کە روحي لە گەل روحيایەتی و بە ھەموو جوړی یارمەتی ئەدا بەو
 جوړە ھەزەرەت مایەو . لە سالی پەنجایە کاشەوی لە ھەرەمی
 کەعبەدا بوو جوړە ئیل بە بوراقەو ھات بۆ لای و سەلامی خودای
 پێ گەیانندو دەعوەتی کرد برون بۆ (بیت المقدس) . لەو یا خوا ی تەعالا
 گەلی لە پیغمبەرەکانی بە جیسمی بەرزەخی حاضر کرد پیشوازیان
 لی کرد . تەشریفی لە (بیت المقدس) دابەزی و دوورکات نوێژی بۆ کردن
 بە ئیمامەت ، پاش ئەوە خوا حافیظی لی کردن و بە سواری بۆراق لە گەل
 جوړە ئیل سەر کەوت ھەتا ھەوت ئاسمانەکان و گەیی بە مەقامی کە بە
 بۆ واسیطە ی فریشتە کەلامی خودای ئەبیسەت و چەند گفتوگۆی لە گەل
 کردو ، پێنج فەرزی نوێژی بریاردا لە سەر خۆی و لە سەر ھەموو
 ئومەتیکە ئەو و گەراپەو بو مەککە . لە ھەینی شەوا ھاتەو شۆینی
 خۆی و سەبەینی ئەم مەسئەلە ی ئیسراو ميعراجە ی گیراپەو بو ئەھلی
 مەککە . ئەبو بەکر ی صیددیق و ئەصحابەکان باوەریان پێ کردو ،
 کافرەکان زور گالەیان پێ کرد لە گەل ئەو ھەش کە پرسیری ئەحوالی
 قافلە کە ی مەککەیان لی کرد کە رویشتبوو بۆ (قدس) و ئەویش باسی بۆ
 کردن و فەرمووی : لە فلان رۆژا ئەگەنەو مەککەو ، و ھایش
 دەرچوو .

به هه رحال چه زرهت (صلی الله علیه وسلم) به حالی خوئی مایه وه
 خه لکی بانگه ته کرد بو ئیسلامیهت . له سالی په نجاو یه ک و په نجاو دوو
 په نجاو سیدا هه موو سالی له مه و سیمی چه جدا کومه ئی له ته هلی مه دینه
 له وانه که ته هاتن بو چه ج ته یینین و بانگی ته کردن بو موسولمان
 بوون و^(۱). گه ئی له وانه موسولمان بوون و په یمانیان به ست ته گه ر
 بروا بو مه دینه ی منه و وهره به گیان و مال یارمه تی بدهن . کافره کانی مه ککه
 که ته مه یان بیست ترسیان په یدا کرد که چه زرهت بروا بو مه دینه و
 دینه که ی له وئی بلا و بکاته وه و له ته نجاما مه ککه یش موسولمان بکا . له
 (دار الندوة) گرد بوونه وه و بریاریان دا له هه تیره یی یه کئی حازر بی و ،
 به هه موویان موحه محمد بکوژن ، هه تا خوینه که ی به سه ر گه ئی تیره دا
 بلا و بیته وه و بهی هاشم زال نه بن به سه ریاندا . چه زرهت جویره ئیل به
 ته مری خودا و ه حبی بو هیئا که له مالی خوئی ده رچی . ته ویش شه و به
 په نامه کی له مالی خوئی ده رچوو ، ته مریشی کرد به (علی بن ابی طالب) ی
 ئاموزای له جیگه که یا بنوئی و خوئی رویشته
 ده ره وه و رویشته بو مالی ته بوو به کری صیددیق و به یه که وه

له مه ککه ده رچوون و له غاری (ثور) خویان په نا دا . کاتی کافره کان
 چوونه سه ری و ده ستیان نه که وت که وتنه هاتوچو به شوئیا و گه ران به
 ته شکه وته کانا ، هه تا چوون بو ته شکه وتی (ثور) که چه زرهت له گه ل
 ته بو به کر له ویدا بوون . که نزیک بوونه وه ته بوو به کر زور دلگران بوو

(۱) له سالی په نجاو یه کدا شه ش که س له فه بیله ی چه زره ج موسولمان بوون . له
 سالی په نجاو دوو یشدا دوازه که س موسولمان بوون ، شه شیان ته وسی و شه شی
 خه زره جی و چه زرهت مه صعه بی کویری عومه یری له گه لا ناردن بو ته وه قورئانیان
 نیشان بدا . له سالی په نجاو سیدا له مه و سیمی چه جدا چه فتاوی سئ له پیماوانی
 ته وسی و چه زره جی و دوو ژن ئیمانیان هیئا و په یمانیان به ست له گه لیا بو ته وه
 تابتوانن یارمه تی بدهن و دینی ئیسلام بلا و که نه وه و داویان کرد چه زرهت (ﷺ)
 ته شریف بیا بو مه دینه ی مونه و وهره .

له وه که کافره کان بیان گرن و بیان کوژن ، چه زرهت پئی فهرموو : زویر مه به ، تو چی ئه لئیت سه بارهت به دوو که س که خودای ته عالا سئ هه میان بیت ، وه کو له ئایه تا وارید بووه (إذ يقول لصاحبه لا تحزن إن الله معنا) .

کاتی کافره کان ته ماشایان کرد چاویان که وت به کوترئی له بهرده می ئه شکه وته که دا هیلانه ی کردبوو . پهرده ی ته نراوی جولایی که ره یشیان له ده رگای ئه شکه وته که دا دی له بهر ئه مه بریاریان دا که س نه هاتوو به م شوینه داو ئه شکه وته که چۆله و ، به جییان هیشت و ، ئه مانیش پرزگار بوون .

جا چه زرهت و ئه بو به کر له ئه شکه وته که ده رچوون و ریگه ی قه راخی ده ریا یان گرته بهرو ، به ره و مه دینه ی مونه ووه ره رویشتن . کافره کانیش بریاریان دا که ریگه ی مه دینه یان گرتوو و رویشتون ، له بهر ئه وه پاره یه کی زوریان بریاردا بو (سراقه) ی کوری زه نیمی که نانی بروا به دوا یاناو بیان گریت . (سراقه) یش که وته دوا یان و له ریگه دا لیان نزیک بووه . له و کاته دا دووباره ئه بو به کری صیددیق زور دلگران بوو به ترسی ئه وه که (سراقه) زیان بگه یه ن به چه زرهت . چه زرهت لای کرده وه له (سراقه) به خو ی و ولاغه که یه وه به عه رزا رویشه خوارو هاواری کرد له چه زرهت بو پرزگار بوون و رزگار بوو ، دووباره که وته وه شوینیان ، دووباره چه زرهت لای کرده وه لئی و جاریکی تر رویشه وه خوار به عه رزا هه تا سئ جار ، تا به راستی (سراقه) حالی بوو که ئه م زاته ره به ره و خو شه وستی خودایه و ئیمانی پئی هینا ، چه زره تیش موژده ی پیندا که ئه صحابه ی ئه و وولاتی کیسرای عه جه م ئه گرن و تاج و ره ختی پاشا

ئه بئ بدرئی به تو ، ئیتر (سراقه) به راستی گوراو گه رایه وه بو شاری مه ککه و گه ئی عوزری هینایه وه بو ئه هلی مه ککه و و قی پئیان نه گه یشتم .

به م جوړه ده رچوونى حه زره ت (ﷺ) و نه بو به كرى صيدديق له
 شارى مه ككه ته واو بوو . حه زره ت (ﷺ) له گه ل نه بو بو به كرى ره فiqيا
 روښتن هه تا گه ښتنه قه صه به ى (قوبا) له نزيكى مه دينه ى منه وو هره
 له وى دابه زين بو ئيسراحت .

* * *

○ ده رزى چواره م به هو نراوه ى ○

مه نزل به مه نزل به يارى ته وقيق
 گه يين به مه قصه د ره هبه رو صيدديق

له پيش مه دينه مه ولاى نوجه با
 دابه زى له ناو عه شره قى (قوبا)

بيست و دوو روژى ته واو له وى بوو
 جا روژى جومعه ته شريفى ده رچوو

كاتى گه ښته قه ومى به ى عه وف
 له وى دابه زى هيمن به ى خه وف

صه د كه س حازر بوون بو نوږى جومعه
 به ه به ه له و جه معه به ه به ه له و شه معه

جومعه ی بو کردن سه ییدی ته برار
ته باری له سه ر بارانی ته نوار

پاش نوژی جومعه ته و صاحب دینه
سواری مه رکه ب بوو به ره و مه دینه

ته هلی مه دینه کو مه لی ته نصار
پرژیته سه ریان له خواوه ته نوار

به دل و به روح هاتنه پیشوازی
بو یارمه تی دین هاتنه گیان بازی

ته وه ی مومکین بوو بکرتی بو نه صرته
به جییان هینا بو دینی چه زرته

جا مه نزلی گرت لای ته بو ته ییووب
له لای خودادا موختار و مه حبووب

له پاش ماوه یی ته رزیککی کری
خه تی بناغه ی مزگه وق بری

مزگه وتیککی وای کرده وه سه ر به رز
بوو به پیروزی بو هه موو سه ر ته رز

له ویا ده س کرا به ته بلیغی دین
به عیاده ق (رَبِّ الْعَالَمِین)

بوو به مه دره سه ی کیتاب و سوننه ت
بوو به باره گای ئه نواری ره حمه ت

له پاش چه ن جیهاد به ماوه ی ده سال
ئیسلا م گه یشته سه ره رزی و که مال

ئیسلا م بوو به نوور نووری عاله می
له بو فریشته و جین و ئاده می

لیره دا ده رکه وت بو شه خصی وریا
دین پروناکی کرد سه راسه ر دنیا

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً ، أَي : للعالمين

به حوکمی قورئان له بو هیدایه ت
به عه زمی حه زره ت له سه ر پریعایه ت

به نازل بوونی ئایه ق قورئان
به ته فسیری ئه و بو که شف و به یان

کیتاب و سوننه ت بوون به ره هنوما
بالئ له عه رزاو بالئ له سه ما

به نه صری به درو به فه تحی مه ککه
حیجاز پاکو بوو له گه ردو له ککه

پاش ئه وه کاتی (حجة الوداع)
دامه زرا دین و نیظام و ئه وضاع

له عه ره فاتا نازل بوو (اليوم)
أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ) يَأْقُوم

كه شه م ثايه ته به حق هاته خوار
مورده ی ئیکمالی دا به شای شه برار

نوی مانگی قوربان سالی دهی هیجری
روژی جومعه بوو عالی بیت قه دری

عومری چه زره تیش شه ست وستی سال بوو
بو لیلیقای خودا خواهن ئیقبال بوو

ئاخیر ثایه تیش بووه عظو ته نبیه
(وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ)

شه شه م وتمان له سیره ت ئه لئان
موقه ددیمه بوو بو (نووری قورئان)

ئه وه ی شه یه وی سیره ت ق بگا
موتالای فیهی سیره ت بکا

(فقه السيرة) ی سه عید بوتانی
موتالای خیره بو موسولمانی

من به سمه ئیسمی شه و شیرین شیوه
بلیم به ئیوه به م ده م و لیوه

دروودی خوداو سه لامی ب حه د
پرژئی به سه ریا تا روژی شه به د

هه م له سه ره موو ئال و ياران
هه م په پره وان و فيداكاران

* * *

پاش ئه وه كه له (سراقه) جياپوونه وه و (سراقه) موسولان بوو و
گه رايه وه بو مه ككه ، چه زره ت له گه ل ئه بو به كرى صيدديق و عه بدوللاى
كورى (أريقط) كه به كرى هينابويان له گه ل خويان به ره ورووى مه دينه
هاتن هه تا گه يشته خيمه ي (أم معبد) ، داواى شيريان لى كرد ، وقى :
چه يوانى خواهن شيرم لا نى به ، مه گهر ئه و مه ره پيره بى شيره كه له بهر
لاوازى له ماله وه به جى ماوه ، چه زره ت فه زموى : ئيزنت هه يه
بيدوشم ، وقى : به لى . كاتى چه زره ت ده ستى هينا به گوانى ئه و مه ره دا
گوانه كانى پر بوون له شير ، ئه وه نده كه ئه وان تيريان لى خواره وه و
هه نديكيشى لى مايه وه بو خواهن ماله كه و ئه وانيش خواردiane وه . پاش
ئه وه هه تا ئه و مه ره مابوو هه موو روژى ئه يان دووشى و هه ميشه شيرى
تياوو .

كاتى چه زره ت نزيك بووه وه له مه دينه و دهنگى سه فهره كه ي
گه يشته مه دينه ، ئه هلى مه دينه هه موو روژى ئه روشتن بو پيشوازى .
روژى له و روژانه كاتى گه رانه وه بو مال يه كى له جووله كه كانى مه دينه له
سه ر به زرى يه كه وه چاوى له دووره وه به چه زره ت و جه ماعه ته كه ي
كه وت و خالى بوو كه ئه وانن ، بانگى كرد له ئه هلى مه دينه و وقى : ئه و
كه سه ي ئيوه ئه تانه وى واهات و گه يشته به ره وه ، خه لكه كه هه موو
روشتن به پيشوازى يه وه هه تا به خزمه تى گه يشتن و به حورمه ت و
عيززه ت له (قوبا) له ناو تا قمى به نى عه مرى به نى عه وفا دابه زى و زور
خزمه تيان كردو بيست و دوو روژ له وى مايه وه ، جا روژى جومعه له وى
دهرچوو هات بو ناو به نى سالىمى به نى عه وف له وى نوژى جومعه ي
كردو سه د كه س له خزمه تيا نوژيان كرد ، ئه بجا پاش نوژى جومعه

به ره و شارى مه دینه ی مونه ووه ره که و ته ری ، خه لکی مه دینه هاتن به
 ئیستیقبالیه و گه لی له وان داوای ئه و یان لی کرد که له مالی ئه وانا
 دابه زئی ، حه زره ت فهرمووی : لی گهرین ، و شتره که خوی له ههر
 شوینی نووست ئه وه مه نزلی منه ، و شتره که ی له بهر ده رگای مالی ئه بوو
 ئه ییووی ئه نصاریدا نووست ، جا حه زره ت مالی ئه بوو ئه ییووی کرد به
 مه نزلی موباره کی خوی .

پاش ماوه یی ئه رزی جیگه ی مزگه وقی ئیسته ی کری و مزگه وقی
 پیروزی خوی کرده وه که بوو به عیاده تخانه ی ته وحیدی پهروه ردگارو
 مه دره سه ی کیتاب و سوننه ت و حیکمه ت بو روزگارو به باره گای فهرمانی
 وه حیی ئاسمانی و ئه مری ره بیانی بو موسولمانان ، پیغه مبه ر (ﷺ) له وینه
 ده ستی کرد به بانگ کردنی عالم بو دینی ئیسلام و موهاجیره کانی
 حه به شستانیش هاتنه وه بو مه دینه و موسولمانه کانی مه ککه کوچیان کرد بو
 مه دینه و ئیسلام هیزی گرت .

موهمترین حه وادیث جه نگی به در بوو رووی داو دینی ئیسلام زور
 به هیز بوو . هه رچه ند له واقیعه ی جه نگی (أحد) دا موسولمانان زیانیان
 کرد به لام بوو به هو ی سه رکه وتنی ئه ده ی و خو گرد کردنه وه بو به رابه ری
 کردنی دژمه نه کان ، پاش ئه وه حادیشه ی خه نده ق و فه نخی خه ییه ر
 رووی دا . له ره مه زانی سالی هه شتیشدا فه نخی مه ککه ی کردو جه نگی
 هه وازین و حونه یین رووی داو ئه نجامی هه موو سه ره رزی ئیسلام بوو .
 له سالی ده ی هیجریدا حه زره ت رویش ت بو حه ج . ئه و حه ججه
 مه شه و ره به (حجة الوداع) .

روژی جومعه کاتی له عه ره فاتا راوه ستابوو ئایه تی : (اليوم أكملت
 لکم دینکم) نازل بوو ، ئیشاره به وه فاتای حه زره ت - ﷺ . پاش
 گه رانه وه ی بو مه دینه ی مونه ووه ره له بیست و حه وق مانگی سه فهردا
 نه خو ش که وت له روژی دووشه ممه ی نووه ممی (ربیع الأول) دا
 موته وه ففا بوو . روژی چوار شه ممه ^(۱) له حوجره ی (أم المؤمنین) حه زره ت

عائشہ دا دفن کرا (ﷺ) . ئەمە شەممە یەكۆ غوونە یی بوو لە سیرەتی
 حەزەرەت (ﷺ) کردم بە سەرەتا بۆ ریسالە ی (نووری قورئان) کە لە مەولا
 دەستی یی ئە کە یین - إن شاء الله تعالى .

---

(۱) لە شەرحی زەرقانی لە سەر (المواهب اللدنیة) دا نووسراوە مەشهور وایە
 ناساگی حەزەرەت (ﷺ) لە رۆژی چوار شەممە ی بیست و حەوتی صەفەر دا دەستی
 یی کردوو ، وە لە دوو شەممە ی نۆی (ربیع الأول) دا مۆتە وە فقا بوو .

نوری قورئان

ده رزی پینجه م

که لامی خودا چه ند
مه عنای هه یه و مه عنای نازل بوونی چیه ؟

بزائن ذاتی (واجب الوجود)
حهوت صیفه تی هه ن به نصی مشهود

(حیة) و (علم) و (إرادة) ی ته مام
(قدرة) و (سمع) و (بصر) و (کلام)

ئه م صیفه تانه هه مو و قه دیمین
لازمی زاتی خودای عه ظیمین

که لام به م مه عنا حه رف و صه وت تی یه
صیفه تی ذاتی خودای قودسی یه

جا وه کو ئه مه وه صفی خودایه
که لامی له فظیش (کلام الله) یه

له فظیش به وینه ی صیفه تی نه فسی
که لامی حه ققه و پیروزه و قودسی

که لام مه وضووعه بوئه م دوو مه عنا
بوئه فسی و له فظی (کما سمعنا)

له بوئه فظی به ئینزال و ته نزیل
مه کتوب و مه خطوط قیرائه و ته رتیل

که لامی حه ققه (خالق الفلک)
دووره له جین و به شهرو مه له ک

بوئه م له فظی به به حوکمی ئووصول
قه رار داروه چهن وه جهی نزوول

یه که مین نزوول وه ها مه لحوظه
به خهت نوسراوی (لوح المحفوظ) ه

دوو مه مین نزوول بوئه به رزی جیهان
هاته خواره وه مانگی ره مه زان

بیست و یه ک یاخود هه ژده ی ره مه زان
فریشته هینای له بوئه ئاسمان

له (بیت العزة) ی یه که م ئاسمان
مایه وه هه مووی به طوولی زه مان

سییه مین نزوول وابوو جویره ئیل
ئه ی هینا له بوئه سوولی جه لیل

به بیست و سی سال به یاسای حاجه ت
قورثانی هینا بو ذاق حه زره ت

جاری نیو ثایه ت جاری یه ك ثایه ت
یا زیاتر له وه له سه ر ریعایه ت

پینج ثایه ت یا ده یا هه موو سووره ت
وینه ی (کوثر) و (اخلاص) و (تبت)

تا نیهایه تی ثایاتی قورثان
هات بو حضووری (حبیب الرحمن)

ئه وو له نازلی قورثانی ئه کره م
(أَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ)

ئاخیری ش ئایه ی (وَاتَّقُوا يَوْمًا
تُرجعون فيه) لای گه وره ی قه وما

ئه م فیکره لایان گه لی مه برووکه
باقی بیره کان کزو مه ترووکه

ده رزی پینجه م به په خشان

ذاتی پوره رډگاری (واجب الوجود) به زمانی عه ره بی (الله) و به کوردی (خودا) ذاتیکې ته زه لی و قه دیمه و باقی یه ، هه ربووه و هه رته بی ، قائیمی (بالذات) هه پیوستی به هیچ شتی نی یه و له هه موو شتی بی نیازه و تاق و ته نیایه و هاو وینه ی نی یه نه له ذاتدا ، نه له صیفاتدا ، نه له کرده وهدا . ثم ذاته حموت صیفته هه یه که بریتین له حیات و عیلم و ټیراده و قودره ت و سه مع و به صه رو که لام ، واته : ټه و ذاته زیندووه و زانایه و خاوه ن خواسته هه رچی بی یه و بی بیکا ټه یکا و هه رچی نه و بی نایکا . ټه و انایه به سه ر هه رچی مو مکیاتدا ، ټه توانی له چاو ترو و کاندنیکا جیهان و یران بکا . شنه وایه بو هه مو و ده نگئی . بیننده یه بو هه مو و خاوه ن ره نگه و بی ره نگئی . که لام و وتاری بووه له گه ل ټه و پیغه مبه رانه که ره وانه ی کردوون بو ته می کردن و ناموزگاری ټاده میزاد .

ثم صیفته تانه وه کو ذاتی (واجب الوجود) هه ربوون و هه رته بن و نه بوونیان به سه را نایی و مانع نی یه بو ثم صیفته تانه .

له فظی که لام وه کو ناوه بو ټه و صیفته ذاتی خودایه که عیاره ته له وه ثافه ت و مانع نی یه له به یانی مه قصوودی خو ی ، هه روا به کار ټه هیترنی بو ټه و که لامانه یش که هاتوون بو پیغه مبه ره کان له حه زره ت ټاده مه وه تاحه زره تی موحه مده دی خاته م ، واته له فظی که لام موشته ره کی له فظی یه و له عورقی ټه هلی ټو صوولی دینا دانراوه بو ټه و صیفته نه فسی یه که قائیمه به ذاتی خوداوه و بو ثم له فظانه یش که به هو ی جویره ټیله وه نازلی کردوون بو پیغه مبه ران . نووسینه وه و خو ټندنه وه به په له یا به شینه یی و ، ټینزال و ته نزیل بو ثم که لامه له فظی یه ده ست ټه دا ټه نا که لامی نه فسی له ذاتی خوا جیا نایته وه . جا ثم که لامه له فظی یه هه رچی هاتوه بو پیغه مبه ران هه مووی به فره مانی خودا له (لوح المحفوظ) دا مه رقو من و به خه تی قودره تی نووسراون . ټه و کتیه یش که

کتیبی فخری عالم (محمد المصطفی) یه (ﷺ) ئه ویش به نه صی ثایهت به قودرهتی خودا له (لوح المحفوظ) دا نووسراوه .
(بناء علیه) عالمانی ئوصوولی دین فهرموویانه : ئهم که لامی خودایه که ناوی قورئانه سئی نزوولی بووه ، واته سئی هاتنه خواره وهی بووه به ئه مری خودای گه وره .

یه کهم نزوول ئه مه یه : که به خهتی قودرهت له (لوح المحفوظ) دا نووسراوه . خوا خوی فهرموویهتی : (بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ) واته : ئهم که لامه قورئان و خویندراوه که ی پیرۆزو به پایه یه و له له وحا پاریزراوه و ئه نووسینه وه بو قورئانی ئیسلام یا بو باقی کتیبانی ئاسمانی وا له عیلمی ذاتی خودا داو ئیمه نازانین به چ شیوه یی بووه .
نزوولی دووه ئه مه یه : وه کو چۆن هه مووی له (لوح المحفوظ) دا نووسراوه ته وه ، هه موویشی به یه ک جار له (لوح المحفوظ) وه وه رگیراوه ، جویره ئیل به پۆلی له فریشته کانه وه هیناویهتی له ئاسمانی یه کهم دا له شوئینکدا که ناوی (بیت العزة) یه دایناوه و ئاماده کراوه بو نازل کردن بو سه ر ئه رز بو لای پیغه مبه ر (ﷺ) واته : له ئاسمانی یه که میشدا نوسخه یه کی ته واوی هه یه ، وه کو له (لوح المحفوظ) دا . ده لیلی ئه مه ییش ئایه تی خودایه : (شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ . هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ) واته : مانگی ره مه زان مانگیکی پیرۆزی وه هایه که قورئانی تیدا ئیراوه ته خواره وه بو ئه وه بیی به چرای رووناک و رینوما ی پاک و حه ق نیشانده ر به هه موو ئاده میزادو جیا که ره وه ی حه ق له به تال و حه رام له حه لال و راست له لار .

هه ره وه ها فهرموویهتی : (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُّبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ) . به راستی ئیمه قورئانمان به جار یی ئارد و وه ته خوار بو ئاسمانی یه کهم له شه ویکی پیرۆزداو به راستی ئیمه ئیسته ییش و له مه و به ریش وه کو مژده ی جهزای کرده وه ی باشمان داوه به کرده وه چاکان هه ره وه ها ئه وانه ییش که بیروباوه ریان ناباره و کرده وه یان ناهه مواره ، به ثایاتی خویمان

له نازارو سزای روژی پاشه روژ ترساند وومان .

ههروه ها فره موویه تی : (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ) واته : به راستی
ئیمه قورئانمان به جاری نارد ووه ته خواره وه له شه ویکی خاوه ن پایه و
خاوه ن حورمه ت و به ریزو پیروژدا که خوا په رستی له و شه وه دا خیری
زورتره له خوا په رستی له هه زار مانگدا .

نزوولی سییه م : ئه مه یه که له ماوه ی بیست و سی سالد ا به پنی
پئویست به فره مان خودای ته عالا ئه و ئه ندازه یه ئه مری پی کراوه
جبره ئیل له ئاسمان یه که مه وه هیناویه ته خوار بولای حه زره تی (محمد
المصطفی - ﷺ) وه کوخودا فره موویه تی :

(تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا) واته :
گه وره یی بو ئه و خودایه یه که ئه و قورئانه ی وا حه ق جیانه کاته وه له ناحه ق
به مو له ت جومله جومله نارد ووه ته خواره وه بو سه ر عه بدی خو ی که
موحه عمده هه تا بیته ترسین بو هوشیارانی جیهان هه موو له په ری و
ئاده میزاد .

ههروه ها فره موویه تی : (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ)
واته : ئیمه به راستی ئه م قورئانه که پئویسته به زمان بخو ئنرته وه و به دل
بیری لی بکریته وه به جومله جومله نارد وومان ته خواره وه . ئیمه پاریزگار و
نیگابانین بو ئه وه له ئیلقای شه یتانه کان و له کوژ اندنه وه ی بی دینه کان و له
ئیفسادی موفسیده کان بیاریزین .

ئه وزانایانه که بیرو رایان له سه ر ئه وه یه که ئایاتی پشمو باسی هاتنه
خواره وه ی قورئان ئه که ن بو سه ر ئه رز ، فره موویانه : مه به ست ئه وه یه
که ده ستمان کردوه به ناردنی قورئان بو سه ر ئه رز له مانگی ره مه زاندا و له
شه وی به ریزی پیروژدا و له شه وی قه دردا ، ئیتر لازم ناکا بو ئه وه به جاری
هه مووی هاتنیته خواره وه .

له ئایاتی (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ) وه ده ر ئه که وی هه ر که سی بلیت :
سووره تی یا ئایه تی له قورئان نه ماوه ، ئه وه درو ئه کا ، به لکو له وانه یه به و

گومانه و به و وتاره کافر بیی ، چونکه خودای ته عالا ئیعلانی کردوو که
ئیمه نیگابانی قورئانین و ئه پیا ریزین .

که لامی خودا نیگابانی بی
خه لاتی به نده ی میهره بانی بی

ده سستی خائینی باش لی ئه بری
سه گ له دووره وه با هر ر به بری

له چوارده قه رنا حه رفیکی ته نیا
نه فه وتاوه لی له هه موو دنیا

هه روا ئه مینی به پایه و مایه
ساغ و سه لامه ت هه تا هه تایه

ئهم قورئانه پیرۆزه که هاتوه ته خوار له سه ر پیوستی حه زره ت بووه
بو و لامی پرسیارو ، بو ئیرشادی هو شیاریو ، بو ئه حکامی دینی
دیندارو ، بو ره هنومایی حه زره ت (ﷺ) و یارانی و ئوممه ته که ی بو دنیا و بو
دین ، هه تا به نه صصی عیباره ت یا به ئیستینباط و ئیشاره ت ره فتاری بی
بکه ن . واریکه وتوو نیوه ئایه تی یان یه ک ئایه ت یا پینج ئایه ت ، و ابووه
ده ئایه ت ، و ابووه سووره تی له سووره ته کان هاتوو ته خواره وه و ،
هه لکه وتوو چه ند له فظی هاتوو ته خوار بو ته و او کردنی مه وزووعی که له
پیشیا نازل بووه ، وه کو : (غیر أُولی الضَّرَر) له ناو ئایه تی (لا یستوی
القاعِدونَ مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ غَیْرَ أُولِی الضَّرَرِ وَ الْمُجَاهِدُونَ فِی سَبِیلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ
وَأَنْفُسِهِمْ) ئه وه له پیشیا نه بوو به لام هه ر له عینی ئه و شوئنه دا که ئایه ته که
نازل بوو ئهم چه ند له فظه یشه هاته خواره وه بو ئه وه هه رکه سی که
عوزریکی هه بی بو نه چوون بو جیهاد یا مال صه رف نه کردن ئه جری که م
نه بیته وه .

له ته رتيبي نازل بووني قورئاندا راستي يه كه ي ته وه يه له پيشا
ته وه ي سووره تي (عَلَقَ) نازل بوو :

بسم الله الرحمن الرحيم
(اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ، خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ، اقْرَأْ
وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ، الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ) .
دوا ثايه تيش كه نازل بووه ثايه تي : (وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ
ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ) ه له سووره تي به قهره دا كه
ثايه تي دوو صه دو هه شتاو يه كه .

ده رزی شه شه م هاتنه خواره وه ی جویره ئیل

به دوو شیوه بوو هاتنی جویره ئیل
عه رزو قه بولی ره هبه ری جه لیل

جار جار ئاوازی به وینه ی جهره س
ته یدا له سه معی ره هبه ری ته قده س

وه کو کاره با ئینسانی بگری
حه زره تی ته گرت تو ته توت ته مری

هیزی کاره بای وه حیی حه ق و ابوو
ئاره ق له له شی ره هبه ر ده رته چوو

لەم حالەتەدا جبریل ئەمین
بۆی ئەخویندەو قورئانی موین

فامی ئەم حالە شعوری ئەوی
دلیکی پاکی پر نووری ئەوی

جار بە جار یکیش بە شیوەی ئینسان
وێ کو پیاویکی بە سیمای جوان

بە شیوەی (دحیه) خۆی ئەخستە دەر
قورئانی ئەخویند بو ذاق رەهبر

(عل کل حال) پاش ئیلقای جبریل
حەزەرەت وێ کو ئەو ئەنخویندو ئەنزیل

بەسەر کۆمەڵی لە موسولمانان
یارانی بەرزی پر هوش و ئیمان

ئەوانیش بە خەت بە کردنە بەر
باش وەریان ئەگرت قورئانی ئەنوەر

دەرزى شەشەم بە پەخشان

هينانى وه حى له لايەنى جوهره ئيله وه له سەر دوو شيوه بووه : يەكەم وابوو كه وه حى ئەهات بۆ لاى حەزرىت (ﷺ) لە پيش ئەوه دا شتى بخوینتە وه ئاوازه يەكى وه كو ئاوازه ي جەرس ئەهاتە گويچكە ي حەزرىتە وه (ﷺ) و بە شوینی ئەوا هیزىكى غەيبى دلى حەزرىت (ﷺ) داگیر ئەكرد بە جوړى كه ئاره ق له ناوچاوانى موباره كیه وه دەر ئەچوو . لەم حالە دا جوهره ئیل هەر ئەندازە یی له قورئانى پى بووه خویندوو یە تە وه بە سەر حەزرىتە و ئەویش بە موافىقى ئەو وه یری گرتوو وه ، له پاش ئەوه كه ئەم وه زعه بە یری داوه ئەو مىقداره ی له قورئان بە سەر ئە صحابه كاندا خویندوو تە وه .

دووهم شيوه وابوو كه جوهره ئیل له شيوه و سیمای (دحیه) دا كه ئینسانىكى جوان بووه دەر ئەكه وت لە پيش چاوى حەزرىتە (ﷺ) و ، ئەو ئەندازە ئایە تە كه پى بووه خویندوو یە تە وه بە سەر حەزرىتە (ﷺ) ئەویش بە تە واوى وه یری گرتوو وه ، پاش ئەو حالە خویندوو یە تیه وه بە سەر ئە صحابه كاندا و ، ئەوانیش نوو سیویانە تە وه و کردوو یانە تە بە رو له وانه وه گە یشتوو بە باقى حوفاظى قورئانى پیرۆزو ، هەروا بلا و بووه تە وه له عاله مى ئیسلامدا .

ده رزی حه وته م

بوچی قورئان به به ش به ش هاتوه ته

خواره وه ؟

حیکمهتی زۆر بوو ته نجیمی قورئان
که به ش به ش ته هات بو شاهمی عه دنان

یه که م ته نویری ده روونی ره هبه ر
له سه ر عاده تی خویندنی به شه ر

دووهم بو ده فعی شه ری کافران
هه ر جارێ جوړی پئی ته بوون حه یران

سینهم وه لامي پرسیاره کان
به پئی پرسیار ته هاته مه یدان

چواره م یارمه تی حافیظی قورئان
که م که م ئاسانه و به جومله گران

پینجه م بو فامی غایه ی به مایه
که ته م قورئانه له لای خودایه

ته گه ر که لامي خودا نه بوایه
ئیهختیلافی زۆر ته بوو ببوایه

عه لاوه ته گه ر به تاقه جارئ
قورئان سه راسه ر ته هاته خواري

نه ته نووسراوه و نه ته کرايه به ر
مه خسووس بوقه ومي بي عيلم و خه به ر

ناساغي زوره بو نه فسي نه خوش
هر که س به جوړي دلي ديته جوش

به مونا سه به ي ته و نه خوشينه
وه لامی ئينسان گه لي شيرينه

زور خوشه نه خوش دلي چي ته وي
له سه ر دلخوازي ده وای ده س که وي

له سه ر کتيبي يه ک جار بيته خوار
توهمه تي کوففار زوره و بشومار

به راستي ته ليم که لامی خودا
ته بي وه هابي بو نه شري هوذا

جاری ئەژنۆی بشکێنی . جا قازانج و سودی یاسای وه ها له هه موو
هۆشیاریکه وه دیاره .

چواره م : پینگه یاندنی ئوممهت به پله پله و مۆلهت و تیگه یاندنیان له
یاسای دین و ژین و ، ئاسانی نووسینه وهی پارچه پارچه کانی ئایاتی قورئانی
پیرۆزو حیفظ کردنیان . ئەمه حیكمه تیکى گه وهی تێدایه ، چونکی
له به رکردنی کتیبی گه وه یاخود نووسینه وهی گه لی زه حه ته وه له تاقه تی
گه لی که س دووره به تابه تی بو ئوممه تی که نه خوینده وارو بی عیلم بن .

پنجه م : ئەوه یه که هه موو هۆشیاری تی بگا له وه که ئەم که لاهه
که لامی خودایه ، چونکی ئینسانی ژیر که ته ماشای قورئان بکا و بزانی ئەو
ئه ندازه یه ی که له ئەوه له وه هاتوه ته خوارو ئەوه ی له ناوه راستدا هاتوه و
ئه وه ی که له ئاخردا نازل بووه هه موو له غایه و مایه دا یه ک شیوه ن و روویان
له یه ک نیشانه یه و هه موو پارچه کانی هاو ئوسلووب و هاو سیمان ، به دل
باوه ر ئەکا به وه که ئەم که لاهه که لامی خودایه ؛ چونکی ئینسانی عاده تی
که قسه ی کرد گه لی خیلاف له ئەوه و له ئاخری قسه که یدا ده رئه که وێ و
مادام موخاله فه له قورئاندا نی یه دیاره که حه قه .

جا ئەم حیكمه تانه و گه لی حیكمه تی تری مه عقوول هه ن ئەبن به
ده لیل له سه ر ئەوه که نازل بوونی قورئانی پیرۆز به به ش به ش گه لی باشته
له وه که په جاری ئەو کتیبه نازل ببێته سه ر حه زره ت (ﷺ) .

له بهر حاڵی بوون له م مه به ستانه زۆر باشه ئینسان ئەسباب و هۆی
نازل بوونی هه ر پارچه ئایه تی له ئایه ته کانی قورئان بزانی هه تا باش له
ئامانجه کانی قورئان حاڵی ببی .

ده رزی هه شته م

قورئان به گوێره ی هاتنه خواری
بو شاه ی روسول لای ذاق باری

ئه وه ی پێش هیج رته هاتبینه خوار
پنی ئه لین مه ککی له سه ر ئیعتیبار

ئه وه ی پاش هیج رته هاتوه بو ره سوول
مه ده نی ناوه به گوێره ی ئو صوول

سووره ی مه ده نی قورئانی که ریم
به ئیتتیفاقی ئه صحابی ته علیم

بیستن (بقرة) هه م (آل عمران)
(نسا) و (مائده) واته : سفره ی خوان

(أنفال) و (توبه) هه م (نور) و (أحزاب)
(محمد) و (فتح) به شاره ی نایاب

(حجرات) و (حدید) هه م (مجادله)
(ممتحنه) و (حشر) (جمعه) ی فاضیله

(منافقین) و (طلاق) و (تحریم)
جا سووره تی (نصر) بو فه وزو ته کریم

ئەو سوورەتانەيش كە موختەلەفن
(فاتحە) و (رعد) و (رحمان) و (صف) ن

سوورەى (تغابن) ھەم سوورەى (تطفيف)
(قدر) و (لم يكن) (زلزله) ى شەرىف

(إخلاص) و (فلق) جا سوورەق (ناس)
بمان پارىزە خودا لە ھەسواس

ئەلباقى مەككىن بى شوبھە و خىلاف
خىلافى مەروى لە ئەھلى ئىنصاف

مەككى يا ھەمووى تەواو مەككى يە
يا ھەندى ئايەى لە مەدەنى يە

ھەروا مەدەنى بە عەبنى شىوہ
ساغە و تىكە لە بىزانن ئىوہ

فەرقیان زۆرە ئەم دوو بە شانە
بۆ ھەر بە شىكیان ھەيە نیشانە

ئایاق مەككى باسى تەوحىدە
دەلىلى بوونى خودای مەجىدە

زۆرى ھەرەشە و تاوئى تەھدىدە
باسى ئاٹارى قەھرى شەدىدە

باسی عه ذابه له قیامه تا
باسی حیسابه له گه ل ئومعه تا

باسی ئومعه ق پیشووی فه و تاوه
چونکی ئازاری ره هبه ریان داوه

به لام مه ده ئی به غه یری ئوسلووب
عالم بانگه ئه کا به ره و پرووی مه طلروب

به نه زاکه ت و به شیوه ی نه رمی
مه گه ر ناچار بی بو شیوه ی گه رم

باسی ته شریعی ئه حکامی دینه
باسی عه ذابی بو موجرتینه

باسی جیهاده و ئه حکامی جیهاد
ته قسیمی فه یئه و غه نیمه ی زیاد

ئیه دادی هیزه به گوێره ی ئه بیام
ته رغیبه له سه ره حده و ئیه تیصام

باسی حورمه ته له بو ئه هلی دین
چ له ئه نصار بی چ موهاجیرین

ئه مره به نوێژ و زه کات و صیام
ئه مره به حه ججی (بیت الله) ی حه رام

پایه و مه رته به له بو صادقان
قارو عه ذابه بو مونافیقان

هه روا به م یاسا له بو شه خسی ژیر
فه رقیان زوره نایینه ته حریر

ئه و سووره تانه سوجدەیان تیایه
هه موویان مه ککین ئایه به ئایه

هه روا سووره قی (کلا) ی تیایه
مه ککی یه و زه جری ئه هلی غه و غایه

حالی قورئانه ئه ی برای ئه نوهر
نزوول له حه ضه ر یاخود له سه فهر

یه که میان زوره ، وینه بو دووهم
سووره قی فه تحه و ئایه ی (تیمم)

هه روا نزوولی نه هاری و له یله
وه ك نزوولی فه تح بو ئه و پر مه یله

هه روا نزوولی سه یفی و شیتایی
یه که م ئایه قی که لاله ی دواپی

دووهم ده ئایه ت له نووری موپین
له سه ر به رائه ی (أُمّ المؤمنین)

حالی ئیسنادی قورای سهرفه راز
موته واته ربّ یا ئاحادو شاذ

یا حالی راجیع ئەبّ بوّ ئەلفاظ
وینە ی غەریب و حەقیقە و مەجاز

یا حالی راجیع لە بوّ مەعانی
وە کو (عام) و (خاص علی الاتقان)

یا حالی راجیع لە بوّ مەعانی
مەربووط بە ئەلفاظ (عند البیان)

وە کوفە صلی و وە صلی ئیجاز و ئیطناب
یا ئەحوالی قەصر (بالوجه الصواب)

ئەسماو ئەلقاب و ئەلفاظی موبهەم
وە ربگرە وینە لە برای ئەکرەم

یا باسی راسی (أسباب النزول)
ئەلحەق کلیلە بوگەلی حولوول

نووسەری قورئان حافظانی ئەو
جەمعی صیددیق و عوئمانیش لە ئەو

تەرتیبی قورئان کە زۆر بە نەفعە
هەروا تەحقیقی قیرائەتی سەبعە

حالی ته جویده وه قف و ئیبتیدا
گه لی نافعین له بو ئیقتیدا

هه موو ئه مانه به ته رتیبی خاص
به یانیان ئه که م به صیدق و ئیخلاص

هه ندی به کورتی هه ندی به ته فصیل
وه ها نافعین بی بو خاوه ن ته حصیل

ده رزی هه شته م به په خشان

بزائن قورئان عیباره ته له و ئه لفاظانه که هاتوونه ته خواره وه به
جویره ئیل ئه میندا بو سه ر موحه محمد (ﷺ) بو ئه وه بی به بورهان و ده لیل
له سه ر راستی چه زره تی موحه محمد (ﷺ) له وه دا که فه رموویه تی :
پیغه مبه ری خودام .

به هو ی ئه وه وه که که لامیکی موعجیزه و که س نه یتوانیوه و ناتوانی
وینه ی هه موو ئه و قورئانه یا ده سووره ت له سووره ته کانی یا تاقه سووره تی
له وانه دابنی و بیخو ئیته وه ، وه ئه و که لامه که موعجیزه بو جین و ئاده میزاد
ته نیا بو ئه و ئیعجازه نازل نه بووه ، به لکو نازل بووه بو به یان و نیشاندانی
عه قیده و بیرو باوه ری ئیسلام و ئه حکامی دین له چه لال و چه رام و
سوننه ت و واجب و مه کرووه و موباح ، وه بو ته نویری دلی تابعانی ئه و
قورئانه و ئیطاعه و فرمانبهرداری خودای گه وهری بی نیاز .

سووره ت بریتی به له کو مه لی له و قورئانه لای که می سی ئایه ته ،
ئایه تیش پارچه ییکه له که لامی خودا جیاکراوه ته وه له به رو دوی خو ی ،
قورئان گه لی ئایه تی پایه به رزی تیا هه یه وه کو ئه و ئایه تانه ی باسی ذات و

صیفاقی خودا ئەكەن ، وه كو ئایەتی كورسی له سوورەتی بە قەرەداو ، سوورەتی ئیخلاص و ، ئایەتی پایە نزمیشی تیدا هەیه وه كو كه لامی خودا كه باسی غەیری ذات و صیفات بکا ، وه كو سوورەتی فیل و سوورەتی قورەیش ، ئەم قورئانە خوێندنەوی عیبادەتەو ، له سەر هەر حەرفێکی دە خێرو ئیحسان هەیه و دروست نییە بە زمانی غەیری عەرەبی بخوێنرێتە وه .

قورئان گەلی ئەحوالی هەیه . هەندێی لەو ئەحوالانە ئەگەرینە وه بۆ نزوول . ئەمە له سەر دوازدە بەشە ، وه كو نزوولی له مەككە یا له مەدینەو ، نازل بوونی له ئیقامەتا یا له سەفەراو له رۆژا یا له شەواو ، له هاویندا یا له زستانداو ، له كاتێكدا كه حەزەرەت ئە ناو جیگەدا بووه كه وه حی نزوولی كردوهو ، ئە سبابی نزوول و ئەوێ كه له پێشدا نازل بووهو ، ئەوێ له ئاخردا نازل بووهو ، باسی قیرائەتی مۆتەواتەرو ئاحاد چ مەشهوور چ غەیرە مەشهوورو قیرائاتی شاذە .

هەندیکیش له ئەحوالەكانی ئەگەرینە وه بۆ سەر ئەدای قورئان له تەله ففوظدا ، وه كو : وه قف و ئیتبیداو ، ئیمالە و مەدەو تەخفیفدان بە هەمزە و ئیدغام .

هەندیکیش له وانه ئەگەرینە وه بۆ سەر نەفسی له فظەكان ، وه كو : له فظی غەریب و مەجاز و موشتەرەك و ئیستیعارەو تەشبیە . هەندیکێ تریش لەو ئەحوالانە ئەگەرینە وه بۆ سەر ئەو مەعنایانە كه پێوەندیان بە ئەحكامە وه هەیه ، وه كو : عامیك كه له سەر عوموم مابێتە وه و عامیك كه تەخصیص كرابی یا عامیك كه مەقصد له و عامە خاص بێو ، موجهل و موئەووەل و ، مەفهومی موافیق و موخالیف و ، موطلەق و موقەبیەدو ، ناسیخ و مەنسوخ . هەندیکێ تریش لەو ئەحوالانە ئەگەرینە وه بۆ ئەغراضی كه پێوەندیان بە ئەلفاظە وه هەیه وه كو : فەصل و وه صل و ، ئیجاز و ئیطناب و ، موساوات و قەصرو ، ئەسماو ئەلقاب و موبهەمات .

ئېمە بە كورقۇ لەم باسانە غوونەيى ئەنوسىن بۆ ئەوئەي لەو
ئەحوالانە ئاگادار بن ھەتاكاتى خوى لە كئىبە گەورە كاندا باش بە تەفصيل
وہريان بگرن .

باسى مەككى و مەدەنى

قورتانى پېرۆز ھەندىكى مەككى و ھەندىكى مەدەنىيە ، لەبارەي
مەقصود بەم دوو نىسبەتەو گەلى قسە كراوہ . زوربەي زاناكان لەسەر
ئەوئەن كە مەككى ئەوئايەتەن لە پېش كۆچ كەردنى ھەزەرەت لە مەككەو
بۆ مەدینە نازل بوون ، خواھ لە شارى مەككەدا ھاتبەنە خواريا لە ئەطرافى
مەككەدا . مەدەنىيە ئەوئەيە كە لە پاش كۆچ بۆ مەدینە نازل بووى ؛
خواھ لە شارى مەدینەدا نازل بووى يا لە شارى مەككەدا لە مەوسىمى
فەتح و سالى (حجة الوداع) .

ئەو سوورەتەنى كە مەدینەيىن بە ئىتتىفاق ئەمانەن : (بقرە) و (آل
عمران) و (نساء) و (مائىدە) و (أنفال) و (توبە) و (نور) و (أحزاب) و
(محمد) و (فتح) و (حجرات) و (حديد) و (مجادلة) و (حشر) و
(ممتحنة) و (جمعة) و (منافقين) و (طلاق) و (تحریم) و (نصر) .
ئەوانەيش كە ئىختىلافيان تېدا ھەيە ، سوورەتى (فاتحە) و (رعد) و
(رحمن) و (صف) و (تغابن) و (تطيف) و (قدر) و (لم يكن) و (إذا
زلزلت) و (اخلاص) و (معوذتين) ن .

باقى لەم سوورەتەنە ھەموو . مەككىن . (مع العلم) ئەو
سوورەتەنە كە بە مەككى دانراون ھەندىكىان ھەموو ئايەتەكانيان
مەككىن و ، ھەندىكىان گەلى ئايەتيان مەدەنىيە . ھەرئەو سوورەتەنە كە
بە مەدەنى دانراون ھەندىكىان ھەمووى مەدەنىيە و ھەندىكىان چەند
ئايەتى مەككىيان تېدا ھەيە . وئەي بەشى يەكەم سوورەتى (مدثر) ە كە
ھەموو ئايەتەكانى مەككىن . وئەي بەشى دووھمىش سوورەتى

(أعراف) ه كه هه موو ثايه ته كاني مه ككي نين ، چونكي ثايه ق :
 (وَأَسْأَلُهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ) وه كو ريوايه ت كراوه له
 (قتاده) وه مه ده ني به لام غه پري (قتاده) چه ند ثايه ق تريشيان به مه ده ني
 داناوه ، وه كو ثايه ق (وَإِذَا أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ) ته لين ته مانه هه موو
 مه ده نين . وينه ي سييه م سووره ق (آل عمران) ه كه هه مووي
 مه ده ني به . وينه ي چواره م سووره ق (حج) ه ته مه سووره تيكي مه ده ني به
 به لام چوار ثايه ت له م سووره ته دا مه ككين كه بريتين له ثايه ق (وَمَا أَرْسَلْنَا
 مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ) هه تا
 ته گاته (عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ) . تيكر نيشانه ي سووره ته مه ككي به كان
 ته مانه ن :

يه كه م هه ر سووره ق له فظي (كَلَّا) ي تيډاي ته وه مه ككي به . ته م
 كه ليمه سي و سي جار له پازده سووره تا واريده وه مووي له نيوي
 ناخري قورثاني پيروزدايه . دووه م هه ر سووره ق ته مر به سوجه ي تيډاي
 مه ككي به . سييه م هه ر سووره ق ته وه له كه ي حروفي هيچائي
 موقه ططه عه ي تيډا ب هه موو مه ككين ثيللا سووره ق (البقره) و (آل
 عمران) ته مانه به ئيتيفاق له سووره ته مه ده ني به كانن . چواره م هه ر
 سووره ق باسي سه رگوزه شته ي پيغه مبه ره كاني تيډاي ته وه مه ككي به
 ثيللا سووره ق (البقره) . پينجه م هه ر سووره ق له موقه صصه له كان ب
 ته وه مه ككي به .

نيشانه ي سووره ته مه ده ني به كانش ته مانه ن : يه كه م هه ر
 سووره ق خودوودي تيډاي يا ته حكامي فرهزي تيډا به يان كراي ته وه
 مه ده ني به . دووه م هه ر سووره ق باسي جهاد و دابه ش كردن ده سكه و ق
 غه زاي تيډا ب ته وه مه ده ني به . سييه م هه ر سووره ق باسي موناقيقه كاني
 تيډا ب ته وه مه ده ني به ثيللا سووره ق (عنكبوت) ته وه به ته حقيق
 مه ككي به ، ثيللا يازده ثايه ت له ته وه ليه وه كه باسي موناقيقانه ته وه
 مه ده ني به .

باسی ثایاتی چه ضهري و ثایاتی سه فهري

چه ضهري ته و ثایه تانه ن له کافی نیشته جی پیدا نازل بوون ته مانه زورن . سه فه ریش ته و ثایه تانه ن که له سه فه ردا نازل بوون ، وه کو ثایه تی : (وَائْخُذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى) ته مه له سه فه ری فه تحی مه ککه دا یا له سه فه ری (حجة الوداع) دا ، نازل بووه . هه روا ثایه تی : (وَأَتَمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ) هه ر له و سه فه رده دا هاته خواره وه . هه روا ثایه تی (إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا) هه ر له سه فه ری (حجة الوداع) دا نازل بوو . ثایه تی (تَيْمَم) یش له سووره تی (نساء) دا که له (حمرء الأسد) دا نازل بوو له سه فه ری غه زادا و ، ثایه تی : (آمَنَ الرَّسُولُ) له فه تحی مه ککه دا نازل بوو . ثایه تی : (وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ) یش له (عسفان) دا نازل بوو له به بینی نیوه روو عه صرداو ، ثایه تی : (اليوم أكملت لكم دينكم) له روژی جومعه دا له عه ره فات له سه فه ری (حجة الوداع) دا نازل بوو . هه روا سووره تی (مائده) له (حجة الوداع) دا نازل بوو له به بینی مه ککه و مه دینه دا به هوئی رووداوی حوده یبیه وه^(۱) .

ثایاتی نه هارییه و له یلییه

ثایاتی نه هارییه واته ته وانه ی به روژ نازل بوون زورن و ، ثایاتی له یلییه واته ته وانه ی به شه و نازل بوون به گویره ی ته حقیق چه ند ثایه تیکن . له وانه یه ثایاتی ئاخری سووره تی ثالی عیمران (إِنْ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ) . هه روا له وانه یه ثایاتی نازل له شانی ته وانه دا که له سوپای غه زای (تبوك) دوا که وتن . هه روا له وانه یه سووره تی (أنعام) . طه به رانی ته لی : ته م سووره ته به شه و له مه ککه دا نازل بوو . گه لی ثایه تی تریش به شه و نازل بوون ، سیوطی (رحمه الله) له (الاتقان) دا به یانی کردوون .

(۱) بوزانی زیاتر له م باره وه ته ماشای کتییی (اسباب النزول) ته کری .

ثایاتی صه یفی و شیتائی

به عزه ئایه تی له ئایه ته کانی که لاله که له ئاخری سووره تی (نساء) هوه ن : (يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ) و ئه و ئایه تانه ی له غه زای (تبوك) دا نازل بوون و ، ئایه تی هاوینه ن . ئایاتی غه زای (خندق) یش له سووره ی (أحزاب) دا ، له زستانی یه کانه ن . ئه م باسه له ئیتقانی سیوطی دا (رحمه الله تعالى) به درێژی باسی کراوه . له جومله ی ئه و ئایه تانه یه که نازل بوونه ته سه ره زه رت (ﷺ) له کاتیکدا خو ی پینچاوه ته وه به نوینی نورسته وه ، فه رموده ی خودا : (وَاللَّهُ يَعْصُمُكَ مِنَ النَّاسِ) . ئه مه ئایه بووه که له سییه کی ئاخری شه ودا نازل بووه . پاش نازل بوونی ئه م ئایه ته ئیتر سه زه رت پاسه وانی رانه گرتوه .

له ئایه ته نازل بووه کانی کاتی نووسته سووره تی (کوثر) . ربوایه ت کراوه له ئه نه سه وه خوای لی رازی بی وتویه تی : سه زه رت (ﷺ) له ناو ما ئندا چاوی نا به یه کدا و خه و ی لی که و ت . له نا کا ودا به زه رده خه نه وه چاوی کرده وه و فه رمووی : ئیسته له م نووسته دا سووره تی که و ئه رم بو هات ، جا خو ئنده یه وه : (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ، فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ . إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ) .

ئه ووه ئایه تی که نازل بووه و

ئاخر ئایه تی که نازل بووه

ئه ووه ئایه تی نازل بوو عیباره ته له ئه ووه لی سووره تی (علق) هه تا ئاخری (عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ) ، ئاخر ئایه تی نازل بوو یش عیباره ته له ئایه تی (وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ) که ئایه تی دوو سه دو هه شتاویه که له سووره تی (البقرة) دا .

قيرائاتی موته واته ره و ئاحادو شاذ

شیخی سیوطی له ئیتقاندا فهرموویه تی جه لالوددینی به لقیبی ئه لی :
قیرائت سنی به شه : موته واته ره ، که عیاره ته له قیرائاتی سه بهعی
مه شهووره . قیرائاتی ئاحاد ، وه کو ئه و سنی قیرائته ته که زیادن له و
حه وته . قیرائاتی شاذه ، وه کو قیرائته تی تاییعین ، وه کو (اعمش) و ،
(یحیی) و (ابن جبیر) .

به لام سیوطی فهرموویه تی : ئه م به یانه پیوستی به لی کو ئینه وه یه و
باشتر له مه فهرمووده ی (أبو الخیر ابن الجزری) یه که له ئه ووه لی کتییی
(النشر) وه فهرموویه تی هه ر قیرائته تی موافقی قه واعیدی زمانی عه ره بی بی
هه رچه ند موافیقی وه جهی بی له وجوووه موافیق بی بویه کی له
موصحه فه عثمانی یه کان و با به ئیحتیمالیش بی سه نه ده که ی صه حیج
بیت ئه وه له قیرائته تی صه حیجه یه و درووست تی یه ره د بکریته وه و ره و
تی یه ئینکار بکری ، به لکو داخلی ئه حروفی سه بهعی یه که قورئانی بی نازل
بووه و ، واجبه له سه ر موسولمانان قبولی بکه ن ، خواه مه نقوول بیت له
حه وت ئیمامه کانه وه یا له سنی که سه زیاده کان له ژووری حه وته وه ، یا له
غهیری ئه وانه وه له و ئیمامانه که مه قبولن ، هه ر کاتیکیش روکنی له و
ئه رکانانه فه وئا ئه وه ئه و قیرائته ته پئی ئه وتری : صه عیف ، یا شاذ ، یا
باطل ، خواه له حه وت ئیمامه وه ریوایه ت کرا بی یا له که سیکه وه که
له وان گه وره تر بی . ئه م بیره فیکری صه حیج و راسته و ئیمامانی خاوه ن
ته حقیقات له سه له ف و له خه له ف له سه ر ئه وه ن . (صرح بذلك
الدانی ، والمکی ، والمهدوی وأبو شامة ؛ وهو مذهب السلف الذي
لا يعرف عن أحد منهم خلافاً انتهى) .

بوئاگاداری برادران !

لهم بابه دا قسه زوره و راسته که ی ئه مه په :
قورئان که بریتی په له که لاموللای نازل بو سه رفه خری عالم
(ﷺ) به هه موو ئه جزایه وه هه مووی موته واتهره و ، له حه زره ته وه تا
ئیسته به ته واتور ریوایه ت کراوه بومان و شو به له نه فسی ئه و قورئانه دا
نی په . به لام قیرائه ت و خویندنه وه ئه ویش هه رچی ریوایه ت کراوه له
قیرائه ی سه به هه مووی موته واتهره . ئه مه بکه ن به عه قیده و باوه رتان .

باسی ئه و ئه حوالانه که عاریضی ئه لفاظ ئه بن

وه کو غه ریب و مه جازو موشته ره ک :

غهریب ئه و ئه لفاظانه یه که مه عناکه یان مه شهوور نه بیت ،
وه کوو ، (مشکاة) که تاقیکی وایه دیوه ودهر نه بی ، وه کو : (کفل)
به مه عنایه به شو ، (أواه) به مه عنایه خه فه تبارو زویرو ، (سجیل) به مه عنایه
ده فته رو ، (قسطاس) به مه عنایه ته رازوو . ئه مانه هه موو پیوسته به
موارجه عه ی لوغه ت بو تیگه یشتنی مه عناکه یان و ، ته قریبه ن ئه گه ن
به شه صت که لیمه .

مه جازیش ئه و له فظانه یه که ئیعرابیان گۆراوه به حه ذقی له فظی یا
زیاده ی له فظی ، وه کو : (وَأَسْأَلُ الْقَرْيَةَ) یانی : أهل القرية ، یا (وَجَاءَ
رَبُّكَ) أي : أمر ربك ، یاخود له فظیکه له ئه صلی مه عنای خوی لادرابی
وه کو ئایه تی : (وَاتُوا الْيَتَامَى) أي : الذين كانوا يتامى في الزمان السابق .
موشته ره کیش له فظیکه که دانرابی بو چه ند مه عنای وه کو : (قرء) بو
مه عنای حه یض و طه ورو ، (مولی) بو مه عنای سه ییدو به نده و ، (وراء)
بو به روودوا .

مواردیفیش له فظیکه هاو مه عنای بو له فظیکه تر ، وه کو (بحر) و
(یم) و (رجز) و (رجس) و (وبال) و (عذاب) .

ئیسیتیاره ییش له فظیکه ئیسیتیمال بکری بو مه عنایه کی غه یری
مه عنای خوی له بهر عه لاقه ی مو شابه هه له به ینی ئه و دوو مه عنادا ، وه کو
ئایه تی : (أَوْمَنْ كَانَ مِيتًا فَأَحْيَيْنَاهُ) أي : ضالاً فهدّيناه .

ته شیه به مه عنایه وه به که شتی وینه دار بکا به موناسیپکی خوی ،
وه کو : (وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَاهُمْ كَسْرَابٌ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّلَمَانُ مَاءً) .

عامیش له فظیکه به جارنی هه موو ئه فرادی مه عناکه ی بگریته وه
وه کو : (الانسان) له ئایه تی (وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ) ، جا ئه و

عامه یا هر له سهر عوموومی خوئی نه مینته وه ، وه کو ثایه ته پیشووه که ،
یا ته خصیص نه کریی به به عزئی نه فراده وه ، وه کو ثایه تی (الله خالق کل شیء)
که ته خصیص کراوه به به غیری ذاتی خوویه وه ، یا خود هر له ته صلا
مه قصه له و عامه فهر دیکي تایه تی به ، وه کو ثایه تی : (الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ
النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ) ئیسته ناسی به که م به مه عنا
شه خصیکه ناوی (نعمان) بووه که زور موسولمانه کانی نه ترساند .

خاص موقابیلی عامه وه کو : نه سمای نه علام . موجه لیش
له فظیکه مه عنای چه ند شت هه لېگریی وه کو ثایه تی : (واللَّيْلُ إِذَا
عَسَسَ) ئیسته (عَسَسَ) موجه له ئیحتیمالی هه به به مه عنا (أَقْبَلَ) یا به
مه عنا (أَدْبَرَ) بئ : وه لحاصل که لیماتی موشته ره که به بئ قهرینه هه موو به
موجه له دانه نرین و ، له گهل قهرینه دا به واضح ئه ناسرین .
موفه سهر نه وه به مه عناکه ی دیار بیت ، وه موعه ربه ف به لامی
عه هدو ئیسمولئیشه .

مه فهوم مه عنایه که له سیاقی ئیستعمالی که لیمه به کی تردا
وه ربگیری ، وه کو غه نه می مه علوفه له موقابیلی که لیمه ی (سائمه) له
حه دیشی : (فِي الْغَنَمِ السَّائِمَةِ زَكَاةً) یانی مه علوفه زه کاتی تیدا نی به یا
ثایه تی (وَحَلَالٌ أُنْبَاءُكُمْ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ) .

مه نسووخ ثایه تیکه له فظه که ی نه مابئ وه کو : (الشَّيْخُ وَالشَّيْخَةُ إِذَا
زَنَّا فَرَجُوهَا الْبَتَّةُ) ئیسته ئه م ثایه ته له فظی نه ماوه به لام حوکمه که ی
ماوه ، یا خود له فظی مابئ و حوکمی نه مابئ ، وه کو ثایه تی : (لَكُمْ دِينُكُمْ
وَلِيَّ دِينٍ) که مه نسووخه به ثایه تی قیتال ، یا نه له فظی مابئ و نه حوکمی ،
وه کو ثایه تی ئیعتیاری ده جار شیرخواردن بو حهرام کردنی نیکاح که نه
له فظه که ی ماوه و نه حوکمه که ی ، چونکی که س ئیعتیاری زیاد له
پینج جار ریزاعی نه کردوه .

له نه حوالی نه لفاظی قورئانه له پاش ته رکیب عه طفی جومله له سهر
جومله ی مونسب . نه مه ناو نه بریت به وه صل ، وه کو ثایه تی (إِنَّ الْأَبْرَارَ

لَفِي نَعِيمٍ وَإِنِ الْفَجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ) . یا ته رکمی عه طف له بهر مانیعنی له
 عه طف ، نه مه ناوئه بریت به فه صل ، وه کو ثایه تی سووره تی (هل أتاك)
 که نه فه رمویت : (وجوه يومئذ خاشعة) تا اخی جومله کان له گه ل
 ثایه تی (وجوه يومئذ ناعمة) . نه حکامی فه صل وه صل زوره و پیوستی به
 لیکدانه وهیه .

له نه حوالی ثایاتی قورثانه ئیجاز و ئیطناب و مساوات و قه صر .
 ئیجاز نه مه یه که له فظ به نیسبه تی نه و مه عنایه ئیفاده ی نه کا که متر
 بی له میقداری موعتاد ، وه کو ثایه تی (وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ) .
 ئیطناب نه وهیه که له فظ زیاتر بی له عاده ت بو ئیفاده ی مه عنا له بهر
 نوکته یی ، وه کو ثایه تی (هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي وَلِيَ
 فِيهَا مَارِبٌ أُخْرَى) که نه م زوری که لامه له بهر له زه ت وه رگرتنه به
 خیطاب و قسه کردن له گدل خودادا .

مساوات نه وهیه که له فظ به نیسبه ت بو مه عنا به قه دهر عاده ت بی
 وه کو ثایه تی : (وَلَا تَحِقُّ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ) .

قه سریش عیبارته له حه صری صیفه تی له مه و صوو فیکدا یا به
 عه کسه وه به یه کنی له که لیماتی حه صر وه کو ثایه تی : (وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ
 قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ) .

نه سباء (یانی ناوه کان) زورن له قورثاندا ، وه کو ناوی پیغه مه ره کان
 که بیست و پینج ناون ، وه کو : ئاده م ، ئیدریس ، نوح ، هوود ،
 صالح ، ئیبراهیم ، لوط ، ئیسماعیل ، ئیسحاق ، یه عقوب ،
 یووسف ، ئه یووب ، شوعه یب ، مووسا ، هاروون ، داوود ،
 سوله یمان ، ئیلیاس ، ئه لیه سه ع ، زولکیفل ، یوونس ، ذه که ریسا ،
 یه حیا ، عیسا ، (محمد المصطفی علیهم الصلاة والسلام) .

له ناوی مه لائیکه یش چوار ناوی تیدایه ، جبره ئیل ، میکائیل ،
 هارووت مارووت .

له ناوی عه بدیشدا ناوی زه یدی تیدایه . له غه یری نه مانه یش

ناوی ئییلیس ، قاروون ، طالووت ، جالووت ، لوقمان ، توبه ع ،
مه ریه می تیدایه .

له ئه لقابدا (ذوالقرنین) و (مسیح علیه السلام) و فیرعه ون که
له قه بی وه لیدی پاشای (مصر) بووه له قورئاندا هه یه .

له ناوی نادیاریدا : (مؤمن من آل فرعون) که ناوی حزقیل بووه .

ئه و ذاته یش که به له فظی (رجل) ناوی ئه با له سووره ی یاسیندا هه بیی

کووری مووسای نه ججار بووه ، (فتی موسی) یش یووشه عی کووری

نوونه . (رجلان) یش له سووره ی (مائده) دا یووشه ع و کالبه . (امّ

موسی) یش ناوی یووحانن بووه . (امرأة فرعون) یش ناوی ئاسیه بووه .

(عبد) یش له سووره ی (الکھف) دا ناوی (خضر) بووه . (غلام) یش

ناوی هه یده ر بووه و ، (ملك) یش ناوی هووده د بووه .

ده رزی نویه م ئه سبابی نزوولی قورئان

نزوولی قورئان له بو ئیرشاده

بو ره هه نموونی زومره ی عیباده

له بو ئیماننه به خودای ئه که ره

به فریشته ی پاک به ذاتی ره هه ره

به و کتیبانه هاتوونه ته خوار

به روژی دواپی به قه زای جه ببار

له بو شعوره به مه سئوولییه ت

به موحاسه به ی روژی قیامه ت

بۆنە شىرى خولق ورە وشتى بەرزە
لە بۆزاسالى خەلكى سەرئەرزە

كە وابى ناپى ئايلى قورئان
بى مەبەستى بەرز دالى بۆجىهان

هاتنە خواری قورئانى كەرىم
هەموو حىكمەتە بۆعەقلى سەلىم

بەلام تايىبەتى بۆبە عزى ئايەت
سەبەبى ھەيە لە بۆرىعايەت

يا رووداويكە لە سىررى ئەدوى
يا بىداربوونە تا بەشەر نەنوى

يا ۋەلامىكە بۆپرسىياري
يا بەيانىكە بۆئىعتىياري

يا بۆتە علمى ئەحكامى عامە
بۆدامە زرائى دىنى ئىسلامە

يا لە بۆزەجرى شەخسى بەدکردار
لە بەدەرەفتارى و كوشتارو ئازار

لە ئىفسادى ئەرز لە بى نامووسى
لە زيانى عام يا بە خصوصى

له موسكيرات و قومارو ئه لعاب
ئه وهى حه رame به گوڤره ى كيتاب

له خيانهت و خواردن حه رام
مه خسووس له مالى كوومه لى ئه يتام

يا بو ته خويفه له قارو عه ذاب
يا بو ته لطيفه بو ته جرو ئه واپ

يا سه رگوزه شته ى گه لى به دئيشه
كه له بهر گوناھ ده رچوون له ريشه

ئه وهى كه بلين سه به ى نى به
مه قصه د سه به ب و هو ى تايبه قى به

ئه نا (بالعموم) له سه ر ئه ساسه
يانى ته وجيه ى سلووكى راسه

جا ته فه ككور و زانستى ئه سباب
گه لى موھيممه بو (أولو الألباب)

ئه مجار گو ى بگره تا به بلاوى
بو ت به يان بكم بى ناته واوى

ده رزی نویه م به په خشان

ئه سبابی نزوول و هاتنه خواره وهی قورثانی که ریم بریتین له و شتانه که بوون به هوئی نازل بوونی قورثانی که ریم که م یا زور . له حه قیقه تدا قورثانی عه ظیم له بهرته وه که بناغه ی دینی ئیسلامه پیویسته بناغه ی ئه حکامی ئیسلامی تیدا بیت ، چ له ئیعتیقادو بیرو باوه رداو چ له کرده وه دا ، کرده وه کان ، چ له واجبیات بن و چ له سوننه ت بن ، هه روا ئه بی ئایاتی وایش بین که مه نعی شتی حه رام و مه کروو ه بکه ن . ئه گه ر به وردی بروانین هیچ ئایه تی نی له بهر مه به ستنی نازل نه بووی ، خواه ئیمه بیزانین یا نه ی زانین . به لام له عورفدا ئه سبابی نزوول به و سه به به خصوصی په تاییه تی یانه ئه لین که بوون به هوئی نزوولی ئایاتی قورثان ، وه کو ئه وه : په کئی یا چه ند که سنی پرسیار بکه ن له شتی و خودا وه لامیان بداته وه ، خوای ئه و شته له عیباده ت بی وه کو نویژ و روژوو زه کات و حه ج کردن بو (بیت الله) . یا شتی سوننه ت بن وه کو : خیر و خیرات و چاکه کردن له گه ل خه لکدا ، یا خود له ئومووری عیلمی بی ، وه کو پرسیار له وه زعی مانگ له ئه وه لی مانگ وه تا ئاخر ، بوچی و اشکی ئه گوری ؟ یا ئومووری پاشه روژ له قیامه ت ، یا له ئومووری میرات و پیتال و به شکر دنه وهی به سه ر خاوه ن به شه کاندا .

دووه م ئه وه یه کاره ساتی رووی داوه و گه لی قسه و باسی تیدا کراوه ، جا خودای ته عالا ئه و باسه به یان ئه کاو ئایه ت نازل ئه کاو له و مه و وضو وه دا ته نویری موسولمانان ئه کا ، وه کو باسی واقعیه ی غه زای به درو ئو خود و باقی غه زاکانی تر .

سییه م باسی به عزه مه و وضوعی کاریکی موهیم ، وه کو : مه و وضوعی (ذوالقرنین) و ئه مثالی ئه وانه .

به لی له م به شانده دا هه رکامیان پیوه ندیان به ئه حکامه وه بی زور پیویسته ئینسان لیان بکولئته وه و بروانی بو مونا سه باقی ئه و ئا حکامه بوئته وه

که بتوانی ئە حکامی غەیرە مەنصوصە لەو ئایەتە ئیستینباط بکا بە
 طەریقەى (دلالة الاشارة) یا (ایماء) یا (قیاس) یا غەیری ئەمانە .
 ئەو ئایەتەنە کە لە باسی سەرگوزەشتەى ئومەتە پیشوەکاندا وارید
 بوون ئەو بو ئەو نە ئینسان عیسرەت وەر بگرێ لەوانەو وەو خۆی لەو
 تاوانانە لا بکا کە ئەوان کردوویانەو بە هۆیانەو گورفتار بوون .
 وە لەحاصل قەت ئایەتیک نەبوو کە هۆی نازل بوونی نەبێت ، بەلام
 ئیمە ئەسبابی نزوولی ئایەتەکانمان کاتی زور مەقصوودە کە سەبەبیکى
 خصوصى بێی هەتا فائیدەى لى وەر بگرین و بین بە هۆی چاوەکرانەو مان
 بو ئیستینباط و زیاده ئیستیفاده لەو ئایەتەنە .
 لە ئەسبابی نزولدا گەلى تەئلیفات کراوە پێوستە بو ئەو ی بیهوئى
 موراجەعەیان بکات .

دەرزی دەیهەم نووسەرانی وەحیی موقەددەس

لەسەر رىوايات هەتا چل و دوو
 کاتبی نووسەر بو قورئان هەبوو

هەر کەس لەوانە کە حاضر ئەبوو
 ئەو وەحیە ئەهات ئەینوسیهو زوو

لەم کاتبانە چەند کەس مەشهورورن
 خاوەن مەقام و پایەى حضورن

چوار یارانی پاکی پیغه مبه ر
بووبه کرو عومه ر عثمان و حه یدهر

عامری کوری فوهه یره ی زانا
(أبي بن كعب) قاریشی توانا

(ثابت بن قیس) کاتبی قورئان
هه روا یه زیدی (بن أبي سفیان)

زوبه یری کوری عه ووامی ره شید
سه یقوللای مه سلوول (خالد بن ولید)

عه لای حه ضره می عه مری ئینی عاص
عه بدوللای کوری حه ضره می حه قناس

هه روا ئه رقه می بن ئه بی ئه رقه م
موحه ممد ئینی مه سله مه ی ئه کره م

خالیدو حییبان هه روه ها ئه بان
وه له دی سه عید کاتبی قورئان

عه بدوللای کوری عه بدوللای مه سلوول
وه له دی ئوبه ی وه له دی سه لوول

موعه یقیب کوری ئه بو فاطم بوو
که له نووسیندا گه لی فاهیم بوو

(ابن حسنه) شۆرهت شه ره حبیل
حه نظه له کورپی په بیعی جه لیل

(زید بن ثابت) هم (معاویه)
کاتبی وه حی (خیر البریه)

ئه م دوو کاتبه بو وه حی عه ظیم
نوسه ری خاص بوون هوشیارو فه هیم

هه روا بو باقی نامه و مه کتوبات
حاضر بوون له لای چرای کائینات

ئه مانه هه موو به ئه مری حه زرهت
به دل حاضر بوون له بو کیتابهت

له ته خته ی داری خورمای باخه کان
یا له ته خته ی به رد یا له ئیسکی شان

ته سلیمیان ئه کرد به مالی حه زرهت
له وئی ئه ماوه بو دینی ئوممهت

هه روا ئه مانه بو نه فسی خویان
ئه یان نوسیه وه به دل و به گیان

به و نه وعه رابورد زور به ئیحتیرام
راگیریان ئه کرد بو چه رخی ئه پیام

ته عیینی جیگه ی ئایه ت له سووره ت
ئه کرا به ئه مری موطاعی چه زره ت

هم بو جینی سووره ت له شوینیکی خاص
ریوایه هه یه له ئینو عه بیاس

چه زره ت ئه یفه رموو به کاتبه کان
شوینی تایبه ق بو سووره ته کان

کاتی (بسم الله) ئه هاته وه خوار
له خه تمی سووره ت ئه بوو ئاگادار

هه موو به ته وقیف به ئه مری خودا
جویره ئیل ئه هات فورمانی ئه دا

کاتی خه به ری ئه دا به چه زره ت
ئه ویش ته بلیغی ئه کرد به ئوممه ت

خواه ن موصحه فیش هه ر که سی بو خو ی
موصحه فه که ی خو ی رانه گرت له بو ی

سی که س له وانه موصحه فیان نووسی
نیشانیان ئه دا به مه ولای قودسی

له لای چه زره تدا ئه م سه ر تا ئه و سه ر
خویندیانه وه بو مه ولای په هبه ر

(ابن مسعود) و (زید بن ثابت)
(أبي بن كعب) قاریئی قانیت

مه صاحیفی تر زور بوون له ناوان
چ له لای پیران چ له لای لاوان

وه کوئه وانه ئه هاتنه مه یدان
نه خوینرا نه وه بو دوستی یه زدان

خودا رازی بیت لیان سه راسه ر
له ئیمه یش له بهر خاتری په هبه ر

مه قصه د ئه مه یه قورئانی که ریم
به حق نازل بوو بو ته می و ته علیم

سووره و ئایه ت و ژماره و ته رتیب
هه مو و ته وقیفین لای خودای موجیب

ده رزی ده یه مین به په خشان

حه زره ت (ﷺ) گه لی ئه ټیتمامی ئه کرد به نووسینه وه ی ئه و ئایه تانه که نازل ئه بوون ؛ چونکی ئه وه ی بکړیته بهر له وانه یه له بیر بجپته وه ، به لام ئه وه ی بنووسړیته وه ئه مینیته وه ، جا هه رچه ند له و چه ر خه دا نووسهر که م بوو له ولای حیجازدا ، ده وری چل و دوو که س نووسهر له موسولمانه کان له ئه صحابه ی پیغه مبر (ﷺ) حازرته بوون بو نووسینه وه ی قورئان وه کاتې هه ر ئه ندازه یه له وه حی نازل ئه بوو بولای هه زره ت (ﷺ) پاش ضه بطی خو ی ئه یخوینده وه به سهر ئه صحابه کاندو ، ئه وانیش ئه وانه یان نووسهر بوون گورج ئه یان نووسیه وه بو حه زره ت و ئه یشیان نووسیه وه بو خو یان .

نووسینه که ی له سهر ته خته ی ساف دار خورماو به ردی ساف و ئیسکی باله که شان بوو ، جا ئه وه ی بو حه زره ت ئه نووسرایه وه ته سلیم ئه کرا به حه زره ت له لای خو ی هه لی ئه گرت و ئه ویش بو خو یان ئه نووسیه وه له لای خو یان ئه مایه وه .

مه شهوور له ناو ئه و نووسه رانه دا ئه م که سانه ن :

ئه بووبه کړی صیددیق و عومهری کوری خه ططاب و ، عوئمانی کوری عه فغان و عه لی کوری ئه بوو طالیب و ئوبه یی کوری که عب و زه یدی کوری ثابت و ثابتی کوری قه یس و خالیدی کوری وه لیدو موعاویه ی کوری ئه بوو سوفیان و یه زیدی کوری ئه بوو سوفیان و عامری کوری فه هیره و زوبه پری کوری عه و ام و عه مری کوری عاص و عه لای حه ضره می و عه بدوللای کوری حه ضره می و ئه رقه می کوری ئه بوو ئه رقه م و موحه مده دی کوری سه مه و عه بدوللای کوری عه بدوللای کوری ئوبه یی کوری سه لوول و موعه یقی کوری ئه بوو فاطم و شه ره حبیل و حه نظه له ی کوری په بیع و ئه بانی کوری سه عید خودایان لی رازی بیت .

له ناو ئه م شه خصانه دا به تایبه تی زه یدی کوری ثابت و موعاویه ی

کوری ته بوو سوفیان کاتبی تاییه تی حه زره ت بوون (ﷺ) چ بو قورئان چ
بو نووسینی نامه بو ته طرافی عالم .

له مانه دا که موصحه فی شریفیان بو خوځان نووسیووه وه سئ
که سیان موصحه فی خوځان له حضورری حه زره تدا خوځنده ته وه ته مانه :
زه یدی کوری ثابت و ثوبه یی کوری که عبو عه بدوللای کوری
مه سعودن (رضی الله عنهم) . ته و شیوه که ته وان نووسیویانه ته وه له
لای حه زره ت مه قبول بووه .

ده رزی یازده یه م باسی ته وانه ی قورئانیان له بهر بووه

له چه رخی به رزی حه زره تی ره بهر
زور که س قورئانیان هه موو کرده بهر

(أبي بن كعب) خاوه ن له هجه ی خوش
(زید بن ثابت) صافی بیرو هوش

سییه م ته بوو زه ید چواره مین موعاذ
هه موو ته نصارن به قه درو ئیعزاز

حه زره تی عوئمان شه خصی (ذي النورین)
حه زره تی عه لی (أبو الحسنین)

عه بدوللای کوری عه مری کوری عاص
عوباده ی ئینو صامیتی حه قناس

عه بدوللای کوری مه سعودی ئه کره م
ته میمی داری شه خصی موخته ره م

ئه مانه هه موو بو هه موو قورئان
حافیظ بوون له سه ر یارمه تی یه زدان

گه لئیکی تریش هه ر له به ریان بوو
به لام ناته واو به عزیزکی که م بوو

ئه م حافیظانه قورئانیان هینا
به دلئیکی صاف به وینه ی مینا

قورئانیان هینا له بو تابیعین
به ته واتوری مووجیب بو یه قین

هه ر وه ها چین چین به پایه و مایه
هه رواش ئه مینی هه تا هه تایه

(نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا
لَهُ أَی : للذکر (حافظونا)

گه ل به گه ل وینه ی گولباخی باخان
عه طری قورئانیان گه باندە شاخان

بوون به رابه ری قورئانی ئه نوهر
بو گه لی دوایی سیلسیله ی به شه ر

هەر موهاجیری له بهر ته م وینه
هیچره تی ته کرد له بو مه دینه

حه زره تی ره هه بهر له یارانی خوئی
یه کیکی ته کرد به موعه للیم بوی

هه تا له شارو له دهشت و دهردا
له چه رخی به رزی ذاتی ره هه بردا

وه ها بوو به باو خویندن قورئان
دهنگی ته داوه مال و ماوایان

ته یان کرده بهر که لامنی خودا
دلایان پر ته بوو له نووری هودا

ته وانیش وه ها به سۆزی جگهر
ته یان خوینده وه : (الله أكبر)

ده ماخی دلایان پر ته بوو له نوور
له نووری صافی قورئانی مه نصوور

عادهت بوائی هه لفرین بۆمان
ته فرین به بال له بۆ ئاسمان

یانی صه حابه ته فرین به بال
به هیزی ته نوار به صه فای ته حوال

ویردی زمانیان هه موو قورئان بوو
سکوت به سه عات کاتی شه وان بوو

کاتی ده رته چوو قورئان له ده میان
ئه رویی هه موو په ژاره و غه میان

ئه وان بوون به جهق له سه ر واته ی پاس
(خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ)

(رضي الله عنهم أجمعين
وَعَنَّا وَعَنْ كُلِّ التَّابِعِينَ)

ده رزی یازدهیه م به په خشان

حه زره ق پیغه مبه ر (ﷺ) کاتی جویره ئیلی ئه مین ئه هاته خواره وه بو
لای قورئان به سه ردا ئه خوینده وه به و ئه ندازه ی که خودای ته عالا ئه مری
پن کردبوو . شیوه ی هینانی جویره ئیل بو وه حی وه هابووه که : خودای
ته عالا ئه مری پن کردوه ئه و ئه ندازه ئایه ته که پیوست بووه بیته خواره وه
وه ری بگری ئه (لوح المحفوظ) یا له (بيت العزه) له ئاسمانی یه که مداو ،
به و جوړه فه رمانی وه رگرتووه هیناویه ق و خویندوو یه ته وه به سه ر
حه زره تدا ، ئه ویش به فیه ضی قودسی ره بیانی ئه و ئایه تانه ی وه رگرتووه
له دلیدا دامه زراوه و ، به و شیوه که وه ری گرتووه ، له پاش به رزبوونه وه ی
جویره ئیل خویندوو یه ته وه به سه ر ئه صحابه کاندئا ئه وانیش هه ر کام
نه خوینده وار بوون کردوو یانه ته به رو ده وریان کردوو ته وه بو ئه وه که
له بیریان نه چیته وه ، ئه وانه یش که خوینده وارو نووسه ر بوون

نووسیویانه ته وه دوو جار . جاريك بو چه زرت (ﷺ) و جاريك بو
 خويان و له سهر نوسخه كه ي خويان كرد و ويانه ته بهر . ثوبه يي كوري
 كه عب و زه يدي كوري ثابت و نه بو و زه يديو موعاذي كوري جه به له نه مانه
 له نه نصاري مه دينه ن و ، عو ثمان كوري عه ففان و عه لي كوري
 نه بو و طاليب و عه بدوللای كوري عه مری كوري عاص و عوباده ي كوري
 صاميت و عه بدوللای كوري مه سعوود و ته ميمي داری له م كه سانه ن .
 نه مانه هه موو قورثانيان له بهر بوو .

ثوبه يي كوري كه عب و عه بدوللای كوري مه سعوود و زه يدي
 كوري ثابت ، نه م سى كه سه موصحه فه كه ي خويان نيشاني چه زرت
 (ﷺ) داو بويان خوینده وه . گه لي صه حابه ي تريس قورثانيان له بهر
 بووه ، به لام هه موويان نه كرد بووه بهر . نه مانه له سهر نه مری چه زرت
 (ﷺ) قورثانيان به موهاجيرين و نه نصار فير نه كردو قورثان خویندن وه ها
 بوو به ويردى زمانيان كه ثي عتيقاديان به شتي تر نه نه كرد . ژن و پياو ، به
 تاييه تي له به يانيدا ، نه وه نده قورثان خوین زور بوو ماله كانی مه دينه ي
 مونه و وه ره له بهر قورثان ده نگي نه دايه وه .

وهك چون نه ووو له جار له چه زرت ته وه قورثان گه يشت به نه صحابه
 حاضره كان ، ههر وه ها له وانيشه وه گه يشت به نه صحابه كانی ترو
 له وانيشه وه گه يشت به باقى ئوممه ت . هه روا چين به چين به
 قهره بالغيكی گه وره قورثانيان هيناوه و بلاويان كرد وه ته وه به جيهانداو
 قورثان توو سراوه ته وه بو موسلمانان .

نه مانه به ريز هاتوون ، جو بره ئيل به نه مری خودا قورثانی هينا بو
 پيننه مبه ر (ﷺ) و پيننه مبه ر بوو به پيشه واو موعه لليمي قورثان به
 كومه ليكي گه وره له نه صحابه كانی . نه و كومه له يش گه يانديان به غه يری
 خويان له نه صحابه و نه و نه صحابه انه يش ته علميان كرد به تابعين و له
 تابعينه وه هاته خواره وه به ته واتوری مو وجيب بو يه قين تا ئيسته و له
 ئيسته يشه وه تاروژی قيامه ت دايی .

له وه رگرتنی قورئانی پیروژدا سیلسیله ی نه سانید هه یه که قورئان
چوَن وه رگیراوه وله گوفتار و زمانی کیوه هاتوه ته خواره وه . راگرتنی قورئان
به ژماره ی ته واتور فه رزی کیفایه یه له سه ر ئوممه تی ئیسلام و ، نه بی له
هه موو قه رنیکدا چینی قورئان له بهر کا .

بو به قای ئیسناد بو دینی ئیسلام   فه رزه ئیجازه ی عوله مای نه علام

ده رزی دوا زده یه م جه مع کردنه وه ی صیددیق بو قورئان

قورئان له ماوه ی ژبانی چه زره ت
هه موو هاته خوار ئایه ت به ئایه ت

سالی ئاخری ره هبه ری جه لیل
دوو جار خویندیه وه له بو جوهره ئیل

مه عنای وه ها بوو کیتابی ئیسلام
ده موو ته و او بوو به حوکمی عه للام

له سه ر نه م شیوه نصوصی کیتاب
هه موو مه حفوظ بوون بو گه لی نه صحاب

نه خوینرایه وه وه کو نازل بوو
له قیرائه تیا نه نوار حاصل بوو

له پاش وه فاتی چه زره تی ره هبه ر
صیددیق دامه زرا له جیگه ی سهروه ر

هه ر به و ئوسووله به عهینی عاده ت
قورئان دائیر بوو سووره ت و ئایه ت

تا دوازه ی هیجری له چه رخی صیددیق
جهنگی (یمامة) پرووی دا به تاقیق

له سه ر سه روکی که ذهابی له عین
موسه یله مه ی پیس ناپاکی بی دین

که ئه بویه کر مودافه عه ی کرد
تا ئه و مه لعوونه ی له ناوا لایرد

له ئه و جهنگه دا حافیظی قورئان
گه لی شه هید بوون له ئه صحابه کان

جا بو مانه وه ی قورئانی ئه نوهر
که وته ئه ندیشه چه زره تی عومه ر

وه ختی خوئی قورئان هه مووی نووسرا بوو
به لام ته رتیبی خاصی نه کرا بوو

چۆن نووسر بوو له سه ر ده فه ی شان
یا ته خته ی خورما یا له به ردی پان

زۆر مهظه ننه بوون بوّ فه ناو فه وتان
ئه شكی بهردو دار یا ئیسکی حه یوان

خو له م لایشه وه حوفاظی قورئان
ئه کوژرین به گه له جه نگی جیهان

پیویسته فه رزه ته دبیری بکه یین
بو حیفظی قورئان حه ولی باش بده یین

عومه ر ئه مانه ی گه یانده صیددیق
پاش موناقه شه گه یین به ته وفیق

ناردی به دوا ی (زید بن ثابت)
کاتبی ئه مین حافیظ و قانیت

پاش ره ددو به ده ل ئه ویش که وته ری
تا ئه م موهممه بو یان بیته جی

جا فه رمانی دا صیددیقی ئه کبه ر
(زید بن ثابت) کاتبی ره هبه ر

وه لك عه صری حه زره ت به حوسنی صوره ت
ئایه ت به ئایه ت سووره ت به سووره ت

به ئاگاداری یارانی کیبار
له موهاجیرین له گه لی ئه نصار

هەر کەس ئایاق چەندی لە بەر بوو
یا نووسراوی لە لای حاضر بوو

هەمووی نووسیهوه لە چەند صەفحەى ساغ
لە پێستى پاکی پوخته بە دە باغ

داینا لە بەینی دوو لەوحى شیرین
دایە دەست بووبە کر صیددیقى ئەمین

حەزەرەقى عەلى و ماباقى ڕە فەیق
گەلى مەمنوون بوون لە جەمعى صیددیق

ئەم جەمعه وێنەى (لوح المحفوظ) بوو
مەعنای حیفظى حەق لێرا مەلخووظ بوو

ئەم جەمعه کرا بە یاسای ئیثبات
بە شاهیدی ساغ دوور لە خەرافات

ئەوێ (منسوخ التلاوة) نەبوو
لەم موصحفەدا باش گەردەو بوو

ئێجماعى ئەصحاب دامەزرا لە سەر
ئەم جەمعه بە حەق (الله أكبر)

گرد کردنه وهی قورئانی که ریم له چه رخی ئه بوبه کری صیددیقدا

له سه حیجی بوخاری شه ریفدا ریوایت کراوه کاتی که جه نگی
یه مامه رووی دا له به یینی سوپای ئیسلام و کومه له ی موسه یله مه ی
که دذا بیدا ، جه فتاویینج که س له حافیظانی قورئانی عه ظیم شه هید
کران . به هو ی ئه م کاره ساته وه جه زره ق عومه ر (رضی الله عنه) که وته
ترس و ئه ندیشه وه ، ئایا ئه گهر له چه ند رووداوی تر دا ژماره یه کی تر له
حافیظانی قورئان شه هید بکری ئیتر ئه بی قورئان له سینیه کیذا بمینته وه و
ئه م ته خته دارو به ردو باله که شانانه یش ئه گهر ونبین یا بشکین و زایه بین
له کوئی نوسخه ی قورئانی که ریم وه ربگرین ؟

جا به م ئه ندیشه وه رویش قسه ی کرد له گهل ئه بوبه کری
صیددیقدا (رضی الله عنه) و له پاش مونا قه شه یه کی که م ئه بوبه کر
موافقه ی عومه ری کرد بو جه معی قورئان و ناردی به دوا ی زهیدی کو ری
ئابیتدا که کاتبی وه حی حه زره ت (ﷺ) بو و خواوه نی موصحه فه
باوه رپیکراوه که ی خو ی بوو که عه رزی حه زره ق کردبوو ، جا زهید
هات و ئه ویش حاضر و ئاماده بوو بو جه مع و نووسینه وه ی قورئان ،
ئه وه ی له ناو موصحه فی ئه صحابه دا یا له سینیه یاندا هه یه گردی بکه نه وه و
بریاریان دا هیچ نووسراوی وه رنه گرن هه تا دوو شاهد شه هاده ت نه دا
به وه که : ئه و نووسراوه له سه ر ئه مری حه زره ت نووسراوه ته وه . جا به م
یاسایه هه ر که سی هه رچی قورئانی له لا بوو له نووسراوو له مه حقووظ
ته قدیمیان کرد به زهیدی کو ری ئابیت - رضی الله عنه .
ئه بوو داوود ریوایت ئه کا ئه ئی :

ئه بوبه کری صیددیق (رضی الله عنه) ئه مری کرد که عومه ری
کو ری خه ططاب و زهیدی کو ری ئابیت له ده رگای مزگه وتی پیغه مه ردا
(ﷺ) دانیشن بو وه رگرتنی قورئان له ئه صحابه کان چ نووسراوو چ

له بهرکراو .

له م جمع و گرد کردنه وه دا زه یدی کوری ثابت قه ناعه ق نه ده کرد
به له بهر بوونی به ته نها هه تا نووسراوی له گه لدا په یدا نه کرد ، بویه زه یدی
کوری ثابت نه ئی :

ئاخري سووره ق ته وبه : (لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ) له گه ل ثابته ق
دواييدا ده ستم نه كهوت ئيللا له لای ته بو خوذه يمه ی نه نصاری ، واته
غه یری خوُم هه ره نه وه بهری بوو و نووسیوویشیه وه ، جا له سه ره م
ياسا راسته به ئاگاداری ته بوبه کړو عومهر و عثمان و عه لی و نه کابیری
موهاجیرین و نه نصار خودایان ئی رازی ب ، له ماوه ی دوو سالدات ته قریه ن
ته م جمع و نووسینه وه ی هه موو قورئانه ته واو بوو ، وه له سه ره چه ند
پارچه پیستی ده باغ کړاو هه موو قورئانیا ن نووسی یه وه وه هه مووی له به ینی
دوو له وحی جواندا دانراو ته سلیم کړا به ته بوبه کړی صیددیق (رضی الله
عنهم أجمعین) . له ماوه ی ژیا ن ته بوبه کړدا له لای ته و بوو و پاش وه فاتح
ته و كه و ته لای عومهر ی کوری خه ططاب و ، له پاش شه هاده ق ته ویش
له لای (أَمَ الْمُؤْمِنِينَ حَفْصَةَ) ی كچی عومهر مایه وه هه تا زه مانى عثمانى
کوری عه فقان (رضي الله عنه) .

ته م جمع ی قورئانه له عه هدی حه زره ق ته بوبه کړدا زوړ
مه عقوول و به جی بوو ، به لكو واجبیکی موهممی ئیسلامی بوو

جی به جی کړا . گه وړه کانی موهاجیرین و نه نصار - به تابه ق حه زره ق
عه لی (كرم الله وجهه) گه ئی دلشاد بوون به م کرده وه پیروزی ته وانه كه
هو ی مانه وه ی ده ستوری ئیسلام بوو .

مومه ییزاتی ته م جمع معه چه ند شتی بوو :

یه كه م هه ولیکی وه ها درا كه مه جالی قصه ی كه س نه ما بو ئیهمال و
فه وتانی به عزى له قورئان پیروژ .

دووه م ئه وه ی (منسوخ التلاوه) بوو نه یان خسته ناو قورئانه وه هه تا
نه ب به هو ی ئیختیلاف و موشاغه به له ناو موسولماناندا . سییه م

شەخصیەتی قورئان بوو بە مەوریدی ئیجماعی موسوڵمانان و مەیدانی
نیزاع نەما لەوێدا فلان ئایەت قورئانە یا قورئان نیە ، ئەگەرچی
هەرکەسێ موصحەفی تاییەتی خۆی بوو هەر لە لای مایەوێ تا کاتی جەمعی
دووێم لە لایەنی عوثماني کوری عەققانەو .

چوارەم لەم جەمەع کردنەوێ قورئانی پیرۆزەدا پایە ی ئیخلاص و
دڵسۆزی ئەصحابی کیرام بە تاییەتی شەنخەین (ئەبوبە کروی عومەر)
دەرکەوت ؛ چونکی لەگەڵ ئەوێش کە موصحەفی زەیدی کوری ئابیت
لە حضورری حەزەرەدا (ﷺ) خوێنرا بوو و و قەطعەن کەم و زیادتی تێدا
نەبوو و لە دواپیشاندا نا دوو جار حەزەرەت تەقریری کردبوو ، بەلام ئەگەر
ئەم جەمەع نەبوایە و هەیتەتی کێباری ئەصحابی کیرام ئاگادار نەبوونایە
قابیل بوو بەعزێ کەس بڵێن : قورئان ناتەواو و گەلێکی فەرمانۆش
کراو ، یا نە نووسراو تەو ، یا لە سنگی شەهیدەکانی یەمامە لەگەڵ
ئەواندا لە دەست دەرچوو . بەلام کە ئەم جەمەع جوانە بەم تەحقیقە
جێیە جێی بوو بو موسوڵمانی عاقل شوێنە نەماوێ کە قورئان تەواو ، چونکە
بە عادت زۆر دوورە ئەم سوپا گەورە لە ئەصحابی کیرام ئاگادار نەبن لە
ئایاتی کە لە عەھدی حەزەرەدا خوێنراو تەو ، بە تاییەتی ئەوانە کە
ئیشرافی ئەم جەمەعیان کردوو لە زانا گەورەکانی ئەصحاب بون .
مەضمونی ئایەتی : (إِنَّا نَحْنُ الذَّكْرُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ) بەم کوکردنەو
پیرۆزەدا دەرکەوت .

جه معی عثمانی کوری عه فغان بو قورئان

له سالی سیدا به ئه مری عثمان
بوو به سهر سوپا میر (عبدالرحمن)

سوپایی گه وره له گه لی ئه صحاب
بو غه زاکردن تا (باب الأبواب)

له م سوپادا بوو حوذه یفه ی یه مان
ئه مینی سپیری سه ییدی عه دنان

ئیهختیلاف رووی دا له به یینی یاران
له خویندنه وه ی چه ند جی له قورئان

له بو مه دینه زوو گه رایه وه
چوو بولای عثمان نه چوو مه ماله وه

تبی گه یاند ئه گه رخیلاف بمینی
شان و شکوهی ئیسلام ئه شکینی

چاری ئیهختیلاف له سهر قیرانه ت
واجبه له سهر خه لیفه ی ئوممه ت

جا عثمان هه ستا زور به ئیهتیمام
بو پاراستنی قورئانی ئیسلام

ريکي خست لوجنه ی یارای وه لی
له سه ر ئیشرافی چه زه تی عه لی

هه رچی موصحه ف بوو هینایانه روو
بو ئیستینساخی چه ن موصحه فی زوو

له گه ل موصحه فی مه جموعی صیددیق
هه روا موصحه فی زهیدی پر ته و فیک

مه علومه ته مه یش به عه رضی ته خیر
دوو جار لای چه زره ت گه یی به ته قریر

جا ته م موصحه فه و موصحه فی صیددیق
بوون به سه رمه شقی ته وحید و ته و فیک

ته هلی ته و لوجنه که دانرا بوون
چواریان مه شهوورو هه موو دوازده بوون

(ابن الزبیر) و (سعید بن عاص)
(عبد الرحمن) ی بن حارثی خاص

(زید بن ثابت) چوار که سی پیشوو
قوره یشی ، زهیدیش خوئی مه ده تی بوو

به ماوه ی سالی یا شتی زیاد
حه وت نوسخه قورئان ده رچوون بو ئیرشاد

به يهك سوورهت و به يهك قيرائت
سوورهت به سوورهت ئايهت به ئايهت

له سهر ته رتيبي موصحه فه كه ي زه يد
به بي ته غيبردان بي حاشيه و قه يد

بويه پيم وتن ته رتيبي سوورهت
وا له سهر وه ضعي ته قريري چه زرهت

چون موصحه في زه يد دوو جار لاي چه زرهت
ته واو خويناواه پي خوش بوو چه زرهت

هر به و ته رتيبه يش چه زرهت عثمان
مه صاحيفي خوي دانا بو جيهان

ياني ته رتيبي ئايات و سوورهت
وهك موصحه في زه يد هات له بو ئوممهت

كهس حه قى نيه له م شيوه لادا
ئه نا خوي ئه دا به سهر به لادا

(قُرآن مجيد في لوح محفوظ)
يه قين موره تته ب مرقوممه و مه لحوظ

كه مورته ب بي له وي چون ئه بي
له لاي ره هبه ردا موره تته ب نه بي

مه علووم عه رضى زه يد بو مه ولاى به شير
بوو به وه سيله ي ته شريف و ته قرير

(فرضاً ، جدلاً) به ئيجتihad بئ
ته رتیبی سووهر ده ستي ته صحاب بئ

كه بوو به جيگه ي ئيجماعی ئوممه ت
مه جال نامیني بو خواوه ن توهمه ت

(لا یتجمع اُمّتی علی
ضلالٍ) به سه بو ته هلی وه لا

كه نووسانه وه ته م جهوت نوسخانه
كران به سه رمه شق له رووی زه مانه

ره وانه كران طه ره ف به طه ره ف
تا وه ری بگرن خه له ف له سه له ف

بو یه مه ن ، به حره ين له بو میصرو شام
بو كووفه و مه ككه بو عوئمان ئیمام

بوو به یه ك له هجه بو موسولمانان
شیوه ی نووسین و خویندن قورئان

(اشترى الجنة ثلاث مرّات)
هذه المرّة لجمع الآيات)

به م کرده وه یه حه یدهری که رار
گه لی مه منوون بوو له عوئمانی یار

هه روا ماباقی زانای نه صحابان
گه لی مه سروور بوون به جه معی عوئمان

هه موو رازی بوون ته وحید بنوینن
موصحه فی خویمان زوو بسووتینن

چونکی هه ر خیری له لای نه وان بوو
له مه صاحیفی عوئمانا جه م بوو

حه تتا موصحه فی حه یدهری که رار
موصحه فی ئینو مه سعودی موختار

به نه مری خویمان زوو شورانه وه
بو ده فعی خیلاف هیچ نه مانه وه

مه زایای جه معی حه زره قی عوئمان
به جه ن ده لیلی رووناکه بو مان

یه که م نه مه بوو هه رچی زانرا
موته واتره نه وه نووسرا

دو وه م (منسوخ التلاوه) ی قورئان
هیچ نه مایه وه له جه معی عوئمان

سپیه م ته فسیر و ته قیلدی ته صحاب
هه رچی بوو لاجوون له ته صلی کیتاب

چواره م ته رتیبی ثایه ت و سووره ت
هاتووه به م شیوه هه یه لای ثومعه ت

پینجه م ته و جه معه به حقه جامع بوو
له بو قیراات به هه ره وه جهی بوو

چون نوخته و ثیعراب نه بوو له ناوا
باش دهستی ته دا بو هه موو قورپرا

به لی بو شوینی ثیمکانی نه بی
به له فظی واحد ثیکتیفا بکری

ته وزیعی ته کرد به گویره ی موصحف
هه ره قیرائه تی بو به عززی طه ره ف

هه زاران ره حهت بو روچی عوتمان
هه م ثال و یاران تا ثاخر زه مان

ثاخ هه ره خیلافی ته هاته ولات
به وینه ی ته مه ریشه ی ده ره هات

ثیسلام دوژمنه له بو ثیختیلاف
دوسته بو راستی و یه کیتی و ثینصاف

با (رسم الخط) ی موصحه فی عثمان
بمینیته وه تا ئاخر زه مان

ده خیل صد ده خیل نه که ونه خه یال
بو گوړپینی خه ت بکه ونه ضه لال

ره سمی خه ط سه دده کاتی که شکا
لافاوی نه گبه ت عالمی نه با

با هر به و له هجه له سهر هاته خوار
به و شیوه خه ططه گرتی ئیستیقرار

بمینیته وه هه تا هه تایه
مایه ی مانه وه ی دینی خودایه

خودا ته و فیکمان بدا بو خزمه ت
تا بگا پیمان شه پوړی ره حمه ت

له زه مان خه لافه تی چه زره تی عثماندا (رضی الله عنه) فتوحات
زور بوو و عالمی کی زور داخل دینی ئیسلام بوون . جا له بهر نه وه که
قورئان ده ستووری دینی ئیسلامه قوتابخانه ی زور کرایه وه بو خویندنی
قورئان و ، له بهر نه وه نه صحابه گه وره کان که (مقرئ) بوون و ته علیمی
موسولمانانیا نه کرد هر کام له هجه و قیرائه تی تایه تییا نه بوو ، ئیختیلاف
له ته علیمی قورئاندا په یدا بوو ، بو وینه نه هلی شام به قیرائه تی ثوبه یی
کورې که عب و نه هلی کووفه به قیرائه تی عه بدوللای کورې مه سهوودو
نه هلی به صره به قیرائه تی نه بسو موسای نه شعهری (رضی الله عنهم)

قورئانیان ته خویند ، حه‌تا له نه‌فسی مه‌دینه‌ی مونه‌وه‌ره‌دا ئیختیلاف له ته‌علیم و قیرائه‌تدا په‌یدا بوو . که‌حه‌زهره‌ق عوئمان له‌م ئیختیلافه‌ ئاگادار بوو له‌خوږبه‌دا مه‌نعی موسولمانانی کرد له‌م ئیختیلافه‌وه‌فرمووی : ئه‌م ئیختیلافه‌ باش نی‌وه‌و ئیوه‌مادام له‌به‌ر چاوی مندا ئیختیلاف بکه‌ن ته‌بی‌خه‌لکی شاره‌دووره‌کان ئیختیلافیان زوړتر بی‌و ته‌میش ته‌بی‌به‌هوی تیکچوونی عالهمی ئیسلام و له‌م وه‌زعه‌ زوړ دلی موته‌ئه‌تثیرو په‌ریشان بوو .

له‌لایه‌کی تریشه‌وه‌ حوذه‌یفه‌ی کوږی په‌مان که‌له‌ ناو سوپای جه‌به‌ی شیمالدا بوو و له‌مه‌نطیقه‌ی (باب الأبواب) قه‌رارگایان کردبوو ، ته‌ماشای کرد ئیختیلاقیکی ناباری له‌ناو ته‌صحابه‌کاندا بی‌نی ، ته‌که‌ر خوداره‌حمی نه‌کردایه‌ته‌بوو به‌فیتنه‌و ئاشووبیکی نابار و نا‌هه‌موار ، که‌هاته‌وه‌بو مه‌دینه‌ی مونه‌وه‌ره‌هه‌ر که‌گه‌یشته‌به‌ره‌وه‌نه‌رویشته‌مالی خو‌ی و له‌پیشاندا رویشته‌خزمه‌تی حه‌زهره‌ق عوئمان و کاره‌ساتی ئیختیلاقی ته‌صحابه‌کانی بو‌گډایه‌وه‌هه‌تا عه‌رزی کرد : ته‌که‌ر چاری ئه‌م وه‌زعه‌ نه‌کړی ته‌نجامی زوړ خراب ته‌بی‌و تا مه‌سه‌له‌که‌زوړ گه‌وره‌نه‌بووه‌پنویسته‌چار بکړی .

حه‌زهره‌ق عوئمان راویژی کرد به‌پیاوه‌ زاناکانی موهاجیرین و ته‌نصارو بریاریان‌دا هه‌موو موسولمانان گ‌ردبینه‌وه‌له‌سه‌ر په‌ك شپوه‌له‌خویندنی قورئانداو ، له‌سه‌ر ئه‌م راویژه‌لوجنه‌یه‌کی پیکه‌وه‌نا له‌دوازه‌که‌س و حه‌زهره‌ق عه‌لی (کرم الله وجهه‌) ی کرد به‌موشریف له‌سه‌ر ته‌و لوجنه‌یه‌ ، له‌م دوازه‌که‌سه‌دا : عه‌بدوللای کوږی زوبه‌یرو سه‌عیدی کوږی عاصو عه‌بدولره‌هانی کوږی حاریشی هیشامی و زه‌یدی کوږی ثابت کاتبی وه‌حیی مه‌شهوورن .

پاش ته‌مه‌حه‌زهره‌ق عوئمان ناردی بو‌خزمه‌تی (اُم المؤمنین حفصه‌) حه‌ره‌می حه‌زهره‌ت (رضی الله عنه‌) و کچی عومه‌ری کوږی خه‌ططاب (رضی الله عنه‌) ته‌و موصحه‌فه‌که‌وه‌ختی خو‌ی ته‌بوو به‌کری صیددیق ته‌مری کردبوو

جه معی قورئان کراو نووسی یانه وه ، هینایان ، ههروا موصحه فی زه یدی کورپی ثابت که دوو جار عه زری حه زرهت کرابوو و حه زرهت لئی رازی بوو نه ویشیان هینا ، ههروا مه صاحیفی باقی نه صحابه کانیش حازر کران . لوجنه که بریاریان دا هه رچی بنووسنه وه نیشانی نه صحابه گه وره کانی بدهن تا شه هادهت بدهن که حه زرهت (ﷺ) وه های خویندوو ته وه نه و جار بنووسنه وه ، ههروا بریاریان دا له سهر نه مری عوئمان که له وجووهی قیرااتدا ته وه ی به یه ک (رسم الخط) به بی نوخته و ئیعراب قابیل بی بو هه موو قیرائه ته کان وه کو : (فَتَبَيَّنُوا) له گهل : (فتثبتوا) له سووره قی (الحجرات) دا ، شه وه به ره سمی خوئی بنووسنه وه ، چونکه بو هه ردوو قیرائه ته که دهست نه دا . شه وه یش که قابیلی هه موو قیرائه ته کان فی یه له موصحه فی ئیمامدا که له لای حه زرهت عوئمان له مه دینه مایه وه له سهر له هجه ی قوره یش بینووسن و له هجه که ی تر له به عزئی له موصحه فه کانی تر دا بنووسن ، وه کو له موصحه فی مه غریبی یه کاندایه ئیسته چهند له فظی هه یه له سهر له هجه ی غه یری قوره یش به م شیوه حهوت نسخه له موصحه فی شه ریف نوو سراهه وه ره وانه کرا به شه طرافی عاله مدا ، بو مه ککه و یه مه ن و به حره پین و کووفه و شام و میصرو یه کئی بو مه دینه ی مونه ووه ره که پئی ئه لین : ئیمام .

جا پاش شه وه که شه و حهوت نسخه له موصحه فی شه ریف نوو سراهه وه ره وانه کران بو ولاتانی ئیسلام ، حه زرهت عوئمان نه مری فه رموو به خواهن موصحه فه کان هه ر که سی موصحه فی خوئی بشورینه وه به ئاو یاخود بیسووتینی بو شه وه که له موسته قه لدا نه بی به هوئی ئیختیلاف

له قورئانی که ریدایه ، حه تتا حه زرهت عه لی (رضی الله عنه) موصحه فه که ی خوئی شورده وه . ههروه ها حه زرهت عائشه (رضی الله عنها) و ثوبه یی کورپی که عبو سالمی مه ولای حوذه یفه و عه بدوللای کوری مه سهوود ، هه رکام له مانه موصحه فی خوئی شورده وه ،

هه څه نډ عه بدوللای کوری مه سعوود له نه ووه له وه که می موخاله فهی
 کرد به لام له نه نجامدا نه ویش هاته سهر بیرى باقى نه صحابه کان .
 به م کرده وه باشه ناجیحه عالمی ئیسلامی له ناشووب و ئیختیلاف
 له قورئاندا ده رچووو ئیجماع له سهر نه م وه زعه دامه زرا (والحمد لله على
 ذلك) .

ریوايهت کراوه له عه مری کوری سه عیده وه نه ئی :
 حه زره قى عه لى (کرم الله وجهه) فهرمووى : لو كنت الوالى وقت
 عثمان لفعلت فى المصاحف مثل الذى فعل عثمان - رضى الله تعالى عنها
 وعن بقية اخوانهم أجمعين - .

مومه ییزاقى نه م جه معه که له لایه نى عوئمانه وه کرا نه وه یه : یه که م
 ته رتیبى سوورته و ئایه ته کان ، وه کو ئیسته که له ناو ئیمه دا هه یه بوو به
 نه مریکی ئیجماعى بو نه صحابى پیغه مهر (ﷺ) .

دووه م (منسوخ التلاوة) له قورئاندا نه ما به قه طعى و هه رچى
 ته فسیره و نه علیقات له سهر موصحه فه کانیا ن نووسرا بوو هه موو له ناوبران و
 به س قورئانه که مایه وه .

سییه م نه وه ی که نه م لوجنه قه رارى دا ئیجماعى له سهر دامه زرا و
 مه جالى شوپه ی که س نه مایه وه .

چواره م یه کجورى قیرائته بو قورئانى که ریم له عالمه می
 موسولماناندا و دامه زرانى موسولمانان له سهر نه م حاله .

نه م مومه ییزانه بوون به ته فسیرى ئایه قى : (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا
 لَهُ لَحَافِظُونَ) .

دەرزى سىازدەيەم لىكۆلىنەوۈيەك

بە عزى كەس ئەلن تەرتىبى سوورەت
بە ئىجتىھاد بوو نەك ئەمرى حەزرەت

يە غنى ئەو لوجنە حەزرەتى عوتمان
ئامادەى كردن بۆ جەمعى قورئان

لە سەر ئىشراقى حەزرەتى عەلى
وايان تەرتىب دا بۆ نە صصى جەلى

ئەگەر ۈە ھاش بۆ دانانى سوورەت
ۈالە بۆ ئىمە بوو بە ضەرۈورەت

لە لايەكەۈە ئەمرى عوتمانە
كە عەينى حەياۈكە ھفى ئىمانە

تەبە عىيەتى خەلىفەى راشىد
ئەمرى رەسۈلە رەھبەرى ماجىد

(سَنَّتِي وَسَنَّةُ الْخُلَفَاءِ)
رېگەى ئىسلامە رېنى صىدق و صەفا

لە لايەكى تېر بوو بە ئىجماع
ئىجماعى ئەصحاب بۆ نوختەى نيزاع

(ولا تجتمع أمتی علی
ضلال) حەققە لای ئەهلی وەلا

هەرچەند بە قەولی ئەصحابی تەحقیق
تەرتیبی سوورەت تەوقیفە و تەوفیق

عەرضی ئاخیری قورئان بۆ جوهریل
لە ڕەمەزاندای سالی پێش ڕەحیل

دوو جار بۆ جوهریل هەمووی خوێندەو
دەوری وەحیە کە ی تازە کردەو

هەروەها زەبدیش سالی پێش ڕەحیل
دوو جار خوێندەو بە شیوەی تەرتیل

لەبۆ حەزەرەتی فەخری کائینات
بەرژۆی بە سەریا نووری صەلاوات

ئەویش ئەو شیوە سوورەت و ئایەت
تەقریری فەرموو لەسەر عینایەت

واتەو تەرتیبە لەلای زەیدا بوو
بە یاسای تەقریر بە سوننەت دەرچوو

عوسمان و ئەصحاب بە یاسای سوننەت
ئیتتیفاقیان کرد بە پاکی طینەت

مادام دامه زرا ئیجماع بی خیلاف
له سه ره قهریری (أشرف الأشراف)

قه ت مه ئی ته رتیب به ئیجتهیاد بوو
به لکرو په پره وی مه ولای عیباد بوو

حه زره ت به شیوه ی موصحه فه که ی زه ید
ده وری کرده وه به بی شهرطو قه ید

بو یه صیددیق و عومه رو عثمان
زه یدیان هینا بو جه معی قورئان

ئیتیر ئیجماع بی له سه ره ئیجتهیاد
یاخو سوننه قی سه ییدی عیباد

مادام به ئیجماع نه میش دامه زرا
موخالیف په نجه ی به جه فا گه زرا

تکاو رجایه ک

ده خیل صه د ده خیل به دل هوشیار بن
بو پاراستنی قورئان بیدار بن

ساخته چیه کان به ساعات و ثان
مه شغوولن له بو ته شویشی قورئان

له بهر ئاره زووی ههواو نه فسی خووی
ئه دا به شاننا چاکی که وا بووی

دینیه مه یدان ئه وضاعی پیشوو
پیش ئه وه چه زرعت موته وه فا بوو

فلان موصحه فی وه ها وه های بوو
له سه ر ته رتیبی نزوول نووسرا بوو

فلان که سی تر موصحه فیککی وا
که وینه ی نه بوو له چه رخی دونیا

فلان که س وه ها ئایه ی خوینده وه
دینی ئیسلامی تازه کرده وه

له مه دحی کۆنه و له قه دحی تازه
به وینه ی بولبول ده م به ئاوازه

قه صدی ئه وه یه دلت تیک بدا
بو ریگه ی ناریک شانت لی بدا

ئه و ساخته چیه ئیمان ناناسی
ئاره زووی وایه سه رمان بماسی

نازانی هه رچی کیتاب و سوننه ت
ته قریری پکا ئه وه یه حوججه ت

نه گهر ته رتيبي له سهر سوننه ت بوو
مه علوومه سوننه ت نه علا حوججه ت بوو

نه گهر ئيجماع بوو نه ویش به سوننه ت
بووه به حوججه ت بو کاري ثوممه ت

(ما آتاکم الرسول) بگرن
له گه ل ئيجماعا هه تاکو نه مرن

نه ر ئيجماع نه بوو هه ر نه کترييه ت
نه ب به سه به ب بو مه نصورييه ت

(ليس في الدين اعلی حجة)
بمثال : کتتم خير امة

هه رگيز نه خله تين به دروو به تال
لانه ده ن له رای نه صحابي که مال

ثابته چه زره ت نه مری نه فهرموو
فلانه ثابته له کام سووره ت بوو

فلانه سووره ت له فلانه جي
لاي فلان سووره ت نه ب دابنري

نه م ته رتيباته وه ها مه لحووظه
هه مووی به ياسای له وحول مه حفووظه

که ئیجماعی عام دایه وه پرتو
ئیترب ئی سووده واتهی ئه م و ئه و

هه ر موصحه فی زوو هه رچۆن نووسراوه
له کاتی جه معا حاضر کراوه

ئه وان فهردی بوون جه مع ئیجماعه
ئیجماع ده لیلی رینی ئیتیباعه

مادام که ئیجماع لای دا له فهردی
رینگه ی دینی گرت به شیوه ی وردی

به ئه مری خوداو فهرمووده ی ره هبه ر
ئیجماع رینگه یه بو دینی به شه ر

(خیر امةٌ اُخرجت للناس)
بو کرده وه ی پاس بکه به میقیاس

ئیجماع دامه زرا ئه فراد نامینی³
شه یتان وه سه سه بو دل ئه نوینی

قه ت مه که ونه دووی واتهی زه یدوعه مر
هه ر بو خودایه حوکم و جه مدو ئه مر

ره سوول ره هبه ره یاسای حوججه ته
ئیطاعه ی جه زره ت فهرزی ئوممه ته

(ابن مسعود) و (أبي) و عه لی
هه موو تابع بوون بوخه یری جه لی

سوونته قی خوله فای راشیدین به حه ق
بکه ن به ده لیل بو حه ققی موطله ق

ئیجماع مه نصووصه ئه بی به ده لیل
شه خصی بی ده لیل عه لیل و ده لیل

ئیطاعه ی خودا و ره هبه رو ئه میر
به حه ق ده ستوره بو دینی به شیر

ره هبه ریش یاسای خوله فای دانا
ئیجماعی دانا له موسولمانا

شاهیدی حه ققه بو خودا خواهی
جومله ی (حَسْبُنَا كِتَابُ اللَّهِ)

قهت نابی ئیوه له سوونته لاده ن
با گومراهه کان هه ر ملیان باده ن

ئه ر راست ئه وئی زه ید ئینو ثابیت
زانا بوو به حه ق به یاسای سوونته

به لام که وته دووی فره مان صیددیق
بو جه معی ئایات به شیوه ی ته حقیق

مه به ستي و ابو تا به شه هاده ت
قورئان ده ركه وى ئايه ت به ئايه ت

نه ك به كى بلى ئايه تىكى وا
ياخود سووره قى له قورئان نه ما

به س وه كو وتمان تا له لای عالم
ده ركه وى فه ضلى ته صحابي خاته م

خودا بو خاطر ئيخلاصى ته وان
په نامان بدا له شه رى تاوان

رسويمان نه كه ى له دونياو دينا
خاسيرمان نه كه ى له دين وژينا

تا به سه ره رزى حه شرمان بگرى
ده سمان داوينى پيغه مه ر بگرى

دروودى خودا به توولى زه مان
برژى به سه رتا (ياكهف الامان)

كه هفى كه ره مت كافيه بو مان
بو حيفظى په يمان بو حيفظى ئيمان

باوه ريم وايه كه تكاكارى
تكا په سه ندى پهروه ردگارى

پوخته ی ئه م هونراوانه ئه مه یه :

ئه و جه معی قورئانه که له لایه نی خه لیفه ی سییه مه وه عوئمان
(رضی الله عنه) جی به جی بوو ، کاریکی زور به سوود بوو و له سه ر
راویژ کردن بوو به زانایانی موهاجیرین و ئه نصارو ، ئه و لوجه که
دانرا بوون بو ئه م کاره موهممه ، زاناو ته واناو ئه مین و به تاییه تی که
موشریف له سه ر ئه وان چه زره تی عه لی (رضی الله عنه) بوو . له م
جه معده دا قورئان به سافی له ئایاتی (منسوخ التلاوه) له سه ر له هجه ی
قوره پش نوو سرایه وه ، ئه گه ر له فظی له هجه به کی وای تیدا بووبی که
له گه ل ئه م له هجه دا ریک نه که وتبی له موضحه فیکی عه لاحیده دا
نوو سراوه و تیکه لی له هجه ی قوره یش نه کراوه و ته ربیی ئایات و جیگه یان
له سووره ته کاندایا به دیاری کردن پیغه ممر (ﷺ) بووه .

ئه عما بو ته ربیی سووره ته کان به عزی ئه لین : هه ر له زه مان
چه زره تدا بووه و موضحه فی زه ید به و ته ربیه نوو سراوه ته وه و ته قریر کراوه
له لایه نی چه زره ته وه (ﷺ) . خو ئه گه ر به فیکری عوئمان و باقی
ئه صحابه کانیش بووبی ئه وه ئیجماعی له سه ر کراوه .

ده رزی چواره یه م قیرائاتی سه به

چه زره ت فه رموویه : کاتی جویره ئیل
ئه هات به یه ک جوړ ئه ی هیئا ته نزیل

منیش بو سه هلی لای موسولمانان
داوای زیاده م کرد بو له هجه ی قورئان

کاتی هاته وه به نه مری خودا
به حهوت له هجه ی ساغ به شاره تی دا

نه ک بو هه موو له فظ به لکو به عزتی جی
که ئیختیلاقی تیدا بیته جی

نه و حهوت له هجانه وه هان بو مانا
صافن له غوبار به وینه ی مینا

ته ئشیریان فی به بو مه عنای قورئان
به نه وعیکی وا بگورپی میزان

بو حه للی مه عنای نه م قیرائاته
نه فکار گه لیکن له م سه ر بساته

فیکری مه شهووره له دینه وه ری
(ابن قتیبه) ی پایه سهروه ری

رایه کیش له لای (ابن الجزری)
فیکری لای رازی به موخته صه ری

جا بیری رازی چون به ته مکینه
لیره نووسینی گه لی شیرینه

وجووهی سه بعه باش به یان نه کا
حه ق بو حه ق په رست باش عه یان نه کا

یه که م فرووقی ئه سها به ته خصیص
به ته ئنیه و جه مع ته ذکر و ته ئنیت

دووه م ئیختیلاف بو صیفه ی (أفعال)
ماضی و ماضارع ته مری (ذی الجلال)

سینیه م ئیختیلاف له وه زعی ئعراب
چوارهم زیاده و نه قصه به حساب

پینجه م ئیختیلاف ته قدیم و ته ئخیر
شه شه م به شیوه ی ئییدال و ته غیر

حه و ته م ئیختیلاف له له هجه ی ته عبیر
وینه ی سه نه تی ئیماله ی یه سیر

ته فخیم و ته رقیق ئیظهار و ئیدغام
میثالیان زوره له نه صصی که لام

ئه و قیرااته یش چون وه رگیراون
له سه ر شیوه ی زوو تا ئیسته ماون

ده رزی چوارده یه م به په خشان

ریوایه ت کراوه روژنی حه زرت (ﷺ) له مه دینه ی مونه ووه روه ته شریفی رویشت بو ناو قه بیله ی به نی غیفار ، له وی له سهر گولاوی به نی غیفار وه حی هاته سهری و له و مولا قاته دا فهرمووی به جو بره ئیل : من ره وانه کراوم بو سهر عاله م و فیهلن وام له ناو قه ومیکي ئومی نه خوینده وارداو له ناو نه واند ا ئینسانی دوور له مه عریفه ت زوره و له هجه یان له یه ک دووره و زه حه ته هه موو به یه ک له هجه قورئان بخویننه وه ، تکام له خودا وایه که ریگه ی ئاسانیان بو بکاته وه و ، جو بره ئیل غائب بو .

بو کاتی دوا یی که گه یشته وه به خزمه ق حه زرت (ﷺ) عه رزی کرد : خودا نه فهرمویت : ئه مر بکات به قه ومه که ی که به له هجه یه ک تا حه وت له هجه قورئان بخویننه وه و مانیع نی یه . راوی ئه م حه دیشه ئه بو داوودی فه قی موحه ممدی کوری ئیسماعیل بوخاری یه (رحمة الله علیهما) .

له ته فسیری ئه م حه وت له هجه یا حه وت قیرااته دا زاناکانی دین گه لی قسه یان کردووه ، له ناو نه واند ا چوار که سیان واته یان موناسبه که بریتین له : ئینو قوته ییه ی دینه وه ری و ئینو لجه زه ری و قاضی ئه بوطه ییب و ئیمامی رازی . له ناو ئه م چواره یشدا بیرورای ئیمامی رازی زور په سه نده ، به لکو و توویاته : فیکری رازی له واقعدا ههر فیکری ره فیه پشوو کانیه تی ، به لام ئه م پوخته ی کردوون و ناوی خو ی به سه ردا داوه . به ههر حال بیر ی ئیمامی رازی جوانه و بریتی یه له مه ی که به یانی ئه که ین ، حه وت قیرا ته تیش عیاره ته له وه که له خواره وه نوو سراوه :

یه که م : ئیختیلافی ئه سما به ئیفرادو ته ئنیه و جه مع و ته ذکیرو ته ئنیت ، وه کم ئه وه له به عز ی قیرا ته تدا ئه خوینرته وه : (والذین هم لاماناتهم وعه دیم راعون) له سهر جه معیه تی (امانات) و له به عز ی

قیرائه تدا به ئیفراد نه فرمویت : (وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَتِهِمْ) که موفرده .

دووه م : ئیختیلاف له ته صریفی نه فعالدا به ماضی و ماضاریع و
نه مر ، وه کو ئایه تی : (رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا) به م شیوه که (رَبَّنَا) مونادای
موصاف بیت و (باعِد) صیغه ی نه مر بیت له بابی (مفاعله) . له به عزئی
قیرائه تیشدا (رَبَّنَا بَعْدَ بَيْنَ أَسْفَارِنَا) له سر نه وه که (رَبَّنَا) موبته دا بیت و
(بَعْدَ) به ته شدیدی عه ین له سر وه زنی (فَرَّحَ) فیعلی ماضی له بابی
(تفعیل) بیت .

سییه م : ئیختیلاف له ئیعرابدا وه کو : (ذو العرش المجید) که
له فظی (المجید) مه رفوع بیت و خه به ربیت بو (هو) یاخود مه جرور
بیت و صیغه تی (العرش) بیت .

چواره م : ئیختیلافه به نوقصان و زیاده وه کو : (وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ
وَالْأُنثَى) له گهل (والذكر والأنثی) که هه ریه کی له سر قیرائه تیکه .

پینجه م : ئیختیلافه به ته قدیم و ته ئخیر ، وه کو : (وَجَاءَتْ سَكْرَةُ
الْمَوْتِ بِالْحَقِّ) له گهل قیرائه تی (وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْحَقِّ بِالْمَوْتِ) .

شه شه م : ئیختیلافه به ئیدال و گۆرینه وه ی حه رفی به حه رفی ،
وه کو : (نَنْشُرُهَا) به زنی نوخته دار له گهل (نَنْشُرُهَا) به ربی بی نوخته .

حه وه ته م : ئیختیلافه به له هجه ، واته : یه کی له فظی
نه خوئینته وه له سر عاده ت و یه کیکی تر نه یخوئینته وه به ئیماله وه کو :
(وَهَلْ أَتَاكَ) به ئیثباتی نه لفی (أَتَا) له سر عاده ت ، یاخود له سر ئیماله و
لارکردنه وه ی بو شیوه ی (تَی) ی کراوه به دوو نوخته . مه غزی مه عنای
ئایه ته کان له هه موو و جووه ی قیرائه ته کاندای هه ر نه مینته وه .

ده رزی پازده یه م قورای سه بهه

قورای خاوه ن دین سه بهه ی مه شهوورین
دابآری بویان هه زار ئافه رین

نافیع و حه مزه کیسائی و عاصیم
پینجه م ئه بوو عه مر عادل و عالیم

ئیینو که ئیرو ئیینو عامیره
له قیرائه تدا گه لی فاخیره
هه موو هه یانه یه کی دوو راوی
بوو ضه بطی له هجه باش به ته واوی

راوی له عاصیم شو عبه ی ئه سه دی
دوو هه میان حه فسه راوی موخته دی

له سه ر له هجه ی حه فص ئومعه ق ئیسلام
قورئان ئه خوینن خه واصل و عه وام

عاصیم له حه بیب دلپاکی وه لی
له زه یدو ئوبه ی عوئمان و عه لی

ئه وانیش هه موو له ذاتی ره هه بر
حه زه ره ق ره سوول شافیعی مه حشه ر

دروودی خودا به ئیحسان و جوود
بیته سه ر خاوه ن مه قامی مه هموود

له دینی ئیسلامی پیروژدا له خصوصى خویندنن قورئان و ته‌علیمیه‌وه به خه‌لك ئیعتیماډ له‌سه‌ر وه‌رگرتنی ته‌و قورئانه‌یه له ماموستایه‌کی عادل و عالم ، وه ته‌و ماموستایشه له ماموستایه‌کی تری عادل و عالم تا ته‌گات به‌ه‌زه‌رت (ﷺ)

به‌رده‌وام له‌م ئوممه‌تی پێغه‌مه‌رده‌دا (ﷺ) گه‌لی زانای پێشه‌وای باوه‌رپنکراو بوون ، که وه‌کو به‌ ئیسناد له‌ لایه‌نی ه‌زه‌ره‌ته‌وه (ﷺ) قورئانیان پێ گه‌یشته‌وه وه‌ها ته‌و قورئانه‌یان ته‌علیمی موسولمانان کردوه ، هه‌روا چین به‌ چین تا ئیمرو هه‌تا هه‌تایه (إن شاء الله تعالی) . مه‌شه‌وره‌کانی ته‌صحابی پێغه‌مه‌ر (ﷺ) بو ته‌علیمی قورئان ته‌مانه‌ن : عوثماني کورپی عه‌ففان ، عه‌لی کورپی ته‌بی طالیب ، زه‌یدی کورپی ثابت ، عه‌بدوللای کورپی مه‌سعوود ، ته‌بو ده‌رداء ، ته‌بو مووسای ته‌شعهرین . ته‌مانه‌ هه‌موو قورئانیان له‌ ذاتی ه‌زه‌ره‌ت (ﷺ) وه‌رگرتوه‌و ته‌علیمی موسولمانان کردوه .

هه‌روا ته‌و که‌سانه‌یش که‌ عوثماني کورپی عه‌ففان (رضی الله عنه) مو‌صحفه‌کانی پێدا ناردن بو‌ شاره‌کانی ئیسلام ، مه‌شه‌وره‌کانی چینی تابیعین (رضی الله عنهم) که‌ ته‌مانه‌ن : سه‌عیدی کورپی موسه‌یب و عوروه‌و سالم و عومه‌ری کورپی عه‌بدولعه‌زیزو سوله‌یمانی کورپی یه‌سارو عه‌طائی کورپی یه‌سارو زه‌یدی کورپی ته‌سله‌م و موسلیمی کورپی جوندوب و ئینو شه‌هابی زوه‌ری و عه‌بدولبه‌حمانی کورپی هورموزو مو‌عاذی کورپی ته‌لخاریث .

هه‌موو ته‌مانه‌ له‌ مه‌دینه‌ی مونه‌وه‌ره‌ بوون . عه‌طاءو مو‌جاهیدو طاووس و عه‌کریمه‌و ئینو ته‌بی مه‌لیکه‌و عوبه‌یدی کورپی عومه‌یریش له‌ گه‌ل کومه‌لی تردا له‌ مه‌ککه‌ی موکه‌ره‌مه‌ بوون .

عامیری کورپی عه‌بدولقه‌یس و ته‌بولعاليه‌و ته‌بو ره‌جاء و نه‌صری کورپی عاصیم و یه‌حیای کورپی یه‌عمورو جه‌بباری کورپی زه‌یدو هه‌سه‌نی

به صری و موحه مەدی کوری سیرین و قەتادەیش لە گەل کۆمە لێکی تر ،
ئەمانەیش لە بەصرە بوون .

عەلقە مە و ئەسود و مە سرووق و عوبەیدە و پەبیعی کوری خەینەم و
خاریشی کوری قەیس و عومەری کوری شەرەحبیل و عەمری کوری
مەیموون و ئەبو عەبدولرەحمان سەلەمی و عوبەیدی کوری فەضلە و ئەبو

زەرەعی کوری عەمرو سەعیدی کوری جوبەیر و نەخەعی و شەعبی ،
هەموو ئەمانەیش لە شاری کووفە بوون .

موغیرە ی کوری ئەب شەهاب مەخزوومی صاحیبی موصحەفی
حەزەرەق عوئمانی کوری عەففان و ، خولەیدی کوری سەعید صاحیبی
ئەبو دەرداء و کۆمە لێکی تر . ئەمانەیش لە شام بوون .

لەپاش ئەمانە لە هەموو لایە کەووە خویندەوارو قورئان خوین گەلی
زۆر بوون و قیرائات بلأو بوووە لە هەموو ولایتکدا . بەلام لە گەل
ئەمەیشدا بە خواستی خودا بو پاراستنی قورئانی پیرۆز گەلی لە زانایانی
عالەمی ئیسلام خوێان ئامادە کرد بو ضەبطی قیرائات و لە هەجەکان لە
تەلە ففوظ کردن و ئەدای قورئان بە مەضبووطی ، وهك :

لە شاری مەدینە ی مۆنەووەرە (زادە شرفاً) ئەبو جەعفەر یەزیدی
کوری قەعقاع و شەیبە ی کوری یەضاح و نافعیی کوری ئەب نەعیم .
لە شاری مەککە ی مۆکەرەمە (زادە شرفاً) عەبدوللای کوری
کەئیر و حەمیدی کوری قەیس ی ئەعرەج و موحەمەدی کوری
موحەییصین .

لە شاری کووفە یەحیای کوری وەئئاب و عاصیمی کوری ئەب
نوجوود و سولەیمانی ئەعمەش و جەمزە .

لە شاری بەصرە عەبدوللای کوری ئیسحاق و عیسای کوری
عەمرو ئەبو عەمری کوری عەلاو عاصیمی جەحدەری و یەعقوبی
حەضرەمی .

لە شاری شام عەبدوللای کوری عامیر و عەطیبە ی کوری قەیس و

ئىسماعىلى كورې عەبدوللەي ئىنىمۇ ھاجىرو يە حىيائى كورې خارىشى
 ۋە ماري و شورە يىچى كورې يە زىدى ھە ۋە مە .
 بە جوھدو تىكۆشنى ئە مانە كۆمە ئى لە قورپا پەيدا بوون ۋە كو
 ئە ستېرە ئاسمان ئە درە و شانە ۋە .

لە ناو ئەم زانا يانە دا چاودېرى وجوھى سە بىعە ئە كرا كە ھە زەرەت
 (ﷺ) يە كە يە كە بە ئە صحابە كانى گە ياندېو ، بە لام لە ورۇژە دا بە ناوى
 قىرائاتى سە بىعە مە شھور نە بوون و لە پاش چەرخى ئە وان ئە و ناوە
 مە شھور بوو لە عالەمى ئىسلامدا و لە سەرى سالى دوو ۋە دەى
 ھىجرى يە ۋە ناوى قىرائاتى سە بىعە مە شھور بوو لە ئىسلامدا . ئە و
 ھەوت كە سە عىبارەتن لە مانە :

نافىع ، عاصىم ، ھەمزە ، عەبدوللەي كورې عامىر ،
 عەبدوللەي كورې كە ئىر ، ئە بو عەمرى ئىنىمۇ ئە لا ، عەلى كىسائى .
 لە سەرى سالى دوو ۋە دەى ھىجرى يە ۋە كە ئە و ناوە بلاو بوو ۋە
 قىرائەتن ئە بو عەمرى يە عقوب لە بە ۋە قىرائەتن ھەمزە و عاصىم لە
 كوۋفە و قىرائەتن ئىنىمۇ عامىر لە شارى شام و قىرائەتن ئىنىمۇ كە ئىر لە شارى
 مەككە و قىرائەتن نافع لە شارى مەدىنەى مۇنە ۋە ۋە مە شھور بوون .
 لە سەرى سالى ۋە دەى ھىجرىدا ئىنىمۇ مۇجاھىد ئە ھە دەى كورې
 موساى كورې عەبباس كىتەبىكى بە نرخی لە قىرائەتن سە بىعە دا
 تە ئلىف كەردو قىرائاتى سە بىعە بە تە فضىل كە ۋە تە ناو قورئان قورئان
 كە رىمە ۋە لە ناو كىتەبى خۇياندا نووسى يان ، بە لام لەم تە ئلىفە دا ھەر
 ناوى كىسائى نووسى ئىتر ناوى يە عقوبى رە فىقى نە نووسى .

ئە مەيش كە ئىنىمۇ مۇجاھىد ناوى ئە و ھە ۋە تەى نووسى ۋە مە عىناى
 ئە ۋە نى يە كە قىرائاتى ۋە ھىجەى قورئان كە رىم ھە ۋە ۋە لە ۋانە دا ،
 بە لكو ھەر كە سى كە قىرائەتە كەى جامىعى شرووطى مۇقەررە رە بى ئە ۋە
 ئە و كە سە بە قارىشى موعتە بەر ناو ئە بىرئەت قىرائەتە كەى جىگەى
 ئىعتىمادو باو ۋە لە عالەمى ئىسلام و موسولماناندا .

زیاد له وځوت قیراڼه ته سې قیراڼه قې مه شهوور بوون که بریتین له قیراڼه قې جه عفر وځه له ف ویه عقووب . له گهل ځه وته که دا بوون به ده قیراڼه ت ، وه کو زیاد له مانه یش چوار قیراڼه قې تر هه ن که بریتین له قیراڼه قې : ځه سې به صری و ټینو موځه یصین و یه حیای یه زیدی و شه نبوودی ، ځه معن بوون به چوارده قیراڼه ت .

له واقعدا ټم قیراڼه تانه که وان له ژووری ځه ووت قیراڼه ته که وه خوین سهر به خو نین به لکو له ترکیب له ځه ووت قیراڼه ته که ون له زیادو که مې ټه وان په یدا بوون .

قیراڼه قې سه به موته واته رن ، هه رکام له وانه جوهره ټیل (علیه السلام) گه یاندوویه به ځه زره ت (ﷺ) و ټویش گه یاندوویه قې به کومه ټی له ټه صحابه کانی به شیوه یه ک کومه له ی وه هاریک نه که ون له سهر دروکردن ، هه روا چین به چین هاتووه ته خواره وه به ته واتور . باوهر به وانه واجبی ټینسانی موسولمانه .

(وفقنا الله تعالى على الاعتقاد الجازم بها آمین)

به یانی وه لاده ت و وه فاتې قورای سه به

یه که م : ټینو عامر ناوی عه بدوللایه و نیسبه ت ټه درې له یه حصوب که به شیکه له ولای یه مهن ، ټم ذاته له تابعینه و قیراڼه قې وه رگرتووه له موغه یره ی کوری ټه بو شه هابی مه خزوومی ، ټویش له عوټمانی ذی النورین ، ټویش له پیغمبر (ﷺ) و له ته ټریخی صه دو هه ژده ی هیجریدا له شاری شام موته وه فا بووه . ټم ذاته دوو پراوین هه یه یه که م هیشام که له شام له دوو صه دو چل و پینجدا وه فاتې کردووه . دووهم ذه کوان ، که له دوو صه دو چل و دووفا وه فاتې کردووه .

دووهم : ټینو که ټیر که ناوی عه بدوللایه و مه شهووره به ټینو که ټیری داری ، له تابعینه و له ټه صحابه کاندا گه یشتووه به عه بدوللای

کوری زوبه یرو ته بو ته یووی ته نصاری و ته نه سی کوری مالیک - خودایان
لی پازی بنو ، له تاریخی صه دو بیستدا له مه ککه ی موکه په مه موه وه فا
بووه . ثم ذاته یش دوو راوی هیه : به ززی و قونبول .

سینیم : عاصیم که کونیه ی ته بو به کړه و کوری ته بو نه جوودی
ته سه دی یه . ثم ذاته له خزمه ق زیری کوری حوبه یش دا که ته ویش له
لای عه بدوللای کوری مه سهوود ته ویش له حه زره ت (ﷺ) قورشان
وه رگرتووه و ، له سالی صه دو بیست و ه وتدا له کووفه یا له سه ماوه
موته وه فا بووه . ثم ذاته یش دوو راوی هیه : یه که م شوعبه ، دووهم
حه فص ، شوعبه مه شهووره به ئینو عه یاش و له سالی صه دو نه وه دو
سیدا له کووفه موه وه فا بووه ، دووهم ته بو عه مر ، (حفص بن سلیمان
بن المغیره) . ثم ذاته ره بیبی عاصیم بووه و له خزمه ق ته ودا ته ربیه ق
وه رگرتووه و له سالی صه دو هه شتادا موته وه فا بووه .

چواره م : ته بو عه مر په بیان کوری عه لای کوری عه عمار
به صری ، ریوایه ق کردووه له حه سه ن به صری و حه سه ن له حه ططان و
له ته بو عالیه . ثم ذاته له سالی صه دو په نجاو چواری هیجریدا موته وه فا
بووه ، ثم ذاته دوو راوی هیه ، یه کیکیان : دوری و ، تهویان :
سووسی یه .

پینجه م : ته بو عه عماره حه مزه ی کوری حه بیبی کووفی . ثم ذاته
له حه لوان له سالی صه دو په نجاو شه شدا موته وه فا بووه و دوو راوی
هیه : خه له فو خه للاد .

شه شه م : نافیعی کوری عه بدولره حمانی کوری ته بو نه عیمی
مه ده نی ، ره ئیسی موقریشان بووه له مه دینه ی مونه ووه ره و له سالی صه دو
شه صت و نودا موته وه فا بووه . ثم ذاته دوو راوی هیه : قالوون و
وه رش .

حه و ته م : کیسائی ته بولحه سه ن عه لی کوری حه مزه ی کیسائی
نه حوی ، مه شهوور بووه به کیسائی ؛ چونکی له کاتی ئیحرامی حه جدا

به رگ و پوشاکی له بهر کر دووه و له سالی سه دو هه شتاو نوډا موته وه فا
 بووه . ئه م ذاته دوو راوي هه يه : ئه بو حارپث له يثی کور ی خالیدی
 مه روزی که له ئه صحابی کیسانی بووه و له سالی دوو سه دو چلدا موته وه فا
 بووه . دووری یش که ئه بو عومه ر حه فسی کوری عومه ری دووری یه ،
 خودای ته عالا جه زایان بداته وه به لوظف و میهره بانی خو ی و ئیمه یش
 له بهر خاطری ئه وان ببه خشی .

(الحمد لله) له فه ضلی مه ننان
 ته و او بوو باسی جه وت عالمه کان

ئه و قورای سه بعه ی صاحب دهره جات
 که بوون به میصباح له بو کائینات

هیوام وه هایه باسی ئه مانه
 قه لای پارێز بی له رووی زه مانه

وصلی الله علی سیدنا محمد وعلی آله وصحبه أجمعین والتابعین
 باحسان إلى يوم الدين .

ده رزی شازده یه م

ئه مجاره کاتی ته جویده و ته رتیل
 ته جوید واجبه بو ئه دای ته نزیل

ته جوید به لوغه ت ئه ی برای دلپاک
 کردنی کاره به وه زعیکی چاک .

له ئیصطیلاحي قوررای قورثانا
ته جويد نه وه يه له گه ل ئيمکانا :

حه قی هه ر حه رفی بێ زیادو نو قصان
جی به جی بکه ی بو فه وزی ئیحسان

حه ره که و سکوون ، وه صل و وه قف و مه د
ئیخفاو ئیظهار و قه لب و ده غم و شه د

ته فخیم و ته رفیق باش ئاگات لی بێ
جی به جی بکه ی بو هه ر حه رفی بێ

مه وضووعی ته جويد له فظی قورثانه
(من حیث الأداء) وا بیسترومانه

غایه ته حسینه له بو تیلاوه ت
بو نه یلی جه زا بو فه وزی ره حه ت

حوکمی وجووبه فه رزه له سه رمان
فه رزی کیفایه ی عامه ی موسولمان

بو خویندنه وه له فه رزی عه ینه
تبی نه گا نه وه ی که خاوه ن زه ینه

یانی فاتیه که فه رزی به ینه
ته جويدی به حه ق له فه رزی عه ینه

باقی تیلاوه‌ی ماباقی قورئان
ته‌جويدی فره‌زه پيويستی ئينسان

مه‌خاريجي حروف

حرووفي عيله‌ ئه‌لف و واو و يی
له‌ هه‌ر که‌ ليمه‌ و شوينیکا هه‌ بی

مادام ساکن بن مه‌ددن ته‌وده‌مه‌
یی له‌ پاش که‌ سره‌ واو له‌ پاش ضمه‌مه‌

ئه‌لف به‌ده‌وام له‌ حه‌رفی مه‌دده‌
هه‌م حه‌رفی لینه‌و عیلله‌ی بی‌ره‌دده‌

به‌لام واو و یی جار به‌جار مه‌ددن
جار به‌جار لینی بی‌مه‌نع و سه‌ددن

بو‌ئه‌م حه‌رفانه‌ له‌ کاتی ته‌دا
مه‌خه‌رج ناوده‌مه‌ له‌ گه‌ل هه‌وادا

به‌لام بو‌واویتی که‌ غه‌یری مه‌دده‌
به‌ینی دوو‌لئوت جیگه‌ و سه‌رحه‌دده‌

حروفي حلق

حروفي گه روو شه شن هه مزه و هي
ناوه راسته كه ي له بو عه ين و حي

ئاخري گه روو مه خره جه بو غه ين
له ژوور غه ينه وه خي ته ي نووري عه ين

قاف و كاف

قاف جي لوهاته بني زمانه
كاف وا له م لاهه به ره و ليوانه

ريكي مه خره جيان له مه لاشووي دهم
پيوسته بو يان يه قين خاطر جه م.

جيم ، شين ، يي

جيم و شين وي مه خره جي هه موان
دائه گري به حق ناو قه دي زمان

له گهل مه لاشووی به رابه ر به وجی
باش ده ریان بخه ئاگات له خو بی

بو ضاد قه راخی زمانه ئینسان
له گهل خریدا له راست و چه بیان

گه لی گرانه ته که للوم به ضاد
یویستی مه شقه لای به عزتی ئوستاد

ضاد حه رفی ساغه قه ت نه یکه ی به ظی
نویژ به تال نه کا ئاگات له خو بی

لام له قه راخی زمانه جیگه ی
له گهل مه لاشوو نه بی تی بگه ی

گه لی گوشاده جیگه ی حه رفی لام
بویه ئاسانه له ریزی که لام

وا له ژیر لاما جیگه ی حه رفی نوون
له گهل مه لاشوو به بی چه ندو چوون

ری له ژیر لاما بو پشتی زمان
نه پروانی دائیم به طوولی زه مان

حه رفی زه لاقه ن لام و نوون و پری
زمان به مانه پاش ده رته په پری

دال و تنی بچووک له گهل حهرفی طی
به سه ری زمان هه موو دینه جی

هه م بنی دانی سه رووی پیشه وه
له بو مه لاشوویش به رزئه بینه وه

ته فارتیکی زوړیشیان هه یه
ماموستای زانا وینه ی بابه یه

صادو سین و زی به سه ری زمان
هه م سه ری دانی پیشووی خواروومان

حهرفی ذال و ثنی له گهل حهرفی ظنی
به سه ری دان و سه رزمان نه بی

به ناوی لیوی خواروو و سه ری دان
له لای سه ره وه فی بکه به یان

واوی غهیری مه د له گهل میم و بی
به هه ردو و لیوی ئینسان دینه جی

به لام له بو واو باش نه کرینه وه
له بو میم و بی لیک نه درینه وه

غونه ده نگیکه ناسک و مه ربوت
دینه دهره وه له برناخی لووت

دەرزى شازدە يەم بە پەخشان

تەجويد لە زمانى عەرەبیدا ، مەعنای : کارى باشکردن ،
لە عورفى قارىشە کە نیشدا ئەو یە : هەر حەرفى حەقى خۆى پى بدەى ، لە
ئىظهارو ئىخفاو ئىدغام و قەلب و غونە و غەبرى ئەوانە لە صیقاتى
حرووف .

مەوضوعى عىلمى تەجويد : ئەلفاظى قورئانى پىروژە لە بارەى
تە لە ففوط پى کردنیانە و بە راستى موافىقى واقع و شەرع .
غایە و فائیدە کە ی : پاراستنى زمانە لە غە لە ط کردن لە خویندە وەى
قورئاندا و گە یشتە بە شیوہى خویندە وەى حەزرى فەخرى عالم (ﷺ)
وہا کە گە یاندوویەتى بە ئە صحابە کانی ، ئەوانیش گە یاندوویانە بە چینی
دوائى .

حوکمی زانینى عىلمى تەجويد : فەرضیەت و وجوبە ،
بە سوورەتى کیفایە ، بۆ پاراستنى قورئانى پىروژ بە ساغى و راستى و بە
سوورەتى فەرزى عەین بۆ ئىنسان بۆخۆى لە واجبیاتى دیندا ، وە کو :
خویندە وەى سوورەتى فاتیحە لە نوێژدا و ئە سوورەتانەى کە لە گەل
فاتیحە دا ئە خوینن ، هەروا لە خویندنى قورئاندا . ئىنسان کە قورئانى
خویند فەرزى عەینە ئە و قورئانە بە تەجويدە وە بخوینیتە وە ، ئە گەرنا
گونە بار ئە پى .

مەخاریجى حرووف

خودای تەعالا بە میهرەبانى خۆى بۆ ئەو کە ئادەمى لە یەك
تەبگەن و چارى پىوستى خوێان بکەن ، و تە و وێژەى پى داون ، کە لە ناو
ئە سبابى تە فاهومدا لە ئىشارە کردن و وێژە نووسى ئاسان ترە .
هۆى ئاسانى یە کە شى ئەو یە کە ئادەمى گیان لە بەرە ، خواوەن هەناسە یە و

هه ځله په هه وا له دهره وه وه رته گړنې بو دهره وونی و له پاش چهند ثانیه په ڪ
 ته وه هه وایه گهرم ته بیت و پیوسته بیکاته دهره وه وه وایه کی تازه ی فینک
 وه ربگریټ . ته م هه وایه که دهره وروور ته کاله لای ژووری گهرووه وه تا
 سه رلیوه کان ، له هه ر شونځې بېرې ده نگیکی تاییه تی لی په یدانه بې ، که به
 عهره بی ناوی حهره وه له کوردیدا (پیت) ی بې ته لین .

بو زمانې ئاده میزادی عهره ب بیست و هه شت حهره هه یه و
 بیست و هه شت مه خره جیان پیوسته ، وه کو باسیان ته که ین . پیش
 باسی مه خره جه کان ته مه بزانه .

هه رکاتی هه مزه ی مه فتوحه ت نایه سه ر حهره فی له و بیست و
 هه شت حهره وه له سه ری راوه ستای ، مه حه لی ته و حهره فته بو
 دهره که وې بو وینه که وېت : (أم) ، ته زانی مه خره جی میم هه ردو و
 لیوه . کاتیکیش وت : (اخ) ، ته زانی مه خره جی خنی گهرووه هه روه ها
 حهره کانی تریش ، جا ته م مه خره جانه وه ربگرن .

۱ - باسی مه خره جی حرووی عیله ، که ته لف و اوو یی یه ، ته م
 حهره فانه مادام ساکن بن ، واته : زه نه یان بیت و حهره فی پیش و او
 مه مضموم و پیش یی مه کسوور بې - وه کو حهره فی پیش ته لف دائمه
 مه فتوحه - ته وه له م کاته دا ، وه کو به حهره فی عیله و حهره فی لین
 ناو ته برین ، ناویش ته برین به حهره فی مه دد .

خو ته گهر ساکن بن و ماقه بلیان مه فتوح بې ته وه به حهره فی
 عیله و حهره فی لین ناو ته برین ؛ که وای ته لف به دهرام حهره فی مه دو
 لینه ، به لام و اوو یی جاری حهره فی مه دو جاری حهره فی لین ته بن .
 مه خره جی حرووی عیله ، کاتی که حهره فی مه د بن ، ناوی ده مه
 له گهل هه وای ده مډا ، به لام مه خره جی و او که حهره فی لین بې ناوی
 لیوه کانه .

۲ - مه خره جی حرووی حه لقی = گهروو ، که شه شن : هه مزه ، هی ،

- عەين ، حى ، غەين ، خى : گەروو . جا مەخرەجى ھەمزە وا لەلای ژوورى گەروو . مەخرەجى ھى لەنزىكى ئەودايە بەلای دەمەو . مەخرەجى عەين ناوہ راستى گەروو . ھەروا مەخرەجى حى لەپال ئەودايە بەلای دەمەو . مەخرەجى غەين لە کەوانەى گەروودايەو مەخرەجى خيش لەلای ئەودايە بەلای دەمەو .
- ۳ - مەخرەجى قاف لە بنى زمانە لەگەل بەرابەرى خوى لە مەلاشو . مەخرەجى كاف لەلای ئەودايە بەلای دەمەو . بە مەخرەجى قاف ئەلین (غلصمە) . بە مەخرەجى كاف ئەلین : (عکدە) .
- ۴ - مەخرەجى جيم و شين و يى زەنەدارى ماقەبل مەفتوح ناوہ راستى زمانە لەگەل ھەوای ناودەمدا ھەتا ئەگاتە مەلاشو .
- ۵ - مەخرەجى ضاد : قەراخى زمانە بەلای راستدا يا بەلای چەپدا لەگەل خريدا لەلای راستەو يا لەلای چەپەو . دەرکردنى ئەم حەرفە بەم شيوە زۆر گرانەو پيوستى بە پى راھاتنە .
- ۶ - مەخرەجى لام قەراخى زمانە لە سەرەو بە خواریو مەلاشووى سەروو بەرابەرى بەشى خوى لە زمان جىگەى دەرکردنى لامە . ئەمە زۆر گوشارە بۆيە ئەلففوظ پى کردنى ئاسانە لەسەر زمان .
- ۷ - مەخرەجى نوون سەرى زمانە لەگەل بەرابەرى خوى لە مەلاشووى سەروو لە ژيەر مەخرەجى لامدا .
- ۸ - مەخرەجى رى : سەرى زمانە لەگەل بەرابەرى خوى لە مەلاشو ، بەلام بۆلای پشتى زمانەو مەيل ئەکات .
- ۹ - مەخرەجى طى گەورەو تى بچووک و دال : سەرى زمانە لەگەل بىخى دانە پيشووەکانى لای سەرەو لەگەل مەلاشوودا .
- ۱۰ - مەخرەجى صادو سين و زى : سەرى زمانە لەگەل سەرى دانە پيشووەکاندا لەلای خواریو .
- ۱۱ - مەخرەجى ظى و ذال و ثى : سەرى زمانە لەگەل سەرى دانە پيشووە ژووروو کاندە .

۱۲ - مه خره جي ڦي سهري دانه پيشووه سهرووه کانه له گهل ناوي لئوي خواروودا .

۱۳ - مه خره جي واوي غه پري مه ددو ميم وې : هه ردو و ليوه ، به لام بو واو نه کرينه وه و بو ميم وې نه نرينه وه به يه کدا .

۱۴ - مه خره جي غوننه ي نوون برناخي لووته که به زماني عه ره ي : (خيشوم) ه .

ده رزي حه فده يه م له صيفاتي حرو و فدايه

حرو و ڦي هي جاء وه کو مه شهووره
ده يان مه همروسه ن باقي مه هجووره

به عزى شه ديده به عزيزكيان نه رمن
به عزى به ينه به ين نزيك به شه رمن

هه روا به م جوړه عوله ماي ته جويد
باسيان کردوون بوړوله ي په شيد

(کسف شخصه حثت) مه و صوفه
به صيفه تي هه مس وه کو مه عرووفه

کاتي ئيخراجيان هه ناسه ي ئينسان
بي ده نگه ده رته چي به ياساي ئاسان

باقی حرفه کان مه هجوورن ته واو
مه ناسه به هیژ دهرئه که ن له ناو .

(اکتب ، قط ، جد) خواوهن شیدده تن
خهرفی (لم نرع) موته وه سسیطن

حرووفی (رخوه) ن باقی حرفه کان
نه رمن دهرئه چن بی تاوو ته کان

(قط ، خصّ ، ضغط) خهرفی ئیستیعلان
به ره وه مه لاشوو سه رئه خه ن زمان

ئه لباقی هه موو حرووفی سوفلین
یه عنی به ئه وصاف دژمنی عالین

له موسته علادا حرووفی ئیطباق
صاده و ضاده و ظا طا به ئیتتیفاق

زمان ئه لکینن به مه لاشوودا
به بی موسافه له هاتوچوودا

باقی مونفه تیج کاتی که ده رچوو
زمان ناچه سبی له سه ره مه لاشوو

(فر من لب) خهرفی ئینزیلاق
زمان ره وینن له سه ره ئیتتیفاق

غه یری نه و شه شه خاوه ن ئیصماتن
له ته له ففوظدا بی ده نگو ماتن

(ذو الجناحین) ه ړی به له هجه ی ساف
خاوه ن ته کراوه و خاوه ن ئینحیراف

به وینه ی دوو ړی نه که وینه ړی
به په له کردن ده رنه چی له جی

لام مونحه ریفه شین ته فه ششی دار
واته : به بوئی خوئی نه کا ئیظهار

به عزى ته فه ششی هم دینینه یاد
بوئی هم بوئی هم بو حه رفی صاد

حرووفی صه فیرزی به و صادو سین
ئاوازه ی دریژ ده رنه خه ن به تین

ضاد موسته طيله دریژه داره
نوطق به م حه رفه بو جه وهه رداره

حه رفی قه لقه له قافه و طی به و بی
له گه ل جیم و دال ئاگات له خو بی

به (قطب جدّ) ضه بط کراوه
قوطب به قه دره له هه موو لاره

دەرزى ھە ڤە يە م بە ڤە خشان

صيفاقى ئەم ھەرفانە كە رابووردن زۆرە يە كەم ھە مسە ، كە مە عنای واىە : لە تە لە ففوط بە و ھەرفانە ھە ناسەى ئينسان بە ڤە نامە كى دەرئە چى . ئە مانە دە ھەرفن : ق ، ئى ، حى ، خى ، سىن ، شىن ، صاد ، فى ، كاف ، ھى . ئە مانە لە (كسفه شخص حثت) دا گردئە بنە وە . باقى حرووفى ھىجاء ھە موو مە جھوورەن و صيفە تە كە يان جە ھەرە لە كاتى تە لە ففوط كردن بە وانە ھە ناسەى ئينسان بە ئاشكرا دەرئە چى . دوەم صيفەت جە ھەرە لە موقابيل ھە مسە وە . سىيەم و چوارەم و پىنجەم لە و صيفە تانە شىددەت و رە خواوەت و تە وە سسوطە ، يە عنى رە قى و نەرمى و ناونجى .

دە ھەرف لە حرووفى ھىجاء شە دیدن ، يە عنى رە ق و سە ختن لە تە لە ففوط پى كردندا ، وە كو : ھە مزە ، بى ، ق ، جىم ، دال ، طى ، كاف ، قاف ، كە گردئە بنە وە لە لە فظى : (اكتب ، قط ، جد) دا . مو تە وە سسوطە كان (يانى ناونجى يە كانيان) ئە مانەن : لام ، نوون ، عە ين ، ميم ، رى كە لە لە فظى (لین عمر) دا گردئە بنە وە . ماباقى حرووفى ھىجاء ھە موو رە خواوەت يان ھە يە ، واتە : لە تە لە ففوط دا نە رمەن .

شە شە م و خە و تە م لە و صيفە تانە ئىستىعلا و ئىستيفالە يە . واتە ھەرفى عولوى و سوفى .

حرووفى ئىستىعلا ئە وانەن كە لە كاتى تە لە ففوط كردن بە واندا زمان بە رزئە بىتە وە بو مە لا شوو ، ئە مانە برىتين لە صاد ، ضاد ، طى ، ظى ، غە ين ، قاف ، خى ، كە لە م سى كە لیمە دا : (قط ، خص ، ضغط) گردئە بنە وە .

ماباقى حرووفى ھىجاء ھە موو حرووفى ئىستىفالەن ، واتە لە كاتى تە لە ففوط كردندا بە و ھەرفانە زمانى ئينسان ناروا ت بو مە لا شوو ، بە لكو

مه یلی خواره وه نه کا .

هه شته م و نویم له م صیفه تانه ئیطباق و ئینفیتاحه ، هه رفی ئیطباق یا مو طبقه نه وانه له کاتی ته له ففوظ پی کردنیانا زمانی ئینسان چه سب نه پی به مه لاشوویه وه . هه رفی ئیستیفاله نه وانه که له کاتی ته له ففوظدا چه سب نابن ، حرووفی ئیطباق عیاره تن له : صاد ، ضاد ، طی ، ظی . باقی هه رفه کاتی تریش حرووفی ئینفیتاحن .

ده یه م و یازده یه م ئینزیلاق و ئیصماته . حرووفی ئینزیلاق یا زه لاقه نه وانه که : زمان له کاتی ته له ففوظ پی کردنیاندا نه جوولی و نه روا . نه مانه شش هه رفن پی ، ری ، فی ، میم ، نوون ، لام . که له : (فر من لب) دا گردنه بنه وه . باقی حرووفی هیجاء هه موو موصمه تن و له کاتی ته له ففوظدا زمان له سه ر عاده ت نه جو لیته وه .

دوازده یه م و سیازده یه م ته کرار و ته فه روده . هه رفی ته کرار ته نیا هه رفی ری پی نوخته یه ، کاتی ته له ففوظی پی نه کری . وه کوردو و هه رف وایه . باقی حرووف فه ردن و ثابتن .

چوارده یه م : صیفه ق ته فه ششی یه ، واته : بوشی له ده نگدا . نه م صیفه ته بو ئی سی نوخته و بو شین به سی نوخته و بو فی و ضادی نوخته دار .

پازده یه م : صیفه ق سه فیره . که صیفه ته بو صادو سینی پی پی نوخته و بوزی نوخته دار .

شازده یه م : ئیستیطاله یه که صیفه ته بو ضادی نوخته دار . هه قده یه م صیفه ق قه لقه له یه ، که صیفه ته بو جیم و دال و قاف و طی و پی ، که له (قطب جد) دا گردنه بنه وه .

ده رزی هه ژده یه م راگرتنی صیقاتی حرووف

صیقاتی حرووف را بگره ته واو
نه کا بینه ده ر نیوه و ناتنه واو

ئه لف که وته پاش حرووفی سوفلی
حه قیان نه رمی یه و ته رقیقی جه لی

هه مزه موطله قه ن ته رقیقی ئه کری
تایبه تی کاتی له م چوار جیدا بی

له گه ل عه ین و حی له گه ل حه رفی ها
یا له سه ر ئیسمی پیروزی (الله)

را بگره هه مزه ی خاوه ن حه ره که
طه پاش واو و بی خاوه ن به ره که

یا هه مزه ی ساکن له پاش موچه ره که
چاودیری بو تو باشه و موباره که

بی بخوینه وه به جه هرو شیدده ت
له هه ر شوینی بی به عه زم و هیممه ت

بَنِي (برق ، باطل ، بهم ، بهما ،
بِذِي) ره قيقه له لای عوله ما

به لام بَن له ناو (ارکب معنا)
ده غمه له میمدا ئه ی خواوه ن مه عنا

وه صفی حه رفی قَ باش به جی بینه
شیدده ت و هه مسی ته واو بنوینه

گرانه ئه دای قَ له گه لَ قَ دا
له گه لَ سین و شین هه م له گه لَ ری دا

له گه لَ صادو ضاد له گه لَ حه رفی طنی
هه روا له گه لَ ظنی ئاگات له خو بَن

تبی زه نه داری ته ئنیث ده غم ئه بَن
له دال و قَ دا هه م له حه رفی طنی

ئیظهار ی ته کری له پَیش جیم و ئنی
له پَیش سین و زنی له گه لَ صادو ظنی

ئه مه ی که نووسیم قیرائه ی حه فسه
لادان له ده رزی پَیشه وا نه قصه

ئنی له (لَبِثُّم) ئیظهار ته کری
هه روا (أورثتم) با جیگه بگری

هه ركه س به ريگه ي چه فصا ساليكه
به ئيدغام ئه لّ : (يَلْهَثْ ذَلِكَ)

ئيظهاري چه قه جي مي زه نه دار
له گه لّ ئه م هه شتا ئه ي براي هوشيار

قّ دال و ذال و ريّ زي سين و لام
هي ئاخريانه ئه ي براي ئارام

حّ پي يان بكه به به ياني صاف
له گه لّ صادو طّ له گه لّ حه رفي قاف

(حِطَّة) و (حَضْحَص ، حَقّ) بو ميثال
بكه به سه رمه شق بو گه و ره و مندال

خّ له كاتيكد ئه ئيخوينته وه
شيدده ي پيوسته لّ ئي نه بيته وه

دال حه رفي چه هره و قه لقه له و شيدده ت
چاو ديري ئه وي براي به عيززه ت

كه گه يشته دال يا گه يي به قّ
نه ياساي ته جويد ده غمي ديته جيّ

له پيش حرووفي (بل نفخر) هه موو
ئيظهاري فه رزه لانه ده ي به موو -

پیش، ئەم ھەرفانەیش ئیظھاری فەرزە
لای ھەفصی راوی ئەو ڤاتە بەرزە

جیم و ذال و زی سین و شین و صاد
له گه ل ضاد و ظی وه ریگره ئیرشاد

ده غمی ذال ته کرنی له ذال و ظی دا
به یثتییافی قوراء له م جیدا

ٹیڑھاری تہ کا حصہ فص بوئرشاد
پیش ق و جیم و دال ، ری ، زنی سین و صاد

رئی کائی گیرا واته : موشه ددهد
 ئیخفای ته کرا ری مه طلویه و مه قصه د

که که و ته پیش نوون یا له پیشی لام
 ئیظهاری فه رزه لای حه فصی ئیمام

یہ کہم (وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ)
دوہم بہ وینہی (وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ)

ری کہ مه کسور بی فہ رزہ نہ سہرمان
تہ رقیقی بکہ پن بہ گو پڑہی ٹمکان

موتہ حریریک بن مابہ عدی یا نہ
پیش ئیستیعلانی یا دوورہ لانہ

که سره ی ته صلی بّ یا عاریضی خاص
یا بو ئیماله و په وم و ئیختیلاس

که سره ی ئیماله لای حه فصی ئیمام
به س له (مجرها) دینه ناو که لام

هه روا رنی ساکن ته رقیقی ته کری
کاتی پاش که سره جیگه ی خوی بگری

که سره ی لازمی ته صلی موته صیل
وه کو (مریّه) به قه ولی فاصیل

یا خود سکوونی بووبی به فاصیل
وینه ی (ذکرو سخر) به وه قفی حاصل

به بّ ئیتتیسال به ئیستیعلا ی خاص
به وینه ی (مرصاد) یا وینه ی (قرطاس)

یا به یی ساکن یا ته لفیکی وا
ئیماله ی بگری بو سووکی صه دا

میثالی یه که م به وینه ی (خبر)
دووه م (فی الغار) ته ی برای به صیر

ئیر هه ر ته فخیم فه رزه له بو ری
مادا ۱ به غه یری ته م حالانه بّ

دهی ته فخمیم فه رزه بو ری (ارجعوا)
(الذي ارتضى) هم (أم ارتابوا)

هه روا (مرصاد) و (قرطاس) و (فرقه)
ته فخمیم له بو ری له مانه حه ققه

ری (کل فرق) له بهر که سره ی قاف
جی ئیختیلافه لای قورای نه شراف

هه روه هایه ری له (عین القطر)
له بهر که سره ی قاف (فاقرأها واذر)

زی حه رفی جه هره و خاوه ن ضه فیره
چاودیری نه کا نه وکه سه ی ژیره

سین پیش حرووفی (جوزه قشط)
ئیظهاری نه وی بی شوبه ی غه له ط

باش نه دابکه حه رفی شین له گه ل
حه رفی ق و جیا نه ی برای نه فضه ل

صاد پیش حرووفی (حدة غلط)
ئیظهاری نه وه لامه ده قه ط قه ط

جیا بکه ره وه صاد له حه رفی سین
وه کور سین له ق وینه ی (نستعین)

ضاد ئیظهار بکه له لای حه رفی ق
جیم و شین و غه ین له گه ل طی و ظی

طی که که و ته پال حه رفی دال و ق
ئیظهار ی حه قه ئه بی بیته جی

ئه گه ر طی گه و ره که و ته پیشی ق
فه رزه ئیطباقی له بیرت نه چی

وه کو (احطت) وه کو (بسطت)
وینه ی جوانن لیره دا به سته

ظی حه رفی عولوو جه هرو ئیطباقه
چاودیری وه صفی جی ئیستیفاه

جیا بکه ره وه به له فظی شیرین
ظی له حه رفی ذال ئه لیم ئافه رین

عه بی ساکن بی به وینه ی (مَعروف)
ئیظهار ی فه رزه ئه ی برای ره ئووف

حه ره که ی عه بی به بی دوو فه تحه
ئیظهار ی بو تو باعیشی مه دحه

هه روا حه رفی عه ین له کاتی ته شدید
چا دیری شه دده ی فه رزه به ته جوید

غه ینّ ساکن بّ له پیش صادوشین
ئیظهاری ته ویّ ته ی برای شیرین

حه رفی ره فیقی حه رفی ئیستیعلا
ئیظهاری ته ویّ بیلی به رمه لا

فیّ له گه لّ فیّ دا له گه لّ میم و واو
هم له گه لّ بّ دا گرانه ته واو

جیی ئیختیلافه ده ربربینی قاف
له (نخلقکم) دا لای قورپرای ته شراف

به عزیکیان به ده غم به عزّی به ئیظهار
ده غمه لای حه فصی خاوه ن ئیعتیار

هه روا ریعایه ی وه صفه کانی کاف
پیوسته له بو قاریی به ئینصاف

پیوسته ئیظهار له بو قاف و کاف
له یه ک که لیمه و دوو که لیمه ی صاف

هه روا ئیظهاری دوو کافی ئاوا
حه ره که دار بن له به رو دوا

یه که م ته لف که حه رفی عیلله و مه ددولینه و حه رفیکی هه وائی یه ،
 پیویسته به نه رمی له ده م ده رجیت ته گه ر له پاش حرووفی سوفلی یه وه بی ،
 وه کو بآ ، تاب ، جاء ، وه کو پیویسته ته ماشای ته فخیمی بکری ،
 ته گه ر له پاش حرووفی ئیستیعلآوه بی ، وه کو (قال و غالب و ظالمین) .
 دووهم : هه مزه که له حرووفی حه لقه و له حه رفه گه رانه کانه ،
 پیویسته هه مووکاتیک ته رقیق بکری و به نه رم بخوینریته وه ، به تاییه ،
 له گه ل عه ین و حی و هی دا ، وه کو (أعبدُ) وه (أحمدُ) وه (اهدنا) . یا
 له سه ر ئیسمی ذات وه کو «الله» .

هه روا پیویسته چاودیری هه مزه بکری ته گه ر موته حه ریک بی
 له پاش واوو تی وه وه کو (واذا) و (تؤذهم) یاخود ساکن بی له پاش
 موته حه ریکه وه ، وه کو (یؤمنون) . پیویسته هه مزه ی دووهم له
 هه مزه کانی (أعجمی) به ته سهیل بخوینریته وه ، واته له به ینی هه مزه و
 ته لفدا له سه ر قیراته تی عاصیم .

سییه م بی که له حرووفی جه هره ، پیویسته ریعایه تی له هه موو
 شوینیکدا ، به لام ته رقیق ته کری و به نه رمی ته خوینریته وه له وینه ی
 (برق) و (باطل) و (بهم و بهما) و (بذی) . ته گه ر ساکن بوو له پیش
 میمه وه قه لب ته کری به میم و به غوننه وه ته خوینریته وه وینه ی (ارکب
 معنا) .

چواره م حه رفی تی . پیویسته ریایه ت بکری له گه ل میثل
 خویدا ، به م جوړه ده غم بکری له میثله که یداو به قووه ت بخوینریته وه
 وینه ی (وتبتل) . هه روا ریعایه ت بکری له گه ل سیندا وه کو (نستعین) و
 (مستقیم) . وه له گه ل حه رفی شین و جیم و زی و صاد و ضاد و طی و ظی دا
 وه کو : اشترى ، ولا تجرد ، وتزدری ، وتضربون ، وتضربون ، فاذا
 تطهرن ، وتظاهرون .

هه روا پیویسته تی ته ننی شی ساکینه ده غم بکری له دال و تی و
 طی دا ، وه کو : أجبت دعوتهما ، فما ربحت تجارتهم ، ودت طائفتهم .

ثیمامی حەفص ئیظھاری تیی تەئینی ساکینە ئەکا لە پیش جیم و
 ئی وزی و سین و صاد و طی دا ، وینە ی : نَصَبَتْ جُلُودَهُمْ ، کَذَبَتْ
 نَمُودْ ، حَبَّتْ زِدْنَاهُمْ ، انزَلَتْ سُورَةٌ ، حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ ، کانت
 ظالمة .

پینجەم حەرفی ئی پێویستە ریعایەتی مەخرەج و ئەدای بکری و
 پێویستە ئیظھاری لە پیش حەرفی ق دا وینە ی : (لَبِثْتُمْ واورثتم) وە لە لای
 حەفص دەغم ئەکری لە ذال دا وە کو : (يَلْهَثْ ذَلِكَ) .

شەشەم حەرفی جیم کە لە حرووفی قەلقە لە یە ، پێویستە ریعایەتی
 جەهرو شیددەتی بکری ، مەخسوس کاتی ساکن بێت و بکە وینە پیش ق و
 دال و ذال و ری و زی و سین و لام ، وینە ی : اجْتَنِبُوا ، أَجْدَر ، مجذوذ ،
 تجري ، لا تجزي ، أجسامهم ، فاجلدوا ، ولا تجهروا .

حەوتەم حەرفی حی کە لە حرووفی حەلقە ، پێویستە ریعایەتی
 بکری ، مەخسوس لە صاد و قاف و طی دا ، وینە ی : حَصَّحَصَّ
 الْحَقُّ ، حِطَّةٌ ، حَقٌّ .

هەشتەم حەرفی خیی ریعایەتی پێویستە ، بەتایبەتی کاتی کە
 موشە دەدە ب ، وە کو : سَخَرْنَا .

نۆیەم حەرفی دالە کە لە حرووفی قەلقە لە یە و حەرفی جەهرو
 شیددەتە ، ریعایەتی پێویستە بەم شیوە کە دەغم بکری لە وینە ی خویدا ،
 وە کو : وَقَدْ دَخَلُوا . وە لە ق دا ، وە کو : لَقَدْ تَابَ اللَّهُ . وە ئیظھاری
 بکری لە پیش حرووفی (بل نفخ) وە کو : فَقَدْ بَاء ، وَلَقَدْ لَقِينَا ، قَدْ
 نَرَى ، فَقَدْ فَاَزَ ، وَقَدْ خَابَ ، لَقَدْ رَأَى .

ثیمامی حەفص ئیظھاری ئەکا لە پیش ئەم حەرفانە دا : جیم ،
 ذال ، زی ، صاد ، ضاد ، سین ، شین ، طی ، میثالە کانی : قَدْ
 جاءكم ، لَقَدْ ذَرَأْنَا ، لَقَدْ زَيَّنَّا ، لَقَدْ صَرَّفْنَا ، قَدْ ضَلُّوا ، قَدْ سَمِعَ اللَّهُ ،
 قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا ، لَقَدْ ظَلَمَكَ .

دە یەم حەرفی ذالە کە لە حرووفی جەهرو شیددەتە ، پێویستە لە

مه خره جه وه باش دهر بکړی ، وه ده غم نه کړی له وینه ی خویدا وه کو : اذْ
 ذَهَبَ . وه له ظنی دا وه کو : اذْ ظَلَمْتُمْ .

ثیمامی حه فص ئیظهار ی نه کا له گه ل نه م حه رفانه دا که عیاره تن
 له : قَوْ جِیم و دال و ری و زنی و سین و صاد ، میثاله کان : اذْ تَبَرَّأ
 الذِّینَ ، اذْ جَاءَکُمْ ، اذْ دَخَلُوا ، اذْ رَأَى ، اذْ سَمِعْتُمُوهُ ، اذْ صَرَفْنَا .

یازده یه م حه رفی ری یه که حه رفی جه هرو ته وه مسو طو ته کرار و
 ئینحیرافه . پیویسته ته ماشای نه م صیفه تانه ی بکړی مه خسوس کاتی
 موشه دده د بی ، وه کو : اذْ تَبَرَّأ ، وه واجبه ئیظهار بکړی له پیش نوون و
 لامه وه ، وینه ی : وَقَرْنَ فِی بُیُوتِکُنَّ ، وَاسْتَغْفِرْ لِهِنَّ ، جائه گه مه ضمووم
 یا مه فتوح بوو نه وه ته فخمی واجبه ، نه گه مه کسووریش بوو واجبه
 ته رقیقی ، خواه که سره که ی نه صلی بی یا عاریض بی حه تنه به هو ی
 ئیماله وه ، وهك : مَجْرِبَهَا ، یاخود به واسیطه ی روم یا ئیختیلاس بیت ،
 وه گو له وه قفدا به یان نه کړین . نه گه ساکنیش بی نه وه ته رقیقی واجبه له
 پینج حالا : به که م نه وه یه که له پیشه وه که سره یه کی لازمی نه صلی
 موته صیل بیی ، وه کو : رسالات رَبِّ . دووه م نه وه یه که ساکن بی
 له پاش که سره ی موته صیله وه ، وه کو : مَرِیة . سینه م نه وه یه له پاش
 که سره یه که وه بی که فه صل له به نیاندا بیی به ساکنی غه یری حه رفی بی بی
 وه کو : ذِکْر و سِخْر . له حالی وه قفدا له سه ر نه وه حه رفی ری یه . چواره م
 نه وه یه که له پاش که سره یه که وه بی که فاصیل له به نیاندا بیی ساکینه بی ،
 وه کو : خَبِیر ، قَدِیر ، بصیر . به وه قفه له سه ر ری . پینجه م نه وه یه که له
 پاش نه لفقیکه وه بی ئیماله بکړی ، وه کو : فی الغار ، که له ئیماله دا نه بی
 به : فی الغیر .

به لی ئیختیلا فی قاریته کان هه یه له که لیمه ی : فِرْق و قَطْر ، به
 که سره ی حه رفی نه وه ول ، به عزنی ته فخمی ری نه کا ، چونکی حه رفی
 ئیستیعلاء مو عاریضی ته رقیقه ، به عزنی ته رقیقی نه کا له بهر که سره ی
 ماقه بل ری و موبالات نا کا به حه رفی ئیستیعلاء له دواوه .
 حا بینا له سه ر نه وه و اعیده ی رابووران واجبه ته فخمی ری

(ارجعوا) و (ام اُرتابوا) و (الذي ارتضى) ، چونكى كه سره‌ى همزه‌ى ارجعوا ، لازم نيه و كه سره‌ى ميمى ام اُرتابو ، عاريضه و كه سره‌ى ذالى : الذى ارتضى ، فصل بووه له رى كه به ينى الذى ، هرچند له ته له ففوظدا لاچوو له بهر (التقاء الساكنين) .

دوازده يه م حه رفى زى يه كه حه رفى جه هرو صه فيرو شيده ته و ريعايه تى ته و صيفه تانه‌ى واجبه ، مه خسوس فهرق كردن له به ينى خوى و ظى گه ورده دا .

سيازده يه م حه رفى سينه كه حه رفى جه هرو صه فيرو شيده ته ، ريعايه تى صيفه ته كانى واجبه و پيوسته ئيظهار بكرى له گه ل ته م حه رفانه دا : ق ، جيم ، رى ، زى ، شين ، طى ، قاف .
 مثاله كانى : نستعين ، مسجد ، وإذا النفوس رُوجت ، مسرورا ، واشتعل الرأس شيباً ، ويسطون ، ويسقون .

چوارده يه م حه رفى شينه كه له حه رفى همس وره خاوه ته ، پيوسته ريعايه تى صيفاتى و پيوسته ئيظهارى له گه ل : ق و جيم دا وه كو : (يشترون) و (تشابهت) و (شجرة) .

پازده يه م حه رفى صاده كه له حورووفى همس و شيده ته ريعايه تى صيفه ته كانى پيوسته و ئيظهارى واجبه له گه ل ته م حه رفانه دا : ق ، حى ، دال ، صاد ، طى ، غه ين . مثاله كانى : حرصتم ، أصحاب ، أصدّق ، واضطرب ، ولتصغى .

شازده يه م حه رفى ضاده كه له حرووفى جه هرو شيده ته ريعايه تى صيفه ته كانى واجبه ، مه خسوس له گه ل ته م حه رفانه دا : ق ، جيم ، طى ، ظى ، غه ين . مثاله كانى : أفضتم ، فى المضاجع واضطر ، وانقض ظهرك ، ضغناً .

حه فده يه م حه رفى طى يه كه له حرووفى جه هرو شيده ته و ئيظباقه ، پيوسته ئيظهارى له گه ل تى بچوو كدا وه كو : تطهّرُن ، و أحطت و بسطت ، وه له گه ل دال دا .

هه ژده يه م حه ر في ظي يه كه له حرووفي جه هرو شيدده ت و
 ئيطباقه ، پيوسته ريعايه تي صيفه ته كان و به نه وعي ئه دا بكرى كه
 جيا بگريته وه له ذال .

نوزده يه م حه ر في عه يه كه له حرووفي حه لقه و پيوسته ريعايه تي
 بكرى ، مه خسوس كاتى كه موشه دده د بى وه كو : يَصْعَدُ ، يا ساكن بى
 له به ينى دوو موته حه ريكد ، وه كو : بالمعروف . يا مه فتووح بى له به ينى
 دوو موته حه ريكد ، وه كو : وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا .

بيسته م حه ر في غه يه ، ئيظهاري پيوسته به تاييه تي كاتى كه ساكن
 بى وه پيش ضاده وه بى وه كو : المغضوب . يا له پاش شينه وه بى ، وه كو :
 يغشى ، هه روا ئه گه ر له گه ل حرووفي ئيستيعلادا بى ، وه كو : (غَضَبَ
 اللَّهُ) و (غَضَبَا) .

بيست وه كه م حه ر في في يه ، ئيظهاري پيوسته كه له گه ل : بى و
 ميم و واودا بى ، وينه ي : (فَبِأَرْحَمَ) و (يَعْلَمُ الْمُسْئِدَ) و (لَوْفُوهُمْ
 أَجْرُهُمْ) .

بيست و دووه م حه ر في قافه له حرووفي قه لقه له يه ئيظهاري واجبه ،
 مه خسوس كاتى ساكن بى ، يا له گه ل كافدا بى ، وه كو : خَلَقَكُمْ . له
 قافى ساكندا له پيش كافه وه قاريته كان ئيختيلافيان بووه له ده غمداو له
 ئيظهارد ، به لام ئيمامى حه فص ئيختياري ده غمى قاف له كافدا
 ئه كا .

بيست و سييه م حه ر في كافه ، پيوسته ريعايه تي ، مه خسوس ئه گه ر
 ئه گه ل كافىكي تردا بكه و يته يه ك و هه ردوو كيان موته حه ر پريك بن ،
 وه كو : مَا سَأَلَكُمْ فِي سَقَر .

ده رزی نوژده یه م

لام له گه ل نوونا یا لامی مه کسوور
وه کو : (الله) و وه کو : (لَنْ تَبُورَ)

هه ردوو لامانی : (وَلْيَتَلَطَّفْ)
ته وقیفیان بکه ی ته گه ی به شه ره ف

سکوونی لامی له فظی (أُنزِلْنَا)
ئیظهاری ته وی به قه د تووانا

لامی بینای فیعل ئیظهاری فره زه
وه ربگره له من ته م ده رزه به رزه

وه کو (قل نعم ، التقى ، وقال ،
ضللنا إذا لم نرَعْ الكمال)

ماضی و موزاریع ته مر یه کسانه
مه ر له دوو جیدا باشیان بزانه

یه که م له گه ل لام دووه م جه رفی ری
له سه ر یاسای ده غم با ده غم بکری

لامی که وته سه ر ئیسمی جه لاله
ئیظهاری به جه ق حوسنی فیعاله

وهكو (على الله) هم لامى (ولا)
له (ولا الضالين) نهى براى والا

لامى ساكن بى ده غمى كه له رى
ته نيا (بَلْ رَانَ) ئىستينا نه كرى

لامى (بل) و (هل) لای حه فصی ئیمام
له پیش نه م هه شتا ظاهره ته مام

ق ، ئى ، زى و سین ، ضاد و طاء و نوون
وینهى له شه رحان به بى چه ندو چوون

میم جه هرو شه دده ته واو بینه جى
هه روا غوننه یشى كه موشه دده د بى

میمى زه نه دار كه وته پیشى بى
نه بى غوننه كه ی به ئیخفاوه بى

به لام كه وته پیش باقى حه رفه كان
ئىظهاری فه رزه لای قاریته كان

مه خسوس كه گه یشته به واوو به فى
ئىظهاری به لیو فه رزه بینه جى

له هه رشو ئینیکدا میمت كه وته دهم
ته رقیقى فه رزه براى موخته ره م

لام له حرووفی جه هرو ته وه سسوطه ، پیوسته ته رقیق بکری له
 چهند شویندا . یه کهم کاتی که مه کسور بی وه کولامی : (الله) .
 دووهم : کاتی له پاش مه کسووره وه بی وه کولامی ئیسمی جه لاله له پاش
 لامی حه رفی جه ره وه ، وه کو : (الله) . سییه م : کاتی که له گهل نووندا بی
 وه کو : (لنا) و (أنزلنا) و (لن تبور) . چواره م : لامه کانی (ولیتلطف) .
 پینجه م : لامی که له بینای فیعلدا بی تیکرا ، وه کو : قَالَ ، يَقُول ، قُل .
 شه شه م : کاتی که ساکن بی و نوون له دوايه وه بی ، وه کو : قل نعم .
 حه وته م : لامی نافیه ی (ولا الضالین) . هه شته م : لامی که داخل بیی
 له سه ر ئیسمی جه لاله ، وه کو : (إلى الله) و (على الله) .

هه روا پیوسته بو لامی که ساکن بی له پیش حه رفی ری وه
 ده غم بکری له ورئی دا ، وه کو : (وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا . وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ
 وَارْحَمْ) . به لام جومله ی : (بَلْ رَانَ) جیاکرا وه ته وه له وقاعیده ی وه
 لامه که ی ده غم ناکری له ری دا ، نه کا که لیمه ی : (بَلْ) بو ئیضراب
 له گهل فیعلی ماضیدا ئیلتیاسی بیی به ته ثنیه ی (بَرَّ) وه . میثالی ئیظهاری
 لامی (بَلْ) و (هَلْ) له پیش نه وه هشت حه رفانه وه که وتمان ، وه کو :
 (هَلْ تَأْتِيهِمْ) و (هَلْ تُوبُ الْكَافِرَ) و (بَلْ زَيْنَ) و (بَلْ سَوَّلَتْ) و (بَلْ
 ضَلُّوا) و (بَلْ طَبَعَ) و (بَلْ ظَنَنْتُمْ) و (هَلْ نَذَلَكُمْ) .

تائیسته باسمان له لامی ته عریف نه بوو . حوکمی لامی ته عریف
 نه وه یه که ده غم بکری له چواره حه رف له حرووفی هیجاء : قَ ، ثَ ،
 دال ، ذال ، رَ ، زَ ، سین ، شین ، صاد ، ضاد ، طَ ، ظَ ،
 لام ، نوون ، وه کو : التَّوبَةُ ، الثَّوَابُ ، الدِّينُ ، الذِّكْرُ ، الرِّزْقُ ،
 السَّمْعُ ، الشَّهَادَةُ ، الصَّبْرُ ، الضَّالِّينَ . الظَّالِمِينَ ، اللُّوْلُو ،
 النِّجْمُ . ئەم لامه له سه ر ئەم حه رفانه بیی ئەلین لامی شه منسیه .

لامی ته عریف له گهل غه یری ئەم حه رفانه دا ئیظهار شه کری ،
 وه کو : القمر ، الجَنَّةُ ، الحمد ، الخیر ، العلم . ههروهه
 ئەوانی تریش . ئەم لامه بیی ئەلین لامی قه مه رییه چونکی وه کولامی :

القمر ، وایه و ده غم ناکړی له وچه رڼه دا که نه لکي پي ښه وه .
 بیست و پینځه م : میمه که حه رڼی جه هرو شیدده ته ، ریعایه تی
 صیفه ته کانی واجبه و پیوسته ئیخفاء بکړی له وکاته دا بکه و ښه پيش حه رڼی
 بڼ ، وه کو (جَزِينَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا) وه ئیظهار بکړی له پيش باقی حرو وڼی
 هیجاوه ، مه خسوس له پيش فی وه ، وه کو : (هُنَّ فِيهَا) و له پيش
 واویشه وه ، وه کو : (غیر المغضوب علیهم ولا الضالین) . نه م ئیظهاره
 له م شونډه دا ناوښه بری به ئیظهاری شه فیه وی .

ده رزی بیسته م

نوون حه رڼی جه هره و به لین مه و صوفه
 وه صفی غونډه که ی به حق مه عرو و فیه

ده ربره غونډه ی نوونی موشه دده د
 ته رقیق بو نوونی (إِنَّا) تاته به د

ئیظهار ی زه نه ی نوونی (أَنْعَمْتَ)
 غه ښی (الْمَغْضُوب) بو ته جوید به سته

نوونی ساکینه و ته نوین به هه ردو و
 چوار حاله ت هه یه بیان زانه زو و

ئیظهار و قه لب و ئیخفا و ئیددیغام
 به یانیان نه که م بو غایه ی ئیفهام

فه رزه ئیظهاریان بو حه رفی گه روو
له له فظیکدا بن یاخود له ناو دوو

(یناؤن . ینهون) بو وینه ی به که م
(من أمر . منهم) بو وینه ی دووه م

(حفیظ علیهم) بو وینه ی ته نوین
(فخذہ وکن من الشاکرین)

قه لب ته کرین به میم له پیشی بیدا
له گه ل غوننه داو ئیخفا له جیدا

(من بعد) وینه ی قه لبی به که مه
(سمیع بصیر) وینه ی دووه مه

ده غم ته کرین له گه ل غوننه به ته صمیم
له واوویی دا هه م له نوون و میم

له به ر ئیلتیاس ئیستیشنا کران
(بنیان ، دُنیا ، قِنوان ، صِنوان)

ده غمیش ته کرین له لام وری دا
غوننه هه رامه به لام له وجیدا

لاکین (من راق) لای هه فصی ئیمام
شوینی ئیظهاره نه ک جی ئیددیغام

ثِيخْفَاي ته نوین و نوونی زه نه دار
لا باقی حرووف فهرزه به قه رار

نوون حه رفی جه هرو ته وه سسطو غوننه یه ، وه له له فظی (اَنَا) دا
ته رقیقی پیویسته ، وه له کاتی سکووندا ئیظهاری لازمه ، وینه ی :
(أَنْعَمْتَ) . وه کو چوَن غه یینی ساکن له : (غَيْرِ الْمَغْضُوبِ) دا ئیظهاری
پیویسته .

جایزانن ته حوالی ته نوین و نوونی ساکینه چوارن : ئیظهاری .
ئیدغام . قه لب ، ثِيخْفَاي (مع الغنة) . ئیظهاریان واجبه له گهَل حرووفی
حه لَقْدَا ، خواه ته و نوونه ساکینه له گهَل حه رفه حه لقه که دا له یه ک
که لیمه دا بن ، وه کو : تَأَوَّنَ وَتَنَهَوْنَ . یا له دوو که لیمه دا بن ، وه کو :
مِنْ أَمْرٍ مِنْهُمْ . میثالی ته نوین له گهَل ئه م حه رفانه دا - که له واقیعه دا ته وان
له دوو که لیمه دا ته بن - وه کو : حَفِظْتُ عَلِيمٌ . هه موو میثاله کان : مِنْ
أَمْرِنَا . رَسُولُ أَمِينٍ . مِنْ هَادٍ . سَلَامٌ هِيَ . أَنْعَمْتَ . سَمِيعٌ عَلِيمٌ . إِنْ
حَكَمْتُمْ ، غَفُورٌ خَلِيمٌ . مِنْ غَلٍّ . عَزِيزٌ غَفُورٌ . مِنْ خَيْرٍ . قَرَدَةٌ
خَاسِئِينَ .

ئیدغامیان ته کیری کاتی بکه ونه پیش حرووفی : (يَزْمَلُونَ) وه وه ،
به لام ده غمیان له لام و ری دا بی غوننه یه و له بی و میم و واوو نوون دا
به غوننه ده بی ، میثالی ده غمی بی غوننه وه کو : مِنْ لَدُنَّا . يَوْمَئِذٍ لَخَبِيرٌ .
مِنْ رَبِّكُمْ . مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ . میثالی ده غمی به غوننه پیش وه کو : فَمَنْ
يَعْمَلْ . يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ . مِنْ وَاقٍ . جَنَابٍ وَعُيُونٍ . مِنْ مَحِيصٍ . صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ . مَنْ نَشَاءُ . عَذَابًا نَكْرًا .

قَه لَبِيان دینه جی ، به م جوړه قه لبی ته نوین و نوونی ساکینه ته کیری
به میم کاتی که بکه ونه پیش حه رفی بی وه ، وه کو : (مِنْ بَعْدٍ) و (سَمِيعٌ
بَصِيرٌ) .

ئىخفايش ئەكرىن لە پىش غەيرى ئەو حەرفانە كە باسيان كرا ،
 ۋە كو : لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ . جَنَاتٍ تَجْرِي مِنْ تَلْتَلِي اللَّيْلِ . مَاءً ثَجَاجًا . مَنْ
 جَاءَ . كَثِيرًا جَزَاءً . عِنْدَ رَبِّهِمْ . ذَكَا ذَكَا . مُنْذِر . جَنَاتٍ عَذْبٍ ذَلِكَ .
 مِنْ زَوَالٍ . يَوْمَئِذٍ زُرْقًا . مِنْ سُوءٍ . بَشَرًا سَوِيًّا . مِنْ شَيْءٍ . غَفُورٌ
 شَكُورٌ . مِنْ صِيَاصِيهِمْ . رِجَالٌ صَدَقُوا . مَنْصُودٌ . قَوْمًا ضَالِّينَ . مِنْ
 طُورٍ . قَوْمًا طَاغِينَ . مِنْ ظَهِيرٍ . قَوْمًا ظَالِمِينَ ، أَنْفُسُكُمْ . كِتَابًا فَذُوقُوا .
 مِنْ قَرَارٍ . شَاعِرٌ قَلِيلًا . مَنْ كَانَ . فِي يَوْمٍ كَانَ .

هني (جباھهم) لە گەل (عالیە)
 هنی (یعلمە) لە گەل (مالیە)

ئىظھاریان لە سەر یاسای تەجویدە
 تەجوید کردە ۋە ی قاریی رەشیدە
 دەربەرە دوو یی کە مۆتە حەررێك بن
 بە لە شە کلێشدا ناموافیق بن

ئەو یی مە کسوورە و لە پاش مە فتووحە
 عە کسێشی ئیظھارە بو ئەو مە مدووحە

یی مۆتە حەررێك ماقە بلی ساکن
 حە قی ئیظھارە باش ئاگادار بن

زەنە دەربەرە لە پىش هە مزە و هنی
 لە پىش عەین و نوون ئاگات لە خۆت بی

هە موو حوکمی یی هە یە لە بو واو .
 پێویستە بو تو چاودیری تە واو

هئَ له حرووفی حەلقەو ھەمەسە ، واجبە ئیظھاری بکری ،
 مەخسوس کاتێ کە دوو هئ بکەونە یە ک ، وەکو : جَبَاهُھُمْ .
 ئیظھاری یی واجبە مەخسوس ئەگەر مەخسوس بێ لە پاش فەتخەو
 یا مەفتوح بێ لە پاش کەسەرەو ، ھەروا ئەگەر مۆتەحەرریک بێ لە پاش
 ساکنەو بە مەرجی ئەو ساکنە تەنۆین و نوونی ساکنە نە بێ . وە واجبە
 سکوونە کە ی دەربیری کاتێ لە پیش ھەمزەو بێ ، وەکو : لَا تَيَّاسُوا ۖ یا
 لە پاش هئ وە بێ وەکو : فیه . یا لە پیش نوونەو بێ . وەکو : اَيْنَ الْمَقَرِّ .
 یا لە پیش عەینەو بێ وەکو : فی عین . حەرفی واو لە ئەحکامدا وەکو یی
 وایە .

بە عزى یاسای گشتی

نەرمی و ناسکی حرووفی سوفلی
 رابگرە بە حەق بە موعتەدیل

تەفخیمی حەرفی ئیستیعیلاو ئیطباق
 حوممکی قورایە (على الاتفاق)

حەرفی قەلقە لە ئەبێ ظاہیر بێ
 بە تاییەت کاتێ زەنە ی دائیر بێ

لە زەنە ی وە قفا قەلقە لە ی کویران
 لە زەنە ی حەرفا قەلقە لە ی صوغران

(الله أَحَدٌ) وینە ی یە کە مە
 (أَقْرَبُ إِلَيْهِ) وینە ی دوو مە

له مه وپېش باسی چاودېری صیفات یه که یه که ی حرووی بی .
 کرد ، لیره یش به شیوه ی گشتی باسی صیفته ی به عزه کوومه له حرووی
 ته که بن :

حرووی سوفلی که غه یری حرووی ئیستیعلان ، پېویسته ته ماشای
 سووکی و ئیستیفاله یان بکری . حرووی ئیستیعلاء زیعایه ی عولویه تیان
 بکری ، به تاییه ی هره فیه طباقه کان ، زور ریعیایه تیان لازمه . پېویسته
 ریعیایه ی حرووی قه لقه له بکری و باش دهر بیرین . به تاییه ی کاتی ساکن
 بن و له کاتی سکونی وه قفدا زورتر مولا حه ظه یان بکری . به هره ی
 ساکنی ناو که لیمه وه کو قافی (أقرب إلیه) نه لېن : قه لقه له ی صوغرا . به
 ساکنی حالی وه قف نه لېن : قه لقه له ی کوبرا ، وه کو (الله أخذ) .

ده رزی بیست و یه که م

ئیدغام نه مه یه هره ی زه نه دار
 گوم بکه ی ته واو له هره که دار

موت مائیل بن یا موته قاریب
 یا موته جانیس ته ی برای طالب

به عنی سنی به شه به شی یه که میان
 دیته جی له ناو موته مائیلان

موت مائیلان دوو هره ی وه هان
 یه ک بی صیفته و مه خره جه که یان

حوکمی وجووبه به یاسای ته جوید
 (اضرب بِعَصَاكَ) که لامی مه جید

به شی دووه مین ده غمی دیته جی
له ناو دوو حه رفا موته قاریب بی

موته قاریبه یں دوو حه رفی ئاوان
نزیک بی له یه ک وه صف و مه خره جیان

(يَلْهَثْ ذَلِكَ . اَرْكَبْ مَعَنَا .
أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ) وینه ن له م شوینا

به شی سییه میان موته جانیشان
صیفه تیان جیا یه مه خره جیان یه کسان

(وَدَّتْ طَائِفَهُ) میثالی وایه
بو ده غمی هاو جینس پرووناکی تیا یه

که گرده وه بوون موته مائیله یں
یاخود دوو حه رفی موته قاریبه یں

هه روا دوو حه رفی موته جانیشه یں
وه کو وهرت گرت له سه ر میثاله یں

مادام ساکن بی یه که م له وانا
ده غمی پیویسته له دووه میانا

گه لی غموونه ی به شیوه ی مه عرووف
رابووردن له سه ر چاودیری حرووف

لای ئیمامی حەفص لامی (بَلْ رَانَ)
حوکمی ئیظھارە زوویش وتوومانە

ھەم ئیظھارە حوکم نەوێک ئیددیغام
لەم چەن میثالە ی مەشھوورن لای عام

لە فظی (سَبَّحْ) لە گەڵ (قُلْ نَعَمْ) .
هُمْ فَالْتَقَمَهُ . فِي يَوْمٍ . أَهْمَ

ھەروا (لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ
إِذْ هَدَيْتَنَا) یا صادق الوعد

ئیدغامی کە بیر وەھا دیتە جێ
یە کەم وەك دووھم مۆتە حەرپرێك بێ

خواھ لە حەرفە یێ مۆتە مائیلە یێ
یاخود حەرفە یێ مۆتە قاریبە یێ

وێ کو : (تَأْمَنَّا . مَكَّنَّا . خَذَهَا
عَلَى مَسْلَكِ الْحَفْصِ الْمُقْتَدَى)

ئیدغام لە عورفی ئەھلی تەجویدا ئەوێه : دوو حەرف تێکەڵ
بکە ی بە یەك و بە ھیز بە جاری بیانخوێنیتە وە ، جا ئیدغام بە ئیعتیباری
مودغەم و مودغە مو فیھی لە سەر سێ بە شە : یە کەم ئیدغامی
مۆتە مائیلە یێ ، کە بریتی یە لە داخڵ کردنی حەرفێکی ساکن لە حەرفێکی
مۆتە حەرپرێکدا ، بە مەرجێ ئەو دوو حەرفە لە وێنە ی یەك بێ ھاو

مه خره ج و هاو صيفه ت بن ، وه كو : دوو بې له ميثالي : اضربْ بِقِصَاكَ
 الْحَجَر . وه دوو لام له ميثالي : بَلْ لَا يَخَافُونَ . وه دوو ذال له ميثالي : إِذْ
 ذَهَبَ . وهكذا . دوو هم ئيدغامى موته قارييه بن كه عياره ته له وه : دوو
 حه رف هاو وينه نه بن ، به لام نزيك بن له يه كه له مه خره ج و صيفه تداو
 يه كه ميان ده غم بكه ي له دووه مياندا ، وه كو ده غمى حه رفى ثنى له ذال دا
 له جومله ي : يلهُتْ ذَلِكَ . وه ده غمى بې له ميم دا له جومله ي : ارْكَبْ
 مَعَنَا . وه ده غمى قاف له كافدا له جومله ي : أَلَمْ تَخْلُقْكُمْ . سييه م
 ئيدغامى موته جانيسه بن كه عياره ته له : ده غمى حه رفى له حه رفىكى
 وه هادا كه نه هاو وينه و نه نزيكى يه كه بن ، به لكو هاو جيس بن ، وه كو :
 قِيَّوْطَيَّيْ گه وره له ميثالي : وَدَّتْ طَائِفَةٌ . وه قى و دال له ميثالي : فَلَمَّا
 اثْقَلَتْ دَعْوَا اللَّهِ . وه لام و رى له ميثالي : وَقُلْ رَبِّ . وه ذال و ظى له
 ميثالي : إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ . وه ميثالي هم نه وعه ده غمانه مان وت له
 باسى چاو ديزى صيفاتى حرو و فدا ، كه له چ شوپن بكدا ده غم هه يه و له
 چ شوپن بكدا نيه . جا مادام دوو حه رف له م سى به شانه كه ووته يه كه و
 نه ووه ل ساكن و دوو هم موته حه رريك بوو نه وه ده غمى يه كه م له دووه مدا
 پيوسته له سه ر نه و ته فضيله كه باسما ن كرد . به لام حه فص (رحمه الله)
 چهن ماده يه كى جيا كرد و وه ته وه و ئيدغامى تيدا نه كرد و وه . له به شى
 موته ما ئيله بن دا ، وه كو : فَيَ يَوْمَ . كه ده غمى ييى (فى) نه كرد و وه له
 ييى (يوم) دا . وه له موته قارييه بن دا وه كو : هُمْ فَالْتَقَمَهُ . كه ده غمى
 ميمى (هم) نه كراوه له فئى (فالْتَقَمَهُ) دا . وه (قل نعم) كه ده غمى لامى
 (قل) نه كراوه له نوونى (نعم) دا . وه وه كو : (سَبَّحَهُ) كه ده غمى حئى
 نه كرد و وه له هئى دا . وه ميثالى (لَا تَرْغُ قُلُوبُنَا) كه ده غمى غه بن نه كراوه له
 قافدا له گه ل نه وه شدا هم حه رفانه به موته قارييه بن نه ژمير رين . نه مه
 تائيسه باسى ئيدغامى دوو حه رفى نه ووه ل ساكن و ثانى موته حه رريك
 بوو ، كه به ئيدغامى صه غير مه شهو وره .
 نه مئا ئيدغامى كه بير نه وه عياره ته له وه : دوو حه رفى

موتە حەررېك بکە ونە يەك و دە غمی ئە و وەل بکری له دووهدا ، خواه ئە و دوو حەرفە موتە مائیلە ی بن ، وه کو میثالی : مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ که ئە صلە که ی (لَا تَأْمَنَّا) بوو بە رەفعە ی نوونی لامولفیع و فەتحە ی نوونی ضە میری موتە که للیمی (مع الغیر) و دە غمی یە کە م کراوه له دووهدا . یا میثالی : مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي . که ئە صلە که ی (مَكَّنِّي) بوو له بابی تە فعیل و نوونی ئە و وەل مە فتوح و نوونی دووهدا مە کسوور بوو و دە غمی ئە و وەل کراوه له ثانیدا . یا ئە و دوو حەرفە له موتە قاریبە ی بن .

ئە م ئیدغامی کە بپرە له سەر مە ذهەبی ئە بوە مر جاری یە و دیتە جی له هەموو قورئاندا ، بە لام له سەر مە ذهەبی حە فص تە نیا له دوو شویندا هە یە که یە کە میان له سوورە تی (یوسف) دایە و دووە میان له سوورە تی (الکھف) دایە . هەر وە ها بزانی کە ئیمامی حە فص له جوملە ی (لَا تَأْمَنَّا) دا ئیشمام ئە کا . واتە له کاتی تە له ففوز بە نوونە مو شە ددە دە که دا لێ وە کانی ئە لکینی پیکە وە بو ئیشارە ئە لای ئە وە که ئە و نوونە ، وە ختی خوی مە ضمووم بوو ، چونکی حە رفی (لا) نافیه یە و عە مە ل نا کا و نا هیە نیە .

دە رزی بیست و دووهدا (مَدّ)

مە د مانای تۆ و لە بە هەر چۆ نیک بی
له هەر له فظیکدا و لە هەر شوینیک بی

یا خو بە خو یە و سە بە بی نی یە
ئە م مە د ناوی طە بعی و ئە صلی یە

یانی بە بی مە د بوونی نایابە
(قال ، یقول ، قیل) یا بابە

ئه ندازه ی توولی به قه ده لئیکه
چون دوو حهره که ی ماده ی حهریکه

یا سه به ب داره هه مزه یا سکوون
له مه ده رناچی له روبعی مه سکوون

توولی زیاتره له مه ددی ته صلی
ناوی فهرعی یه و عاریضی جه لی

ئه وه ی سه به بی هه مزه یه ته گهر
له عهینی له فظا هاته بهر نه ظهر

مه ددی واجبی موته صیل ناوه
له بو ئه م مه ده هه تاکو ماوه

میثالی (السوء ، جیی ، و جاء)
موته واتهری نه قلی قورائه

به دوو ته لف و نیو به پینج حهره کات
طوولی بی ئه ده ن ته هلی قیرائات

ئه وه یش هه مزه که ی له له فظی ثانی
ئابیه برام ته بی بیزانی

مه ددی جائیزی مونفه صیل ناوه
له بو ئه م مه ده تا دونیا ماوه

(قُوا أَنْفُسَكُمْ ، يَا أَيُّهَا النَّاسُ ،
فِي أَيْمَانِكُمْ) سَیْ مِثَالْنِ خَاص

نه ندازه‌ی کاتی چه درو نیستی عجال
به وینه‌ی طه بیعی دیته سه رمه قال

بو کاتی ته دوبر به چوار چه ره کات
یانی دوو نه لف طوولی پی نه گات

کاتی ته رتیل و ته جویدی کامیل
دوو نه لف و نیوه نه‌ی برای فاضیل

نه وه‌ی سه به به که‌ی سکوونه

نه وه‌یش سه به بی سکوونه هه روا
دوو به شی ساغه بی شوبه و هه روا

یا سه به به که‌ی لازمی ذاته
یا له به ره وه قفه و له عاریضاته

یه که م چوار به شه به یاسای ته رتیب
بوته به یان ته که م نه‌ی برای نه جیب

به شی یه که میان له ماده‌ی ته نزیل
مه ددی لازمی که لیمی نه قیل

هه یه له پاش مه د ساکنیکی وا
ده غم کراوه له حه رفی دوا

به (وَلَا الضَّالِّينَ) به (طامه) و (صاخه)
هاتوه وینه یان نه لئی گولباخه

نه ندازه ی طوولی شه ش حه ره کاته
یانی به سی ته لف مه ددی ته صواته

به شی دووه میان ته ی برای شه ریف
مه ددی لازمی که لیمی خه فیف

لیرا له پاش مه د حه رفی زه نه دار
ده غم نه کراوه دیاره به قه رار

وه کو : (الآن وقد عَصَيْتَ)
مه ددی سی ته لفه بیزانه به سته

به شی سینه میان به بی ده خيله
مه ددی لازمی حه رفی ته قيله

شوینی حه رفیکه (فواتح) ماوا
هیجاء سی حه رفی مه ددی له ناوا

مابه عدی مه ددیش ده غم کراوه
به (ألف ، لام ، میم) وینه ی ته واوه

به شی چواره مین ئه ی برای شه‌ریف
مه‌ددی لازمی حه‌رفی یه‌وخه‌فیف

ئه‌میش به‌وینه‌ی براهه‌ی وایه
به‌س مابه‌عدی مه‌د بی‌ده‌غم و دایه

مه‌ددی هه‌ردوو یان موشبه‌عه‌و طه‌ویل
دوو ه‌میان خه‌فیف یه‌که‌میان ئه‌قیل

وه‌کو (کاف ها) حامیمی ئه‌عظه‌م
(قاف والقرآن)، (نون والقلم)

حه‌ر فیه‌کان هه‌شتن وه‌حیی موقه‌دده‌س
وان له‌مه‌جمووعه‌ی (عَسَلْکُمْ نَقْص)

ئه‌ندازه‌ی توولیان سی ئه‌لفی ته‌واو
خیلافی قوراء نابینی له‌ناو

به‌لام له‌عه‌ینی (مریم) و (شوری)
دوو شیوه‌ی زیاد ریوایه‌ت کرا

یه‌که‌م (کالسا‌بق) دووه‌م دوو ئه‌لف
یه‌که‌م موختاره (لاتتکلف)

مه ددی وه قف

ئه وه مه دده يش له بهر سكوونی عاریض
دیته ئاراهه به بی موعاریض

مه ددی که له بهر سكوونی وه قفه
نه بو که لیمه و نه له بو حه رفه

که وه قفت نه کرد ئاگات له خو بی
مه ددی طه بیعی ئه بی بیته جی

وه کو (العقاب) وه کو (خالدون)
به وینه ی (بصیر) به وینه ی (عمنون)

ئه ندازه ی ئه ویش سی ئه لفه ته و او
مه ددی پی بده به ئیخلاص و تاو

مه ددی لین

مه ددی لین هه یه له سه ر ئیشتیهار
واوو یائیکه صاف وزه نه دار

ماقه بل مه فتوح ، مابه عدی مه وقوف
وه کو (بیت) و (خوف) لای قورای مه عرووف

مه ددی به ده ل

چه ن مه ددی کی تر مه شهوورن به دهم
ئه گه رینه وه بو : (مائقدم)

مه ددی به ده لی هه مزه ی زه نه دار
(آدم) و (إیمان . مؤمن) دیته کار

ئهم مه دده ناوی مه ددی به ده له
به قه د طه بیعی مه ددی ته فضا له

مه ددی عیوه ض

مه ددی عیوه ضیش به وه قفه له سه ر
ته نوینی مه نصووب خو ی ته خاته ده ر

وینه ی (حَکیما) وینه ی (علیما)
وه کو طه بیعی دیت له ته علیما

مه ددی حه رفی

مه ددیکی حه رفیش به وینه ی طاها
حا ، له حامیا ، کاف ، له کاف ها

قه سه م به ته نزیل هه مووی طه بیعی یه
سه ره به خو بوونیان غه یره شه رع یی

مه ددی ته مکین

یی یه کی ساکن کات جی بگری
له پاش یی مه کسوور که موشه دده د بی

ناوی مه شهووره به مه ددی ته مکین
وه کو (حُیْتَم) وه کو (نَبِیْن)

مه ددی فاریق

مه ددی فاریقی ئینشا له خه بهر
چوار شوینی هه یه راست و موخته بهر

له ئه نعمه دا (الذَّكَرَيْنِ)
دوو جار مه ذکووره (یا نور عینی)

(الله أَذِنَ) له سووره ی یونس
(الله خیر) له نه ملایه و بهس

ئه مانه هه مووی به شیوه ی جه زمی
ئه رونه وه سه ر لازمی که ملی

مه ددی صیله

مه ددی به مه ددی صیله شه هیره
مه ددی ته طویل حه ره که ی ضه میره

بهس بو مه کسووره و مه ضموومی طهبعی
نه ک بو مه وقوف و مه فتوحی فهرعی

به م شه رته له پاش سکوونونه ب
به وینه ی (فیه) ئاگات له خو ب

نه لکابی به وه یش له دوایه وه دنی
وه کو (له الدین) کاتی دینه جی

صیله موطله قه لای ئیبنوکه ئیر
باش سکونیش دئی به قه صدی ته یسیر

موافیقیه قی ئیمامی زانا
حه فص له صیله ی (فیہ مُهاننا)

ئه ندازه ی صیله به قه د یه ک ئه لفه
یانی مه ددیکی طه بیعی صیرفه

ئه گهر هه مزه ی قه طع بئ به دوایا
دوو ئه لف و نیوه مه د له ئه دایا

وه ک (مِنْ علمه إِلَّا بما شاء
إِنَّه اَضْحَكَ حَسْبِها یشاء)

(أَلْقِه) له نه ملا (ارجه) له ئه عراف
ساکنن دوورن له صیله ی ئه طراف

به مه د سه دهه زار سه لات و سه لام
له سه ره هبه ری عاله می ئیسلام

له سه ره مه ددی ئه و بو ئال و یاران
بو په پره وانیش له رۆزگاران

حەرفی مەد عیبارتە لە ئەلف تیکراو لە واو بە وشەرتە ساکن پۆ ماقەبلە کە ی مەضموم پۆ ، لە یی بە وشەرتە ساکن پۆ ماقەبلە کە ی مە کسور پۆ .

جا حەرفی مەد دوو بە شە : یە کەم ئەو یە هەر نە فسی حەرفە کە خۆی پۆ لە سەر سە بە بی خارجی پۆ یە وە نە پۆ . ئەم نە وە مە ددە پۆی ئە لێن : مە ددی طە بیعی و ئە صلی وە کو ئە لفی : قال ، وە واوی : یقول ، وە یی : قبل . درێژی ئە مە بە قەد ئە لفی کە بە یتییە لە دوو حەرفە کە .

دوو مە ددی عاریضە کە عیبارتە لە و مە ددە بە هۆی سە بە بیکە وە پەیدا بوو و ئە و سە بە بە ییش یا هە مزە یە یا سکونە ، واقە هەر ئە لفی یا واوی یا یی یە کە لە پاشیە وە هە مزە بی وە کو : جاء . یا سکون بی وە کو : آلا . ئە و ئە و حەرفانە مە ددی عاریضیان هە یە و توولیان پۆ ئە درێ زیاد لە و ئە ندارە کە نە فسی خۆیان داوی ئە کا .

جا ئە و سە بە بە کە هە مزە یە ، یا وا لە عە یی ئە و کە لیمە دا کە حەرفە مە ددە کە ی تیایە و وا لە پاشیە وە ئە وە مە ددە کان پێیان ئە لێن مە ددی مۆتە صیل ، وە ئە ندازی توولیان بە قەد دوو ئە لف و نیو ، میثالی ئە مانە وە کو : جاء . یجی . وجی .

وە ئە گەر هە مزە کە لە کە لیمە یە کی ترا بوو ، وە کو : أتى أمر الله ، ئە وە پۆی ئە لێن : مە ددی مۆنقە صیل ؛ چونکە سە بە بە کە ی وا لە لفظیکدا جیا یە لە کە لیمە ی مە ددە کە . هە روا ناوی بە جائز ئە بە ن ، چونکی ئیختیلافی قوراء هە یە لە ئە ندازی توولە کە یداو لە ئە ندازی ئە م مە ددە دا ئیختیلاف هە یە . لە لای بە عزی قوراء سی ئە لفە و لە لای

بە عزیکێ تر دوو ئە لفە . راجیح ئە مە یە کە لە کاتی خوێندنە وە ی پە لە پە لدا بە قەد یە کە ئە لفە و لە کاتی تە رتیلدا سی ئە لفە و لە کاتی تە وە سسوطدا دوو ئە لفە .

ئە گەر سە بە بی مە ددە کە سکونە ، ئە مە ییش لە سەر دوو قیسمة ؛

چونکی ئەو سکۆنە یە لازمی کە لیمە کە یە و لە هەموو حالە تیکدا هە یە .
یاخود لازم نیه و لە کاتی وه قفه کردن له سەر کە لیمە کە دا هە یە و لە غەیری
ئەو حالە تە دا نیه . جا بە شی یە کە م دوو قیسە :

یە کە م ئەو هە کە لە غەیری فە واتیحی سوورە تە کاندای ، ئەم بە شە
پێی ئەلین : مەددی لازمی کە ملی ، جا ئە گەر ئەو ساکنە و لە پاش
مەدە کە وە دە غم کرابوو لە حەرفی دوا ییدا ئەو هە پێی ئەلین : مەددی لازمی
کە ملی موئە ققە ل ، وە کو (ولا الضالین ودابة وطامة وصاحه) . وە ئە گەر
ئەو ساکنە دە غم نە کرابوو ئەو هە ئەو مەدە پێی ئەلین مەددی لازمی کە ملی
موئە ققە ف ، وە کو : (الآن وقد عصيت) .

دوو هە ئەو هە لە فە واتیحی سوورە تە کاندای ، ئەم بە شە پێی ئەلین
مەددی لازمی حەرفی . جا ئە گەر ئەو ساکنە و لە دوا ی مەدە کە وە
دە غم کرابوو ئەو هە پێی ئەلین : مەددی لازمی حەرفی ئە قیل ، وە کو
(ألف لام ميم) . وە ئە گەر ساکنە کە دە غم نە کرابوو ئەو هە ناوی مەددی
لازمی حەرفی خە فیفە ، وە کو حامیم . طاسین . ئەم دوو بە شە
حەرفی یە ناویان : مەددی موئە ققە عی حەرفی یە ، ئەندازە ی توولی ئەم
بە شە و بە شی لازمی کە ملی سێ ئەلفە .

بە شی دوو هە لە مەددی کە لە بەر سکۆنی عاریض ئەبێ عیبارە تە لە
مەددی کە پە ی داتە بێ لە پێش ئاخری کە لیمە وە لە بەر خاتری وه قفه له سەر
کە لیمە کە ، وە کو : (اولوا الألباب . العقاب . خالدون . مؤمنون .
خبير . بصير) لە کاتی وه قفه کردنا له سهريان . ئەمە لە حاڵی وه قفدا
پێی ئەلین مەددی عاریضی وه قف . وە ئەندازە ی مەدە کە ی سێ ئەلفە .
ئە گەر وه قفه نە کرا له سەر کە لیمە کە ئەو بە س مەددیکی طە بیعی ئە مینی
کە پێویستە چاودێری بکری . جا ئەو هە ی تائیسنا با سمان کرد لە ئە قسامی
مەدە هشت قیسە بوو :

- ۱ - مەددی طە بیعی . ۲ - مەددی واجبی موئە صیل .
- ۳ - مەددی جائیزی موئە صیل . ۴ - مەددی لازمی کە لیمی ئە قیل .

۵ - مه ددی لازمی که لیمی خه فیف . ۶ - مه ددی لازمی حه رفی ته قیل .
۷ - مه ددی لازمی حه رفی خه فیف . ۸ - مه ددی وه قف .

له لای ته هلی ته جوید چهن به شی تر له مه دده شهووره که
له واقعدا ته گهرینه وه بوسه ر ته م قیسمانه که رابووردن :
یه که م مه ددی به دهل که عیاره ته له مه ددی به دهل بی له هه مزه ی
ساکنی ته خفیف کراو ، وه کو ته لفی آدم و بی ایمان و واوی مؤمن . ته م
مه دده له سه ر ته ندازه ی مه ددی طه بیعی یه .

دووم مه ددی عیوه ض که بریتی یه له مه ددی که به عیوه ضی
ته نویندا دیت ، وه کو (علیا) له حاله تی وه قفدا که ته صله که ی (علیا)
بووه به ته نوین . جاله کاتی وه قفدا قه لبی ته نوینه که مان کردوه به ته لف .
سییه مه ددی حه رفی وه کو له و حه رفانه دا که له فه واتیجی
سووره ته کانداه که دوو حه رفی هیجائی ته بن ، وینه ی : طاهاو حا له
حامیمداو ها له کاف هادا . ته مانه یش به راستی هه ر مه ددی طه بیعین و
به شیککی زیادنن .

چواره م مه ددی ته مکینه که عیاره ته له بی یه کی ساکن که
له پیشیه وه بی یه کی شه دده داری مه کسوور بی ، وه کو : (وَإِذَا حُیَّتُمْ) و
(مع النبیین) ته مه یش هه ر به ته ندازه ی مه ددی طه بیعی یه .

پینجه م مه ددی که فاریق بی له به بیی ئیخبار و ئیشاء دا ، وه کو :
الذَّکَرِینَ ، وه (اللَّهِ أَذِنَ) له سووره تی نیساء دا ، وه : (اللَّهُ خَیْرٌ) له
سووره تی نه مل دا . ته م مه دده یشه به ر مه ددی لازمی موته ققه لی که لیمی
ته که وئی .

شه شه م مه ددی لینه که عیاره ته له واویکی ساکن یاخود بی یه کی
ساکن که ماقه بله که یان مه فتوح بی و وه قفه له سه ر مابه عده که یان
کرا بی ، وه کو که لیمه ی (بیت) و (خَوْف) له ثایه تی (وَأَمْنَهُمْ مِنْ
خَوْفٍ) دا .

حه ته م مه ددی صیله یه که عیاره ته له واوی یاخود بی یه که له پاش

ضه میره وه په پیدائه بې به مه رجی ته وضه میره مه ضمووم بې وه کو : (لَه) یا مه کسور بې وه کو : (به) به شهرق له پېشه وه ساکن نه بې وه کو : (فیه) و مه ربو و طیش نه بې به مابه عده که یه وه وه کو (له الحق) و (لَه الدین) . به لام ئینو که ټیر ټیعتیباری صیله ی مه دده ته کا له پاش سکوونه وه ، وه حه فص موافقه له گه لیا له ټایه قی (فیه مُهان) دا . میقداری مه ددی صیله به قه د ته لفی که مه گه ر هه مزه ی قه طعی له پاشه وه بی ، وه کو : (ولا یحیطون بشی من علیه إلا بما شاء) و (إنه أضحک) ته وه مه ددی صیله له م شوینه دا به قه د مه ددی مونقه صیلی جائزه واته دوو ته لف و نیوه .
 بیدارین : هی له ټاخری (آزجه) له ته عرفاداو (ألقه) له نه ملدا ساکن و مه ددی صیله نین .

د هرزی بیست و سییه م وه قفه

وه قف وه ستانه به یاسای لوغه ت
 له هه ر شوینیکا به هه ر که یقیه ت

به عورفی ته جوید وه ستانی قاری
 له سه ر که لیمه ی که لامي باری

ته قسامی زورن به لام به کورق
 پیت نیشان ته دم چوار به شی پوختی

ټا ته م چوار قیسمه ته ی برای فه صیح
 تاعه و کافیه و حه سه نه و قه بیح

وه قفى تام

وه قفى تام وه قفه له سه ره فظى وا
عه لاقه ی نه بى به رى بو دوا

که وابوو وه قفه له ویا ته واوه
ئیتیدایش به ولای شیرینه و لاوه

نیشانەى وایه ئەم نه وعه وه قفه
خاتیمەى به حشه ئە و جوړه حەرفه

ئە ولای ئە و وه ئی به حشیکى تره
بویه ئە و وه قفه له شیر خوشتره

یا له و جى وه قفا سوورەت ته واوه
سوورەتیکى تر دى له دواوه
یا ئە ولای سه دای حەرفى نیدایه
یا باسى ئە مرو نه هبى خودایه

یا موصه دده ره به لامى قه سه م
یا شەرط و جه زای حە قفى مجسم

یاخۆ مه قامى وه عدو وه عیده
ئەم لاکەى وه عده و ئە ولای ته هدیده

یا جى به یانى دوو حالى وایه
که ضیددی یه کن وینه ی غه و غایه

هه روا به م شيوه كه به يانم كرد
فاريق دياره لای ئينساني ورد

وه قفي كافي

كافي وه قفه يه له شوينيكي وا
عه لاقه ي مه عنا بيى بو دوا

بو به روودوا وه قفي مه عنه وي
بيى نه ك ره بطى ئيعرابى و نه حوى
وه ك وه قفه نه شى له وشوينا بيكه ي
ئيتيدايش نه شى بو مابه عده كه ي

له بو ئهم وه قفه ئينساني زانا
گه لى نيشانه ي مه عقوولى دانا

مه نه له ن له دواى جيگه ي وه قفي تو
موبته دا هه بى يا فيعلى له نو

يا خود مه فعوولى فيعليكى مه حذووف
وه ك : (سنة الله) به نه صبه مه عرووف

يا له پاشه وه نه فى مه ذكووره
يا جومله ي مايه ي (إن) ي مه كسووره

يا حه رفى ئيضراب يا خو ئيستيفهام
يا (ألا) له بو ميفتاحى كه لام

یا (س) و (سوف) حەرفی ئیستیقبال
یا (کلا) لەبۆتەوێخی جوههال

وه قفی حەسەن

جا وه قفی حەسەن وه قفیکى وایه
له جئى په یوه ندى له فظو مه عنايه

به م دوو جیهه ته عه لاقه ی مه عرووف
به ینى ماقه بل و مابه عدى مه وقووف

به لام پاش مه وقووف که لیمه ی لاحیق
موتەممیم نه بۆ له فظی سابق

به ده ل بۆ یا حال صیفه ت یا ته ئکید
یاخو ئیستیشناى عه للامى مه جید

ته مانه نیسبه ت به جومله ی مه وقووف
ته گه رچی نابن به روکنى مه عرووف

به لام ئیبتیدایش به وانه کاکه
زانا قه ت نالی : کاریکى چاکه

مه گه ر ته ووه ل بن بو ئایه ی خودا
وه کو مه روی یه له (رسول الله)

له سه ر ئایاتى (سبع المثانى)
یه ك یه ك وه قفه ی كرد تا به پایانى

دیاره ههروه ها ئیبتیدای فهرموو
به وله فظه به رزه که له دواوه بوو

وه قفیی قه بیح

قه بیح وه قفه به له سه ره له فظی وا
په یوه ندی بیی بو به رو دوا

به نه وعیکی وا مه حه للی مه وقرووف
ئیفاده نه کا بو غایه ی مه عرووف

به وینه ی شهرطی بیی له جه زا
مه وصوروی صیله ی نه بی نه گه لدا

یاخود مه وصوروی بی ره بطی صیفه ت
موفید بی بو کفر یا له بو بیدعه ت

(مستثنی منه) به بی (مستثنی)
موجیب بی له بو فه سادی مه عنا

(وَلَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ) ناب
که جیگه ی وه قفی قاری زانا بی

یاخود (فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ)
که ی شونیی وه قفه بی (الذین)

لای (الذین) به بی صیله که ی
نه گه ره هوشیار بی چون وه قفه نه که ی

قاری خه بهردار له سهر موته دا
بئ خه بهر وه قفه ناکا ته به دا

جا له ههر شوینی وه قفه ئاوايه
ئيعاده ی مه وقووف شهرق ته دايه

یه عنی که وه ستا له بهر ناچاری
ئيعاده ی مه وقووف خیره بو قاری

ببذار بهر وه ئه ی برای شیرین
وه قفه یه نیه واجب بئ به دین

وه قفی واش نیه به خوی هه رام بئ
مه گهر له شوینی مایه ی ئاثام بئ

مایه ی کوفر بئ (أعاذنا الله)
یاموخالیف بئ له بو (حکم الله)

له چه ن شوینیکی دیاری له قورئان
وینه ی ئه وانه که ئیسته وتمان

به شهرق عیلم و عه مدو ئیختیار
نه بو نه زان و موخطیئ و ناچار

جا ئه حوالی وه قف بو ت به یان ئه که م
تا به فامی حه ق بیی خاطر جه م

له هه ر شوینیکا که وه قفه بیی
وه قفه به سکوون بو تو دیته جی

ئیشمامیش له بو مه رفووع و مه ضمووم
له وه قفا هه یه بزانه مه علووم

به لکاندن لیوانت هه ردوو
ئه گهر تو مه یلت له سه ر ئیشمام بوو

له پاش ئیسکانی مه رفووع یا مه ضمووم
(الله أحد) میثالی مه علووم

ره ووم ته حریکه به ده نگی په نهان
وا که بییسی به عزتی حازران

له ره فعه و ضه ممه و که سره و جه ره دا
ئیتز قه ت نابی له گه ل فه تحه دا

دوو به شی حه ره که له ره و ما لابه
له بو ئیختیلاس سییه ک صه وابه

له کاتی ئه دای فه تحه و که سره و ضه م
ئیختیلاس ئه که ن قاریشان به جه م

به لام له لای جه فص ئیختیلاس نیه
به س هه ر (یتقه) تئیدا جاریه

له (عَلَيْكُمْ الصَّيَامُ) به عام
قهت جاری نابی په روم یا ئیشمام

له هی ضه میریش ته گهر تالی بئ
بو ضه ممو که سره وه له بو واووی

هه روا تئی ته ئنیث وه کو (خافضه)
له و حه ره که یشا بلین عاریضه

چوار جیگه قارئی سه کته ی تیا ته کا
یه که م (عَوَجَا) له ته لکه هغه دا

له پاش سه کته یی (قَبِيْلًا) ته لئیت
له م وه قف و سه کته ئاگات له خوت بیت

(مِنْ مَرَقْدَنَا) له سووره ی یاسین
پاش سه کته (هَذَا) بلئ به ته مکین

سییه م له فظی (مَنْ) له جومله ی (مَنْ رَاق)
پاش سه کته (وَوَظَنَ أَنَّهُ الْفِرَاق)

چواره م له فظی (بَلْ) له ناو (بَلْ رَانَ)
ئای (مَطْفَفِينَ) باریان گرا نه

هه رشوینی له قورئانی پیروژدا بته وی له سه ری راوه سستی ، ته وه به
چه ند ته قسیم به ش ته کری ، ته گهر به رودوا ی ته و شوینه پیوه ندیان
به یه که وه نی یه نه له له فظ و نه له مه عنادا ، ته وه وه قفه که ت وه قفی تامه ،

واته وه قفه يه كه شونځي خوځه تي ، وه كو وه قفه له سهر ناخري سووره ت و
 وه قفه له سهر ناخري باسني كه له پېشه وه ده ستي پي كراوه . ثم نه وعه
 وه قفه زور مه عقوول و موناسبه و پي نه لين : وه قفي تام ؛ له بهرته وه كه
 نو قصاني له وه قفه دا ني ه .

نېشانه ي ثم وه قفه نه وه يه كه شونځي وه قفه كه نېهايه تي باسني ب و
 له پاشيه وه ده ست بكا به باسنيكي تر . يا له پاش (موقوف عليه) يه وه
 حه رقي نيدا بي ، يا نه وه ولي نه مري يا نه هي ب ، يا خود موفته ته ح ب
 به لامې قه سه م ، يا خود جومله ي شهرطي به ب ، يا ماقه بلي مه دده كه
 به شاره ت ب و مابه عده كه ي ټيندار ب ، يا خود به روودواي جيگه ي
 وه قفه كه له و شتانه بن كه قه ت نه لكين به يه كه وه .

نه گهر به روودواي جيگه وه قفه كه په يوه نديان ه يه به يه كه وه له
 مه عنادا نه ك له له فظدا ، نه وه مه شهووره به وه قفي كافي ، هه ر وه كو
 وه قفه له سهر نه و شونځه دا باشه ، وه قف له سهر مابه عده كه ي شي هه ر
 باشه ، بو ثم وه قفي كافي يه چند نېشانه ه يه ، وه كو وجودي موبته داو
 خه بهر ، يا فيعل و فاعيل ، يا مه صده ريكي مه نصوب به عاميليكي
 مه حذووف له دوايه وه يا خود موصه ددهر ب به كه ليمه ي (ألا) بو
 ټيستيفتاح ، يا به (إن) ه ي مه كسووره ، يا به كه ليمه ي (بل) بو
 ټيضراب و لادان له مه عناي ماقه بني (موقوف عليه) . هه روا نه و شونځانه
 كه ره بطيان به ماقه بليانه وه بي له مه عنادا نه ك له له فظدا .

نه گهر ماقه بل و مابه عدې (موقوف عليه) ره بطيان پيكه وه بي له
 له فظو له مه عناداو له گه ل نه وعه لاقه دا مابه عدې (موقوف عليه) جوژني
 نه ب له ماقه بله كه ي ، وه كو فاعيل بو فيعل و خه بهر بو موبته داو صيله بو
 مه وصول . خو لاصه نه گهر له صووره تي وه قفه له و شونځه دا مه عناي
 كه لامه كه فاسيد نه ده بوو ، نه وه نه وه وه قفه ناوې وه قفي حه سه نه . بو ثم
 قيسمه چن نېشانه يه ك ه يه وه كو نه وه كه مابه عدې (موقوف عليه) حال
 ب ، يا نه عت ب ، يا به دهل ب ، يا ته ټكيد ب بو ماقه بله كه ي ، يا

ئىستىثنايى لى . لىم شۆيىنەدا ھەرچەندە ۋەققە لەشۆيىنەدا باشە ، بەلام ئىيتىدا بە مابەعدە كەي باش نىيە مەگەر سەرى ئايەت بى ، ۋە كورپو ايەت كراۋە لە (أَم سَلِمَةُ رَضَى اللّٰهُ عَنْهَا) كە ھەزرىت (ﷺ) لە ئاخىرى ھەموو ئايەتە كانى فاتىحە ۋەققەي كىردوۋە ئىيتىداي كىردوۋە بە سەرى ئايەتە دوايى يە كە .

ئەگەر ماقەبل و مابەعدى (موقوف عليه) پىۋەندىيان پىكە ۋە بوو لە لەفظ ۋە لە مەعنادا ، بە جورى مابەعدى (موقوف عليه) تەكمىلە ۋە تەيممە بوو بۆ ماقەبلە كەي ، يە شۆيەيەك كە بە ھۆي ۋەققە لەسەر ئەشۆيىنە مەعناي جورملە پىشۋە كە ناقيص بىيى لە ئىفادەدا ، ۋە كور ۋەققە لەسەر (الحمد) لە فاتىحەدا ، ۋەققە لەسەر فىعل لە پىش ذىكرى فاعىلە كەي ۋە ۋەققە لەسەر مەوصول پىش ذىكرى صىلە كەي ، ئەۋە ئەۋ ۋەققە لە شۆيىنەدا قەبىحە و ناشرىنە (مع العلم) ئىمە لە كاتى ئىختىيار قسە ئەكەين ، ئەنا ئەگەر قارىتە كە ھەناسەي توند بوو دروستە ۋەققە بكا لە شۆيىنە . بەلام موستەھبە ۋە جوانە كە ئىعادەي (موقوف عليه) بكاتەۋە لەگەل مابەعدە كەيدا .

بزائن : شۆيىنكى ۋا نىيە لە قورئاندا كە ۋەققە لەويدا ۋاجىب بى ، ياخود ھەرام بى ، مەگەر شۆيىي كە ۋەققە لەشۆيىنەدا زىيان بىدا لە ئىعتىقادو پىروباۋەر ، ئەۋە ۋەققە لەويدا ھەرامە ۋە كوفرە . ۋەيا زىيان بگەيىنى بە عەمەلئ لە ئەعمالى شەرىعى ، ئەۋە ۋەققە لەويدا ھەرامە ئەگەر عالم ۋە عامىدو موختار بى ، بەلام بوقارىشى نەزان يا موخطىي يا ناچار زىيانى نىيە . بەلئ پىۋىستە بگەرپتەۋە بۆسەر (موقوف عليه) ۋ ئىعادەي بكاتەۋە لەگەل مابەعدە كەيدا .

ئىشمام ۋە ۋوم ئىختىلاس

بزائن : ۋەققە لەسەر ھەر لەفظى بە سكوونى (موقوف عليه) ئەبى ، يا نائىبى سكوون كە ئەلفە لە مۇنەۋۋەنى مەنصوبىدا ، ۋە كور

ئەلئيت (وَكَانَ اللَّهُ عَلِيًّا حَكِيمًا) .

بە عزى حالەت تر ھەيە لە ھە قفدا ، ھە کو ئیشمام بو مەرفوع لە موەرە باتدا مە مضموم لە مە بنیاتدا ، ئەو ئیشمامە عیارەتە لە ھە کە لە پاش ئیسکانی (موقوف علیہ) ھەردوو لیوی بلکینی بە یە کە ھە بو ئیشارە ئە لە ی ئە ھە کە ئەو (موقوف علیہ) یە مە مضموم بوو ، ھە کو : (اللہ أحد) بە سکونی دال لە ھە قفدا ھە مە مە شە فە تە ی ن پاش ئەو ئیسکانە ، ھە کو وتمان .

لێرەدا ھە رکەوت کە ئیشمام ن یە لە ھە قفە لە سەر مە جروورو مە نصوبدا .

رەوم عیارەتە لە تە حریکی (موقوف علیہ) بە دەنگیکی پە نامە کی ھە ھا کە حازرائی مە جلیس نە ییستن . رەوم ھەر لە مەرفوع و مە جرووردا ھە یە و لە مە فتووحدا ن یە و ئە بێ دوو بەش لە ھە ھە کە بھە وتینی و تاقە بە شیکی بھینی .

ئیختیلاس لە ھە موو ھە ھە کە یە کدا ھە یە کە عیارەتە لە لا بردن سینیە کی ئەو ھە ھە کە یە . لە ی ئیمام ھە فص ئیختیلاس ن یە ئیلا لە لە فظی (بِقَهِ) دا .

بزائن کە رەوم و ئیشمام لە میمی (کتب علیکم الصیام) دا ن یە بە ئیجماعی قاریئە کان ، ھە لە ھنی ھە میردا کاتی کە لە دوا ی کە سەر و ھە مە ھە بێ ، یا لە پاش واوونی ھە بێ . ھە روا لە تێ تە ئیث و ھە رە کاتی عاریضە ، یانی : غە یرە ئە صلییە دا .

بیداری : لە قورئانی پیرۆزدا چوار سە کتە ھە یە کە ئە بن بە ھوی جیا کردنە ھە ی کە لیمە لە پاشە کە ی

یە کە م : لە لە فظی (عَوَجًا) ھە سوورە ق (الکھف) دا . دوو ھە م : لە لە فظی (مِنْ مَرْقَدِنَا) دا . سینیە م : لە لە فظی (مَنْ رَاق) دا . چوار ھە م : لە لە فظی (بَل) لە پێش فیعلە کە ھە لە (بَل رَانَ) دا .

ده رزی بیست و چواره م ئیبتیدا

که وه قفت زانی له لای موقته دا
هم وه ربگره لئی حالی ئیبتیدا

ئیبتیدا نابۆ به حه رفی ساکن
بینه هه مزه ی وه صل (لذی الأماکن)

مه صده رو ماضی ئه فعالی مه زید
هه مزه ی ئه وه لیان وه صل به ته جوید

هه روا فیعلی ئه مر موطله قا وه صل
به س هه مزه ی ئیفعال بو قه طع وه صل

هه مزه ی ده ئیسمیش هه ر له بو وه صل
ماباقی قه طعن ئه م یلعا ئه صل

(ابن) و (ابنم) و (امرء) و (اثنان)
(ایمن) و (است) و (ابنة ، اثنتان)

(امراة) و هه مزه ی (ال) له بو ته عریف
هه ر هه مزه ی وه صل فه تحه ی بو ته خفیف

له ئیبتیدا دا مه وجودن هه موو
له ناوا ئه روڤن فه وره ن زووبه زوو

* * *

هه رچی بۆقه طعه له هه مزه كانا
ئه مینێته وه له گشت مه كانا

به مونا سه به ی وه قف و ئیبتیدا
به یاسای ته علیم له بۆ ئیقتیدا

بۆت به یان ئه که م (بتوفیق الله)
حالی (تعوذ) له گهل (بسم الله)

(تعوذ) له پیش خویندنی قورئان
سونه تی دینه به نه صصی تی بیان

چ له ئه وه ئی سووره ته كانا
یا له ناوه دا یا له پایانا

هه روا (بسم الله) ئه وه ئی سووره
غه یری (براءة) وه کو مه شهووره

چونکه به فکری زور به ی زانا کان
(بسم الله) جوزئه له سووره ته کان

فکری ئیمامی شافیعیش وایه
ئه م فکره بکه به پایه و مایه

بابی ئادابی تیلاوه ی ئیتقان
ئه م باسه ئه کا به (حق البیان)

هه روا (بسم الله) له ئه ئناى سووره ت
له پيش خویندنا سووننه ته سووننه ت

له شافيعى وه شىخي عيبادى
ئهم نه قله ئه كا به دل گوشادى

بو (استعاذه) و (بسمله) و سووره
چوار شيوه ي شیرين لامان مه شهووره

قه طعى هه موويان يه ك له يه ك برين
وه صلى هه موويان يه ك به يه ك گه يين

وه صلى (تعوذ) به به سمه له و به س
وه صلى به سمه له و سووره ت به نه فه س

(بسم الله) كه وته به ينى دوو سووره ت
سى شيوه ي هه يه كاتى تىلاوه ت

يه كه مين قه طعى هه موويان له يه ك
دوو ه مين وه صلى هه موويان به يه ك

سييه مين وه صلى (بسم الله) ته نيا
به سووره قى دوا ئه ي براى وريا

وه صلى (بسم الله) به سووره ي پيشوو
قه طعى له دوايى به جه فامه حشوو

مادام ته قسامی وه قف مه علووم بوو بوتان ، ته حوالی ئیبتیداش
بزائن :

به ئیبتیفاق ئیبتیدا به ساکن موته عه سسیرو مه هجووره ، وه بو
ده فعی ئیبتیدا به ساکن پیوسته جه لبی هه مزه ی وه وصل بکه ین . ته م
هه مزه یه له حالی ئیبتیدا به که لیمه دا ئایته و له حالیکدا بکه وئته به ینه وه
فه وره ن ساقط ئه ب ، به لام هه مزه ی قه طع وه کو هه مزه ی بابی (افعال) و
هه مزه ی هه رچی (أسماء) هه یه ئیللا ده ئیسم نه ب ، هه مووی له ئیبتیداوه
له به ینا ئایته و له شوینی خو یا ته مینینه وه .

جا بزائن : هه رچی هه مزه هه یه له ته ووه لی ته فعالی (ثلاثی
مزیدفیه) و (رباعی مزیدفیه) و له ته ووه لی مه صده ره کانیه وه هه موو
هه مزه ی وه وصلن ، ئیللا هه مزه ی بابی (افعال) که (ثلاثی مزیدفیه)
موصه دده ر به هه مزه یه .

هه رچی هه مزه یش له ته ووه لی ئیسمه کانه وه هه یه ، وه کو ابراهیم و
اسماعیل و اسحاق ، هه موو هه مزه ی قه طعن ، ئیللا له ده ئیسمه که
عیباره تن له : ابن ، ابنة ، ابنم ، اثنان ، اثنتان ، امروء ، امرأة ،
اسم ، است ، ایمن الله . هه روا هه مزه ی (ال) که حه رفی ته عریفه
ته ویش بو وه صلّه و له به ر ته خفیف مه فتوحه .

جا به موناسه ی باسی ئیبتیداوه ، باسی ئیبتیدا به (استعاذه) و
(بسم الله) ته که ین له گه ل خویندن قورئانی پیروزدا . بو ته م دووانه
له گه ل سووره تدا چوار شیوه هه یه :

یه که م : قه طعی هه موویان له یه ک ، واته پاش ته وه که ویست
قورئان بخوینی (أعوذ بالله من الشیطان الرجیم) بخوینه وه قفه یه ک
بکه ، جا (بسم الله الرحمن الرحیم) بخوینه وه قفه یه ک بکه ، جا
ده ست بکه به خویندن قورئان به قه د مه یلی خوئ . دووم : وه صلی
هه موویان ، به م شیوه له پاش (استعاذه) گورج (بسم الله) بخوینه و جا
قورئان بخوینه .

سینیم : وه صلی (استعاذه) به (بسم الله) وه جا وه قفه یه ك بكه و جا
قورئان بخوینه .

چوارهم : قه طعی (استعاذه) له (بسم الله) و وه صلی (بسم الله) به
خویندن قورئانه وه ، واته پاش (استعاذه) وه قفه یه ك بكه جا (بسم الله)
بخوینه و گورج قورئان بخوینه .

خو ئه گهر و بست پاش ته و اوکردنی سووره ق ده ست بکه ی به
سووره ق تر ، لیله دا سی شیوه هیه :

یه که م : قه طعی هه موویان له یه ك ، واته پاش ته و او بوونی
سووره ته که وه قفه یه ك بکه ، جا (بسم الله) بخوینه و وه قفه یه ك بکه ، جا
ده ست بکه به سووره ته که ی دواوه .

دووه م : وه صلی هه موویان ، واته : پاش ته و اوکردنی سووره ته که

گورج (بسم الله) بخوینه و ده ست بکه به سووره ق دووه م .

سینیم : وه صلی (بسم الله) یه به سووره ق دواوه ، واته : له پاش
ته و اوکردنی سووره ق پیشوو وه قفه یه ك بکه ، جا (بسم الله) بخوینه و
گورج ده ست بکه به خویندن سووره ق دواوه .

به لام ئیجتمالی چوارهم که ئه وه یه : (بسم الله) وه صلی بکه ی به
سووره ق ئه وه له وه و له پاش وه قفه یه ك ده ست بکه ی به خویندن قورئان
له سووره ق دووه م ، ئه مه مه ذمووم و مه هجووره و خیلانی سوننه ق
حه زره ته (ﷺ) .

بزنان : له پیش ده ست کردندا به خویندن قورئان (استعاذه)
سوننه ته تیکراو نه صصی ئایه ق له سه ره . خودا فه رموویه ق : (وَإِذَا
قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ) .

هه روا سوننه ته خویندن (بسم الله الرحمن الرحيم) له ئه وه لی هه ر
سووره تیکه وه ده ستی پی ئه که ی ، غه یری سووره ق (براءة) ، چونکی
له لای زوربه ی ئیمامه کان (بسم الله الرحمن الرحيم) داخل ی هه موو
سووره ته کانه و به ئایه ق ئه ژمیرری له وان بی فه رق له به ینی سووره ق

فاتیحہ و باقی سوورہ تہ کاندہ ، بہ دہ لیلیٰ تہ وہ کہ حہ زرت لہ تہ ووہ لی
 ھہ موو سوورہ تیکہ وہ - غہ یری (براءة) (بسم الله الرحمن الرحيم) ی
 خویندووہ ، ظاہیریش لہ مہ تہ وہ یہ جوزئی سوورہ تہ کہ بی ھہ رچہ ن
 کلیلی سوورہ تہ کہ یہ . بہ دہ لیلیٰ تہ ووہ یش کہ حہ زرت وہ فاتی کردو
 تہ صحابہ کان لہ کاتی جہ معی قورئاندا چ لہ عہ ہدی تہ بویہ کرداو چ لہ
 عہ ہدی عوئماندا (بسم الله) یان نووسیوہ لہ تہ ووہ لی ھہ موو
 سوورہ تیکہ وہ غہ یری (براءة) . ھہ روا بہ دہ لیلیٰ موافہ قہ ی فاصیلہ ی
 (بسم الرحمن الرحيم) لہ گہ ل فاصیلہ ی باقی ثایہ تہ کاندہ .
 ھہ روا تہ گہ ر لہ ناو قہ دی سوورہ تہ کاندہ قورئان بخوینی ، ھہ روہ کو
 (استعاذہ) سوننہ تہ (بسم الله الرحمن الرحيم) یش سوننہ تہ .
 سیوطی لہ (اتقان) دا لہ ئادابی خویندن قورئاندا تہ لی : ئیمامی
 عیبادی تہ م قسہ یہ ی نہ قل کردووہ لہ ئیمامی شافعی یہ وہ (رضی الله
 عنه) . تہ م مہ وضو وعانہ زور موناسبہ کہ خویندہ وار بیان زانی بورہ فتار بہ
 سوننہ تی حہ زرت فہ خری عالم محمد المصطفیٰ صلی الله علیه وعلی آله
 وصحبہ واتباعہ باحسان إلی يوم الدين .

ئاموژ گاری گشتی

ئاموژ گاری به بوگه وره و بچووك
مه روانن بو خو به چاویکی سووك

ئینسان خه لیفه ی خودای نه کره مه
(خليفة الله) پایه ی نه عظه مه

نه گه ر ئاده می پایه دار نه بی
مادده ی کائینات بی مه دار نه بی

ئاده می جیگه ی جیلوه ی خودایه
دلی رووناکی عه رشی بالایه

سه دو بیست و چوار هه زار پیغه مبه ر
بو قه دری به شه ر کران به ره هبه ر

سا مه گه ر یه کنی مایه ی نه گبه ت بی
رووی له تاریکی وباری زه حمه ت بی

نه گه ر نا ئینسان کانی ئیحسانه
خه زینه ی خیر و فیه یضی ره حمانه

بو یه له م نه وعا خودا به که ره م
ره هبه رانی نارد ئاده م تا خاته م

عاقیبه ت ناردی ره هبه ری ته مین
موجه محمد به خیر له بو عاله مین

قورئانی بو نارد بو رینی سه عاده ت
بو به ختیار ی تاجی عیاده ت

مادام ئاوا یه پایه ی ئاده می
بو پایه بینه مه ردی عاله می

دین و دونیای پاک به ختیار ی یه
بو ماوه ی ژیان رینی سه رداری یه

به ر له هه مووشت بروانن بو دین
له سه ر سوننه تی (فخر المرسلین)

مندالتان بیه ن بو مه دره سه کان
له بو فیربوونی ئایاتی قورئان

قورئان رینومای ئاده میزاده
عه قل و حیكمه تی روحی ئازاده

قورئان بو دین و بو ژینی ئینسان
یه که م یاسایه له سه ر پرووی جیهان

ئه مره به راویژ بو گه وره ی سه ره رز
ئیطاعه ی گه وره ی داناوه به فره رز

ئەمرە بە عەدلى و بە ياساى ئىحسان
ئەمرە بە دوورى لە ماىەى نوقصان

ئەمرە بە عىلم و عەمەلى بە سۆز
ئەمرە بە جىهاد بۆ غايەى پىروژ

ئەمرە بە صىيلەى رەحمى خىزم و خوئىش
هەم ئەمرە بە صەبر لە سەر ئىش و نىش

عىلمە حىكمەتە ئەدەبە و ئەمثال
دەرمانى دەردە حەللالى ئىشكال

دەلىلە لە بۆرىگەى سەعادەت
چ بۆژىنى باش چ بۆ عىبادەت

تەقوايە زوھدە صىدقە صەفايە
شەرمە و شەرەفە و عەھد و وەفايە

چرايى روونە لە بۆرۆژى رەش
صەفاى دەروونە بۆ شەخصى بى غەش

بە كورق قورئان چراى ظولماتە
لە بۆژىن و دىن ئاوى حەياتە

كەوايى فەرزە لە رەببى ئەم نوورا
خۆت بدەى بە سەرگەرى تە نوورا

قوتابخانه كان وينه ي به يتوللا
بكه ي به مه خزه ن بو كه لاموللا

هه تا رولله كان به نووري كه لام
بين به خاوه ن بو نووري ئيسلام

ده رزي ته جويدو ته رتيلي ثايات
وه ربگرن له بو نوورو به ره كات

له هجه يه كي خوش بكه ن به عاده ت
چ له بو خوتان چ بو جه ماعه ت

خويندني قورئان به شيوه ي دلگير
جوان نه كاته وه دلي شه خصي پير

ئينسان نه كيشي بو ربي پيروزي
بو صيدق و سه فاوړه حم و دلسوزي

لاده ن له نه غمه ي مونافي ته جويد
دووره له نووري قورئاني مه چيد

هه ر زه مي هاتوه بو نه غمه ي قورئان
هاتوه بو نه غمه ي زيادي و نوقصان

نه و له هجه مه قصوور بكا به مه مدوود
يا عه كسي نه وه مه ذموومه و مه ردوود

مه ددی بی چه دی دووره له نه واپ
ناگونجی له گهل مه قامی کیتاب

که قورئانتان خویند زوو بیکه له بهر
هه مووی یا نیوه یی له وه که متر

قورئان سه راسه ر عیلم و عیرفانه
عه قیده و دیده و دل و زمانه

هه ر دلی قورئان له وادامه زری
به ئیمان نه ژی و به ئیمان نه مرئی

هه روا له گهل یا تا (دار البقا)
تا شادی نه کا به نووری لبقا

* * *

عولوومی په سمی له نه حو له صهرف
ئیعراپ و بینا و قه لب و ده غم و چه ذف

له گهل زانستی نه صلی ئیشتیقاق
ئینسان نه باته سه ر قولله ی ئافاق

لوغته و وه وضع و مه عان و به یان
فیهو ئوصوول و حیکمه قی ئینسان

ئوصوولی دین و ته فسیرو چه دیث
خادم نه باته مه قامی په ئیس

عيلمى مه نطق و ئادابى سوئال
چران بۇ ريگه ي ده عواو ئىستيدلال

هه موو ئه مانه خزمه تن بۇ تو
بۇ دونياو بۇ دين هه تا رۇزى نو

ئادابى تىلاوه تى قورئان

به ئادابى دين تىلاوه تى قورئان
ئە ساسه له بۇ ته نوبرى دلمان

به ر له تىلاوه ت ده ست نويز بگرن
سيوالك: بكه ن و قورئان هه لبگرن

ئە گەر ئا و نه بوو (تيمم) چاكه
ده س نويز سيلاحى موئمىنى پاكه

له پاش طه هاره ت برۇنه مزگه وت
يا له ماله وه هه رچونى ريگه وت

كه چويته مزگه وت به دليكى صاف
نييه ت بهينه له بو ئيعتيكاف

له پاش دوو ركات ديارى مزگه وت
قورئان بخوينه هه رچه ندى ريگه وت

به خاطرجه معی قورئان بخوینه
دلت به نووری خودا بنوینه

ئیمه غافلین حق غافل نی به
له نوور وه رگرتن دل مائل نی به

ئه گه رری نه که وت قورئان له جیدا
قورئان بخوینه له ماوه ی ریدا

به لام جاده یه ك پاك له نه جاسه ت
لایق بی له بو ذیکرو تیلاوه ت

گه لی پیویسته شه خصی موسولمان
دائیم طالب بی بو نووری قورئان

به قه دری ئیمکان قورئان بخوینی
خوی له غافلان باش ده رهینی

خوزگه م به وکه سه قورئان ئه خوینی
به هه شتی خالید بو خوی ئه ستینی

به رۆژ یا به شه و چلون ریکه وی
له قورئان خویندن په کی نه که وی

(بین الطلوعین ، بین المغربین)
یا له پاش عه صران یا شه و بهینه بهین

شه و خه لوه تگاهي ته هلي ئيحسانه
به زايه ي نادا ته وه ي ئينسانه

بو شه و هه ستاوه باي (تتجاني)
بوي ره حمه ت ته دا به دلي صافا

روژ بو زه حمه ته و بو خه ولي ژيان
شه و بو ره حمه ته و بو نووري ئيمان

به لي شه و بو خه و خه و بو سوباته
سوبات ره حمه تي ماوه ي چهن ساته

خو دانه نراوه شه و هه تا به يان
ئاده مي بنوي به وينه ي بي گيان

يا تا نيوه شه و به له هوو له عه ب
عومرت رابووري له گه لي بي ته ده ب

به ش به شي بكه به ياساي ساعه ت
سي به ش له بو خه و به شي بو طاعه ت

شه وي شه ش سه عات ئينسان بخه وي
له شي بو سيححه ت په كي ناكه وي

مه قصه د ته مه به هه ركه سي بو خوي
ميزاني داني سوودي بي بوي

له سەر خویندن و خویندنه وه تۆ
قورئان قازانجت بێ ئەدا کۆکۆ

حه زههت فهرموویه : روژی ده ئایهت
بخوینته وه دووره له غه فلهت

حه رفی ده ئه جره له بۆ ده سه ده
ئه وای قورئان خاریج له سه ده

ئه كه هه ره له بو خوی بو خزم و كه سی
ئه بێ به مایه ی ره حه ق قودسی

ئه گه ره سه ده ئایهت بخوینی بو دین
ئه ینووسن له ناو ریزی قانیتین

گه یشته به دوو سه ده ئایه ق قورئان
حیفظی ئیمانیه وه سیله ی غوفران

پیشینان تۆ به دلێکی صاف
قورئانیان ئه خویند (الله) بێ گه زاف

وازی بینه له وه ی له سه ره ده ست و برد
به شه و روژی خه تمیکی ئه کرد

تۆ خه فته ی خه تمی یا به دوو خه فته
یا مانگی خه تمی خیریکی مفته

هه رچه ندیکت خویند له زورو له که م
به نارامی بۆ و سه فای خاطرجه م

ده ثایه ت له گهل ته جویدو ته رتیل
چاتره له خه تمی به شیوه ی ته عجیل

ئه مه یه ده رزی شیوخی کیرام
خیره تیلاوه ی ئینسانی نارام

به ئاوازی خوش قورئان بخوینه
نووری سه عاده ت بو دل بنوینه

که گه یشتیته ئایاتی ره همه ت
به پاریزه وه بو نه یلی نیعمه ت

کاتیکیش خویندت ئایاتی عه ذاب
زوو په نابگره به خودای وه ههاب

وا بریاریده کاتی تیلاوه ت
موناجات ئه که ی لای (رب العزة)

تو ئه وه نه بینی ئه و تو ئه بینی
ته جه للای که ره م به تو ئه نوینی

که خویندت ته وه ئایاتی سوژده
یه که سوژده بیه و بیکه به موژده

سوجدہ کلیلہ بوقایم رہمت
فرصتی بہ رزہ فرصت غنیمت

بہ لام براکم ٹاگات لہ خو بی
با دہ ستووری شہر ع رہہری تو بی

نہ بی بہ نازار بو شہ خصی نہ خوش
یاہوی بیداری بو نستوی بی ہوش

چہن کات و چہن جی لہ سہر پروی جیہان
مہ کہ تیلوہی ثایاتی قورٹان

مہ کرووہہ کاتی ہیرشی نوشتن
یا بہ ماندووی لہ جیدا کہ وتن

یا کاتی خوطبہی خہ طیبی جومعہ
نہ وکاتہ کاتی ئیرشادی جہ معہ

کاتی تہ دریس و تہ علیمی عولووم
نہ بی بہ مایہی تہ شویشی عوموم

یا کاتی وہ عظو ٹاموژگاری دین
یا کاتی نوژی فہ رزی موسلیمین

یا لہ و شوینانہ پیسہ و ناپاکہ
پیس لہ گہ ل پیسہ و پاک لہ گہ ل پاکہ

يا له ريڭايه ك ري ره وي زوره
له پاك و له پيس به له ك و بوره

له شوي غه و غاو ئاشووي جيهان
فريشته ي ره حمه ت په نهانه په نهان

بيدار بينه وه خوښدن له موصحه ف
چاكتره له بهر نه ثوبه و نه شرف

پيروزي قورئان نه گا به چاوان
نه گا به به دهن بو پيرو لاوان

ته نيا ته ماشاي قورئاني كهريم
نه وای زوره لای خودای عه ليم

ته هليل و ته كبير ، ته حميد بو خودا
ريوايه ت كرا له (رسول الله)

له سووره ق (شرح) تا سووره ق (ناس)
به جيان بينه به صيدق و ئيخلاص

له ئاخره وه پاش خه تمی سووره
وه كو له ناوا نه مرو مه شهووره

چ له نوږا بې وچ ته نيا قورئان
هرچه نده نايكه ين له ناو نوږه كان

له ناو فه تاواي خاتيمه ي صوغرا
موژده ي ته وابي به ئيمه درا

* * *

پاش قورئان خوښندن يا خه تمى قورئان
دوعاى خير بکه ن بو موسولمانان

دوعا له وکاتا ته گا به قبول
له بهر پيروزى قورئان مه قبول

بو خوت و ته صل و فه صل و حاشيه
ته گهر موطيعه و ته گهر عاصي يه
هم له بو باقى موسولمانه کان
له هه ر شوينى بن به ماواو مه کان

دوعا بو پاريز له ناشووبى غهير
هم له بو ته و فيق له سه ر کارى خهير

که تو دوعات کرد به صووره قى عام
زو و وه رى ته گرى عه ليمى عه للام

مه به س له دوعا فه و زى مه رامه
موهيم طاعه ته و حوسنى خيتامه

قاپى ره حمه قى وا له سه ر پشته
ته م ديوى دينه و ته و ديو به هه شته

* * *

بیدار ببته وه فهرزه له سه زمان
ئیکرامی گه لی خوففاظی قورئان

حیفظی فهرزیکه فهرزی کیفایه
ئهوان ئه م فهرزه ئه که ن ریعایه

حافیظ خه لاتی ره هبه ری لایه
ئه وه نده هه یه وه حیی بو نایه

خوزگه م به حالی حافظیکی وا
دلی به قورئان ئاوایه ئاوا

* * *

ئه گهر ئه ته وی ئه وایی قورئان
هه دییه بکه ی بو موسولمانان

که ده ستت پی کرد نییه ق بیته
به و نییه ته وه قورئان بخوینه

له پاش خه تمه که ی زوو ئیهدای بکه
میثلی ئه وایی بو بریار بده

پیش هه موو له بو شای پیغه مه ران
له گه ل ماباقی گه لی ره هبه ران

سه رده سته ی دیاری بو پیغه مه ره
بو (روح الأرواح) که خوی سه روه ره

سەلامى خوداى لەسەر بى تا سەر
هەتا هەتا يە نەك هەر تا مە حشەر

لەپاش ئەولە بو برادەرانى
لە پەهەرانى سابىق زەمانى

پاش ئەوان لە بو هەموو يارانى
بو ئالى بەرزى وە فاکارانى

بو ئەهلى بەيتى هەموو بە جارى
بە وینەى باران سەلام بيارى

ئەجبار بو هەموو فەردى لەوانە
پەپرەوى خیر بو لە بو ئەمانە

بە فکرى گەلى لە عولەماى دین
خیريان پى ئەگا بە (علم اليقين)

هەرچە نە قارى ئەوابى بو خوى
ساغە و ئابە و نە قصى نایى بوى

یەكەمین لەسەر ئەم فکەر بە مەد
ئىینوحنە ئەلە ئىمامى ئەحمەد

باشە بزەنن ئیهداء بو رەسوول
هەر بو تە شریفە و ئیکرام و وصول

ئەگەرنا ھەموو ئەوابى ئومەت
مىثل كامىلى ئەگا بە ھەزرەت

بە ئىكۆ بە قەدەر واسىپى مابەين
ئەضعاف تەكرارە تا شاھى كەونەين

ژمارەى ئەو ھەگەر لای خودا
ئىمە نازانين مەر يەك لە ھەدا

لە يەكدا دە بى لە دوودا بىستە
لە سىدا چلە ئەم ياسا بەستە

ھەم والىدەين و ئوستادى تەعلیم
شەرىكى ئەجرن بە صىدىق و تەسلىم

ئەو ھەى مونكىرى ديارى ئىحسانە
ھەر لە ھورە تا وینەى ئىنسانە

بابى لە ھىساب قانۇنى ەدە
چەند بابى ئەواب مەقروونى فەضلە

ھەر ھەچا ھەى ئومەت سەراسەر
بەم ھەزە ئەگات بە رۆھى پەھبەر

چون ئەو ھەسىلەى ھىدايەى عامە
ئەو موبەللىغى نوورى ئىسلامە

نووری قورئان و شه ريعه ت يه كسه ر
واله سه ر عه رشي سينه ي پيڻه مه ر
هه ركه س له هه رجی به هه رچونی بی
خز مه تيكي باش له وو بيته جي

مه نبه عی هه مووی (رسول الله) يه
سينه ي نه و ده ریا ي ره حی خودا يه

خودا له و ده ریا دلمان ته پر بکه ي
به کانی فه ضل و فه یض و فه پر بکه ي

به جاهی شاهي ره هبه ران به عام
خه لائمان بکه ي به حوسنی خیتام

خاتیمه ی نوور به پارانه وهی حضور

(الحمد لله) گه یشته خیتام
(نووری قورئان) م به گویره ی مه رام

خاتیمه م هیئا خز مه ق قورئان
به قه د شانی خو م نه ك نه علامه کان

خز مه ته كه یشم كرد به دیاری
له بو حضور ی مه حیووبی باری

له بو باره گای به رزی پر نه نوار
بو تکار ی گه لی تاوانبار

بۆتکاکاری کۆمه ئی ئه خیار
فیداکارانی چه رخی رۆزگار

بۆ ئه وان له بۆرزگاری و نه جات
بۆ ئه مان له بۆ به رزیی ده ره جات

خویشم یه کینکم له تاوانباران
له به دکرداری له شه رمه ساران

شه رمه ساریکم هاتم بۆ ده رگات
په نام هیناوه (یا ذا البرکات)

له بۆ ئه نواری بۆ دلی تاریک
پنی رزگار بیم له ریگهی باریک

له بۆ یارمه تی له ماوه ی ژینا
له سه ر خزمه تی له ریگهی دینا

بۆ ده فعی فیتنه ی نه فسی ئه هماره
بۆ چاری شه یتان له م رۆزگاره

(کی اعتمد روحا علی الله
وأقوض امری إلى الله)

باوه رم وایه خه یرو لوه سیله ی
وه سیله ی نوورو نه یلی فه ضیله ی

ئەزانم نووری قورئانی بىخەد
سەرى والەلای واحیدى ئەخەد

ئەم سەرەكەشى بۆفە یىزى مەدەد
لە سینەى تۆدا ئەبتە مەجەدەد

یانى رۆحى تۆ (پارسول الله)
مەظھەرە لەبۆ تەجەللای ئەللا

ئەورۆحە كەوا (روح الأرواح) ه
مەنبەى نوورى خیر و ئیصلاحە

هەزاران رشتەى لیوہ دەرتەچى
ئەگا بە دلى حویبى تۆى تىبانى

یانى رۆحى تۆسیرى پەنھانە
جیگەى کارەباى ھەموو جیھانە

بە بى ژمارە خطووطى وایر
ئەگا بە دلى موحیبى طاھیر

بەلکوبە ھەموو عەبدىكى خودا
كە دوستى تۆى بۆفە یىزى ھودا

ئەم رەبطەیش بە دلى ھەتا ھەتایە
چون کارەباکەى خواوەن بەقايە

منیش هه رچی هه م خو له ئوممه تم
له م باره گادا پروو له په حه تم

نووری کم ئه وئ بو رابیطه ی به ین
(یا معدن العلم یا منبع العین)

رابیطی وابی دائیم و تام بی
بو من وه سیله ی حوسنی خیتام بی

دوو باره له نو (الحمد لله)
له (نووری قورئان) به شمان بی درا

به ره سایه ی هات بو هیزی دلمان
بو چرای دل و مال و مه نزلان

بیسته می صه فه ر شازده ی نیشان
پیش نوئزی جومعه ی (مجمع الاحسان)

له حوجره ی به رزی مه دره سه ی ثانی
له باره گاهی غه وئی گه یلانی

(قدس الله سره العزیز)
بالنور الساری لأهل التمیمین

تاریخی کوچی شای شیرین خیصال
هه زار و سیصه د نه وه دو یه ک سال

میژ ووی میلادی عیسای پرکه مال
هه زارو نوصه دحه فتادویه ک سال

سه لامي خودا بی حه دو حیماب
نازل بی بویان هه م ئال وئه صحاب

به ندهی نووسه ری ئه م چهن دهرزانه
ئه م جه واهیری پرووی سه رعه رزانه

ناوونیشانم به شیوهی خالیص
عه بدولکه ریعی له قه ب موده پریس

ناز ناوی شیعرم به شیوهی عامی
بو بابی ئه ده ب ئه نووسم (نامی)

(فالحمده لله حمداً بالتّمام
على الانعام بحسن الختام)

(الحمد لله) لی بوومه وه له نووسینی کتییی (نووری قورئان) له سیره قی
حه زه تداو له ته ئینخی قورئان و عولومی قورئان و ته جویدا ، له رۆزی
جومعه ی بیستی سه فه ری سالی هه زارو سی سه دو نه وه دو یه کی
هیجیری ، ریکه وقی سازده ی نیسانی هه زارو نوصه دو حه فتاویه کی
میلادی ، له مه دره سه ی گه یلانی له به غداد . وانا الفقیر عبدالکریم محمد
المدرس الكردي الشهرزوري غفر الله له ولوالديه ولسائر المسلمين ،
آمین .

پیوست

بابهت	لاپهړه
دهرزی په که م (سیره تی پیغه مبه رد . خ)	۱۸
دهرزی په که م به په خشان	۲۴
دهرزی دووهم سهره تای وهی	۲۹
دهری دووهم به په خشان	۳۵
دهرزی سی یه م	۳۷
دهرزی سی یه م به په خشان	۴۲
دهرزی چواره م به هونراوه یی	۴۸
نووری قورنات	۵۵
دهرزی پنجه م : که لاسی خوا چند مه عنای هیه و	
مه عنای نازل بوونی چی یه ؟	۵۷
دهرزی پنجه م به په خشان	۶۰
دهرزی شه شه م هاتنه خواره وهی جویره نیل	۶۴
دهرزی شه شه م به په خشان	۶۶
دهرزی حه و ته م : بوچی قورنات به به ش مه ش هاتو ته خواره وه	۶۷
دهرزی حه و ته م به په خشان	۶۹
دهرزی هه شته م	۷۱
دهرزی هه شته م به په خشان	۷۶
باسی مه ککی و مه دهنی	۷۸
باسی نایاتی حه ضهری و نایاتی سه فهری	۸۰
نایاتی نه هاری یه و له یلی یه	۸۰
نایاتی سه یفی و شیتانی	۸۱
نه ول نایه تی که نازل بووه و ناخر نایه تی که نازل بووه	۸۱
قیراناتی موه واته رو ناخادو شاد	۸۲
بو ناگاداریی براده ران	۸۳

	باسی ئه و ئه حوالانه که عاریضی ئه لفاظ ئه بن
۸۴	وهکوو غه ریب و مه جازو موشته رهک
۸۷	دهرزی نویه م ئه سبابی نزوولی قورئان
۹۰	دهرزی نویه م به په خشان
۹۱	دهرزی دهیه م نووسه رانی وهجی موقه ددهس
۹۶	دهرزی دهیه مین به په خشان
۹۷	دهرزی یازدهیه م باسی ئه وانه ی قورئانیان له به ربووه
۱۰۰	دهرزی یازدهیه م به په خشان
۱۰۲	دهرزی دوازدهیه م جه مع کردنه وهی صیددیق بو قورئان
۱۰۶	گرد کردنه وهی قورئان له چه رخی ئه بووبه کری صیددیقا
۱۰۹	جه معی عثمان کوپی عه ففان بو قورئان
۱۱۹	دهرزی سیازدهیه م لیکۆلینه وهیه ک
۱۲۱	تکاو رچایه ک
۱۲۷	دهرزی چواردیهیه م قیرائاتی سه به
۱۳۰	دهرزی چواردیهیه م به په خشان
۱۳۲	دهرزی یازدهیه م قورپرای سه به
۱۳۶	به یانی وه لادهت و وه فاتی قورپرای سه به
۱۳۸	دهرزی شازدهیهیه م
۱۴۰	مه خاریجی حورووف
۱۴۴	دهرزی شازدهیهیه م به په خشان
۱۴۴	مه خاریجی حورووف
۱۴۷	دهرزی حه فدهیهیه م له صیفاتی حورووفدایه
۱۵۰	دهرزی حه فدهیهیه م به په خشان
۱۵۲	دهرزی هه ژدهیهیه م راگرتنی صیفاتی حورووف
۱۶۵	دهرزی نوژدهیهیه م
۱۶۸	دهرزی بیسته م

۱۷۲	به عزّی یاسای گشتی
۱۷۳	دهرزی بیست و یه که م
۱۷۷	دهرزی بیست و دووهم (مَد)
۱۷۹	نه وهی سه به به که ی سکونه
۱۸۲	مه ددی وه قف
۱۸۲	مه ددی لین
۱۸۲	مه ددی به دهل
۱۸۳	مه ددی عیوهض
۱۸۳	مه ددی حر فی
۱۸۳	مه ددی ته مکین
۱۸۴	مه ددی فاریق
۱۸۴	مه ددی صیله
۱۸۹	دهرزی بیست و سی یه م وه قفه
۱۹۰	وه قفی تام
۱۹۱	وه قفی کافی
۱۹۲	وه قفی حه سه ن
۱۹۳	وه قفی قه بیح
۱۹۸	نیشمام و پرهوم و نیختیلاس
۲۰۰	دهرزی بیست و چواره م نیبتیدا
۲۰۶	ناموزگاریی گشتی
۲۱۱	نادابی تیلاوه تی قورنان
۲۲۲	خاتیمه ی نوور به پارانه وهی حوضوور

له نامه خانه ی نیشتمانیدا له به غدا ژماره «۶۰۰» ی سالی ۱۹۸۵ ی دراوه تی

له چاپخانه ی (دار آفاق عربیة) له به غدا له چاپ دراوه